

કર્મ વિચાર.

ભાગ ૩ જે.

[ઉ-પ]
પ્રભુદાસ અહેચરદાસોસ્કરિખ.
વ્યવસ્થાપક -

જૈનવિદ્યા ભુવન—રામનપુર

---

૧૩૪ ને ૧૫૦ પેઠીના પાઠુ બાગીયાવાડમાં " વલ્લભ વિજય પ્રેમમાં, " અને ફોક્લીયાવાડને નકિ " પરીખ પ્રિન્ટીંગ પ્રેમમાં ' પગીખ હીરાલાલ વિજ્ઞાને અને પરીખ નટવરનાથ સુનિતાને તથા

" ધી સુર્વપ્રભાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેમ " પાનમગના નકિ મળયદમાઈ નિઃમલાને હાથે-અમદાવાદ

વીર મં. ૨૪૫૪] તા ૧-૧૦-૨૮ [નિ સં ૧૯૮૪

કિંમત ૦-૮-૦

અનુક્રમણિકા

૧ ભક્તિ નિવેદન	
૨ પ્રસ્તાવના	
૩ કર્મવિચાર ભાગ ૩ નો [૬ થી]	
૪ મંદલમ્	
૧ બહિર્ગત વિચાર—	૧
પાક ૧ લે પ્રાણિજ સૃષ્ટિ	૧
૨ નો પ્રાણિવર્ગનું પૃથક્કરણ	૬
૩ નો મનુષ્ય અને ગાય	૧૨
૪ થો પ્રાણિઓમાં સામ્ય અને વૈષમ્ય	૧૫
૫ મો મનુષ્યની જીવન સામગ્રી	૨૧
૬ હો [માણુ]	૨૭
૭ મો સરીર અને આત્માની પ્રવૃત્તિઓનું પૃથક્કરણ	૩૨
૮ મો	૪૦
૯ મો આત્મા ગુણો અને સ્વરૂપ	૪૬
૨ અન્તર્ગત વિચાર—	૪૯
પાક ૧ લો આત્માનું સ્વરૂપ	૪૬
૨ નો કર્મ, ને તેના ફળ	૬૧
૩ નો	૬૫
૪ થો	૮૨
૫ મો [નામકર્મ]	૯૬
૬ હો કર્મ પ્રકૃતિ નિરૂપણ [પ્રથમના પાંચ કર્મો]	૧૧૫
૭ મો [નામકર્મ]	૧૪૬
૮ મો [જિજ્ઞાસા અને અન્તરાયકર્મ]	૨૧૯
૯ મો ઉદય	૨૨૧

ક્રિયોદ્ધારક પંચાસ શ્રી સત્યવિજયગણિ પદ્મ-
 ન્વયિ, શ્રી ગિરિનાગ તીર્થ છણોદ્ધારાદિક
 અનેક મત્પ્રવૃત્તિ પરાયણ આચાર્ય મહા-
 રાજ શ્રી શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી વિજયનીતિ
 સૂગીધગુણના ચગણુકમળમા

ભક્તિ નિવેદન

કર્મ-વિચારને લગતી મારી વિચાર અણિને ઉત્તેજનાર
 આપત્રીના કરકમળમા સમર્પિત આ અન્ય સમ્યક્
 સંસ્કાર પામી જૈનત્વ જ્ઞાનની મહત્તા પ્રગટ કરવા
 દાગ, એ જગત્ કલ્યાણિની વાણી તરફ સમ્યગ્માન
 પ્રગટ દરાવરાની સંસ્કારી જીવાત્માઓને ઉત્ત
 રોત્તર નિઃશ્રેયસ્ પ્રાપ્ત થવામા મહાયત્ક
 થાઓ એજ આશા અને ઇચ્છા સાથે—

લી સેનક—

પ્રભુદાસ બેચરદાસની

૧૦૦૮ વાર વદના સ્ત્રીધરગોજ,

પ્રસ્તાવના

કર્મ વિચારના પ્રથમના બે ભાગ તરફનો આગ્રહ તેના જરૂરી ઉદ્ધાવ ઉપરથી સારી રીતે જાણવામાં આગે છે અને ત્રીજા ભાગની પણ સાથેજ ઉપગ્રહિત ગ્રાંથ આપ્યા કરી છે પરંતુ પ્રેમોની અગવડતાને લીધે બહાર પડતા ધણેજ વખત લાગ્યો છે, તો પણ છેવટે વાચકોના હાથમાં ધારણા પ્રમાણે અમે રજુ કરી શક્યા છીએ, તે પણ મતોષ માનવાને કારણ છે

વિનયનું બીજું કારણ એ પણ છે કે—આ ત્રીજા ભાગનું પ્રમાણ ધારવા કરતાં કેટલું મોટું થયું છે કારણ કે આઠ કર્મની ૧૫૮ કર્મ—પ્રકૃતિઓનું નિવેશન બે વખત લુ. લુ. સ્વરૂપે આપ્યું છે અને ત્રીજું કારણ એ છે કે—કર્મપ્રકૃતિઓનું સ્વરૂપ પ્રથમ ધણેજ વિસ્તાર સાથે વખાયું હતું પરંતુ તેથી અથ ધણેજ મોટા થવા જતો હતો એટલે ફરીથી સંક્ષેપમાં લખવાની ફરજ પડી

બીજા, સત્તા, અને ઉદય કર્મની આ ત્રણ મહત્ત્વની અવસ્થાઓ વિષે આ નવું ભાગમાં લખાયું છે તે સાથે સાથે કંગ્લે, યોગ, આઠકર્મ અને તેના પેગ લેહા, નિષે, ઉત્પાનવિકા, કર્મ, વર્ગીકા, પરમાણુ, આત્મા, એવો વિગેરે વિષે પણ લખાયું છે

અમારો ઉદ્દેશ પ્રાચીન પૂર્વાચાર્યકૃત કર્મ—વિષયને ભગતા અથોમાં સગળતાથી વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ કરાવવાનો છે તે આ યોગી યોજનાથી કદનો સફળ થશે ? તે તો વિદ્વાન પરીક્ષા વાચકોજ કહી શકે અથવા આ પ્રથમ પ્રયાસ બીજા યચારોઅ પ્રયત્નમાં માર્ગદર્શક બને તો પણ વાલું છે

કર્મની અસર વિષે હાનતું સાહ સ પણ માનતું અને પ્રયોગ કરતું થયું છે વૈદ્યક અને સરીગ વિદ્યાનને લગતું સાસ્ત્ર પુરૂ થાય

છે, તેના અમાધિત નિયમોથી જાણવામાં આવતી પ્રાણીઓની પ્રવૃત્તિ અને ચેષ્ટાઓ ઉપરાત પણ વણા પ્રયોગો એ નિયમોથી બહાર જ-
પાવા લાગ્યા અને તેના ઉપરથી આખું માનવ શાસ્ત્ર અને તેના
દૃષ્ટાંત યોગ્ય નિયમો રોધાયા કે એટલેથી પણ મનોધિકારને મ-
તોય નથી થયો. દારણ કે દરેક રીતે મમાન પરિસ્થિતિની બે
વ્યક્તિઓના જીવનમાં પણ તફાવત જોવામાં આવવા લાગ્યો.
સમાન સ્થિતિના બે ભાઈઓમાં એક જુદીજ પરિસ્થિતિમાં
રહેવા લાગ્યો, ત્યારે બીજો જુદી તેનાથી તદ્દન જુદીજ પરિસ્થિતિમાં
એક-જીવન મત્રામમાં આવી પડતા વિધ્નો સામે તજવીજથી સામે
થાય છે, તેમ તેમ તેના પર દષ્ટોના વાળ તુટી પડે છે. બ્યારે
બીજો-વિધ્નો અને દષ્ટોના મ્હોમાં હોમાય છે, છતાં ચમત્કારિક રીતે
તે તેમાંથી બચી જાય છે. આવા આવા વણા પ્રયોગો અને દાખ
લાઓ ઉપરથી પરિમના સાર્થકને પણ કર્મશાસ્ત્રને લગતા ધર્મો
નિયમો તારંગ્યા છે અને પ્રાર્થના, યોગ્ય તાલીમ, વિગેરે તેના
પ્રતિકારના નિયમો પણ તારંગ્યા છે.

એક જણને તાન આરે ત્યારે તેનો પ્રતિભર કરવા
વૈદ્ય-ડૉક્ટરની તરત સગવડ મળે છે અને બીજા માટે કાતો તે
બહાર ગામ ગયા હોય કે બીજા દગ્દીને જોવા ગયા હોય, અથવા
એકને મદને બીજો રોગ મનગાય, કે રોગને મધ બેસતી દવાજ ન
પાદ આવે પરિણામે અપરોગી પણ મગ્ધને શગલુ થઈ જાય છે
આ સ્થિતિમાં તે વ્યક્તિના પૂર્વકૃત બધી બાલ્યમામત્રી ઉપર અસર
પાડતા હોય છે તે શિવાય બીજું શું સાગિત થાય છે?

તેવીજ રીતે-આજુ જીવનમાં ગમે તેની ભયદ જુલો કરીને
ભયદ રોગમાં મપડાયેની બેદર વ્યક્તિને અનાયાસે જ
અનુકુળ સામગ્રીઓ મળતી જાય છે, અને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે
આ દાખનામાથે તેના પૂર્વકૃતની અમર માન્યા નિના ચાનશે નહીં

છા દ્વારાજ જગત્મા આકર્ષક રીતે રજુ થવું જોઈએ, તે જુલુ થતા પહેલા તેના પૂર્વવર્તિ ઉસ્તાદો સ્થાનબદ્ધ અને માનબદ્ધ થઈ જવા જોઈએ પછી તે સત્તાથી, નિન્દાથી કે ગમે તે રીતે થાય તેમ દરેક ગોરી પ્રજાનો ભાગ છે આટલાજ કાચથી આજે પૂર્વની વિદ્યાઓ કરતા નાનામા નાની પશ્ચિમની ગોધ વધારે જગત્નીરીએ ચડે છે એટલા ઉપરથી પૂર્વની વિદ્યાઓમા કાંઈ નથી પૂર્વના લોકો - 'શુ જાણતા નહોતા કે નથી જાણતા' એમ આપણે માનવાનું નથી તથા ધર્મને નામે બેઠેલા ચાલે છે પદ્ધતિસર નથી 'એ વિગેરે વ્હીનો આપણે સાબળવાની નથી માગ્યું-તે બધી સ્વાર્થ પ્રયુક્ત છે સ્વાર્થ માણસો એમ મોલે એ પણ સ્વાભાવિક છે આપણે પણ એક (સ્વાર્થ) પ્રજા છીએ આજુને પણ આપણા સ્વાર્થો દોષ છે માટે ભોળવાડને વિના કાચુ આપણી વિદ્યાને અને આપણા વિદ્વાનોને આપણે નિંદતા થઈ ન જવું જોઈએ ત્યારે નિષ્કામ ભાવથી જગત્મા પદાર્થોની સમાલોચના થાય ત્યારે જેમ હોય તેમ યથાર્થ સ્વીકાર કરવામા વાધો નથી એટલુંજ નહીં પરંતુ આપણી વાસ્તવિક જૂન હોય તે પણ કમૂલ કરવામા વાધો નથી પરંતુ આપણી જૂન જતાવરી તેના તરફ અણુઓ ઉત્પન્ન કરવો પોતાની જૂનો છુપાવવી અને રચનાત્મકતા તરફ વધારેમા વધારે માન ઉત્પન્ન કરવું આ બધી સ્વાર્થ જતિ હોય ત્યારે આપણે પણ સત્ય ખાતર અને આપણા પોતાના સ્વાર્થ ખાતર ચેતવું જોઈએ આ દૃષ્ટિબિંદુથી આપણો ભાગતવામીએનો આજકાલ એ જ ધર્મ છે કે-એક વખત તો આપણે આપણુ આપણી રીતે સમજવું જોઈએ પહેલેથી જ ચાનતી ગાડીમાં ન ચડી બેસવું જોઈએ એ દૃષ્ટિબિંદુથી આ યથો પ્રાચીન લેખકોને મમજવામાં પ્રજાને મદ્દગાર થાય માટે પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે એ ઉદ્દેશની સર્વપ્રથમે સફળતા ચાઓ ॥ એમ ક્યારી વિરમુ છુ

૧

બહિરંગ વિચાર.

પાઠ ૧ લો.

પ્રાશ્નિકમૃષ્ટિ.

ચાહે, આપણે કર્મનો વિચાર આગળ ચલાવિયે,
છ, અમે પણ એજ ઇચ્છિયે છીએ

આપણે પહેલા તથા બીજા જગમા-આત્મા, પન્થાણ,
કર્મ, જ્ઞાન, કુલ, અભ્યાસમાગ, નિયમ,
સત્તા વિગેરેનો વિચાર કરી ગયા.

મઙ્ગલમ્

મઙ્ગલ મગવાન્ શ્રીવીર

હે શ્રી વીર !

૧

ભારત દેશ વિષે પશુ તુ એકજ એકજ છે।
જેમું વિદેશ વિષે પશુ તુ એકજ એકજ છે।
ભૂત કાળ વિષે પશુ તુ એકજ એકજ છે।
વતમાનમા હેનું પશુ તુ એકજ એકજ છે।

૨

માનવી સ પૂર્ણતામા તુ એકજ એકજ છે।
સ્વાભાવિક સ પૂર્ણતામા તુ એકજ એકજ છે।
નર, વીર, દેવ પશુ તુ એકજ એકજ છે।
તેથી અન્તિમ આશય તુ એકજ એકજ છે।

બહિરંગ વિચાર.

પાઠ ૧ લો

પ્રાચિનસૃષ્ટિ

ચાલો, આપણે કર્મનો વિચાર આગળ ચલાવિયે,
 છ, અમે પણ એજ ધૃતિયે છીએ

આપણે પહેલા તથા બીજા ભાગના-આત્મા, પરમાણુ,
 રક્ત, વર્ગણ, કર્મ, બધ, કરણ, અણાધાકાળ, નિષેક,
 ઉદયાવલિકા, સત્તા વિગેરેનો વિચાર કરી ગયા

હા જો બધી વાતો અમે બરાબર સમજ્યા છીએ, પરંતુ
બીજા ભાગમાં તો બાંહે સુઝામાં જાણતા હોઈએ, એવી
રીતેજ ચલાવ્યે ગયા છે. હવે કંઈ બહારની ખુલી વાતો
કરીએ તો સારું

હીક, એમજ કરીશું

તમારું નામ શું ?

મહારું નામ રસિકલાલ !

રસિકલાલ એટલે ?

હું પોતે, રસિકલાલ છું

આપણી આ શાળાની સામેના પેલા વાડામાં મેણું
ઉભું છે ?

ગાય

ગાય એટલે ?

ગાય એટલે ? તે ઉભી છે, તે ગાય બીજું શું ?

તમે ગાય ખરા કે નહીં ?

ના

ત્યારે ગાય તે રસિકલાલ કહેવાય કે નહીં ?

ના

કેમ ?

ગાય તે ગાય, ને હું તે હું

આ તમારી જોડે કેણું બેઠું છે

મારા મિત્ર ચ પકલાલ છે

એમ ! ચ પકલાલ છે ?

હા, છ

ઠીક, વાડ, ચ પકલાલમા અને નમારામા કંઈ મળતા

પણ છે ?

હા, ઘણ એ છે

શુ ? શુ ?

ગરીબની આકૃતિ મિવાય અમે ઘણી જ મનોમા
મળતાજ છીએ દુઝે માણસ છુ, ને તે એ માણ છે

ચ પકલાલ અને તમે ગાય સાથે કોઈ જાતના
મળના આવે છે ?

હા, છ તે કરે છે, જોને છે, ખાય છે, જોલે
છે તેને પણ પગ, આખ, કાન, નાક, મોઢો વિગેરે
અવયવો છે જોડે તેમા કેદનોક દે-દાર છે પરતુ કેટલીક
જાણતમા તો અમે મળના આવીએ છીએ ગાય પ્રાણી
અમે પણ પ્રાણી છીએ પ્રાણી તરીકે તો અમે ઘણી
જાણતમા મળતા છીએ

પ્રાણી એટલે ?

પ્રાણી એટલે પ્રાણી

પ્રાણી એટલે ચેતનવત પદાર્થ-આત્મા-પ્રાણ-જેમા
હોય, એમે ઠાઈપણ પદાર્થ તે પ્રાણી કહેવાય પ્રાણવાળો
પદાર્થ-પ્રાણી

હો, બરાબર

કેટલાક પ્રાણી ગણાવશે, કે જેમા આત્મા હોય, અને તમારી સાથે કેટલીક કેટલીક બજારમાં મળતા આવતા હોય

ઓહો ! એમને તેટલા ગણાવી દઉં

ગણાવોને એમને

કેટલાક, ચિમનલાલ પટેલ, હરેર, પ્રધાનશ્રી, દોશજીભાઈ નાહિમ, બા, ભાઈ, કાકા, બહેન, કેશીમા, બાપા, રાજાશ્રી, સીપાહી દાદા, ન્યાયાધીશ નાહિમ, હાથી, ઘેડા, ગાય, ખચ્ચર, કેટ, ગધેડા, શેષ, બળદ, પાકા, નધ, ચિત્ત, ચિત્તા, શિયાળ, જૂદ, કુતરા, બિલાડા, પોપટ, કાગડા, સુમત્રી, વાકેલી, કોચલ, કાબર, મોર કેવ, કેબૂતર, વાહરા, ખીસકોલી, જામાચીકીયા, સપૈ, વીંછી માખી બગા, ભમરા, ભમરી, કાનખજુરા, કીડી, મકોડા ઇચ્છા, ઉધધ, અળસીયા વિગેર વિગેરે કેટલાય પ્રાણીઓ નજરે ચડે છે કેટલાક ગણાવુ ? બરાબર ગણાવવા બેસુ તો પાનાના પાના લાઈ જવન

ગાબાગરે નિઠલ લ !

અરે ! હજુ તો મને બહુ બહુ થઈ આવે છે સાબળો, માલળો, બકરા, ચાહુડી, સસલા, નાજ ત્રિરદ્, શહામુગ હંસ, બતક, બગવા, ટીટીડી, મજગર, લોહોડુ, હીપડો, રેનેડ્રીયર, હરણ, બુલબુલ, કામકોઆ, ગોરીલા,

ઉરાગઉટાગ, માછલા, મગર, મગગમચ્છ, બહેવ, કાલુછીય,
જળમાય, કાચમ, જીપ્પા, કાગાડ, પગીઆ, કૂંઠા, તીડ,
તેલકા, ગોત્રગાય, મચ્છર, ચાચક, કાસ, માકડ, જી,
ઇનડી કમારી, કરોળીયો, ગરોળી, પાણીના ધોરા, ઘેગ,
વનીર, ગંધ,—

બસ બસ, હવે બસ બહુ ગણાવ્યા

અરે હજી પણ ચાક લાવી લાવીને ગણાવુ આ
કરેકની પણ પાછી અનેક જાતો ગણાવી શકાય, ઘેજા
કબૂતર, લાલ કબૂતર, આસમાની તથાકાળરા કબૂતર, રિંગેર
અનેક ગણાવી શકાય

બસ, જમ ખૂંમ ગણાવ્યા

આ જગતમા બીજી શું છે? જ્યાં જીવો ત્યાં
પ્રાણીજ પ્રાણી તરવરે છે ચારે તરફ તપાસી વળીએ,
હેગેદેશ ફરી વળીએ, બધે પ્રાણીઓજ દેખાય છે - ત્યારે
મને પ્રાણીઓના ચાલદારતા એટલી બધી તાજી થઈ છે કે—
હજી ઠેકલાયે ગણાવી હઉં બાંધે મારી નજરે તરવરતા હોય?

શું તમને દુનિયામા પ્રાણીઓ શિવાય બીજી કંઈ
જણાતુ જ નથી?

ના, ના એકલા પ્રાણીજ છે, એમ માફ કહેવું નથી
જઠ પદાર્થો પણ ઘણા ■ એટલે જઠ પદાર્થો અને ચેતના
વાળા પ્રાણીઓ આ બે મિલાય હું આ દુનિયામા ત્રીજી
કંઈ નથી જોતો બધે પ્રાણીજ પ્રાણીજ છે એમ જે મેં કહ્યું,

તેતો માગે મનમા ઘણા પ્રાણીઓ યાદ આવવા લાગ્યા હતા તેથી તેઓ જઈ ને કહ્યું હતું, પરંતુ જગતમા જન્મે વસ્તુ ઘણીજ જણાય છે

હા, હવે ઠીક પ્રાણિજ સુદ્ધિ અને જડ સુદ્ધિને વિશેષ વિચાર તો આગળ પર કરીશુ

પાઠ ૨ નો

પ્રાણિવર્ગનું પૃથક્કરણ

તમે આ પ્રાણીઓ ગણાવ્યા, તેમાના કેટલામા કઈ કઈ જાતનું સરખાપણ છે? અને કઈ કઈ જાળવમા એક ખીજથી જીવ પડે છે? તે કહી શકશો?

હા, એ સાધરણ રીતે તો કહી શકીશજ ખૂબ આવે તો આપ સુધારશો, અને અધુર રહે તે આપ પૂર કરશો.

કબૂત્ર, પરંતુ તમારાથી વને તેનું તો કહેા તેમા તમારી બુદ્ધિને ઉત્તેજના મગશે બુદ્ધિ કમોટીએ ચડશે અને સ્વતંત્ર (મહાવિના) વિચાર શક્તિ ખીવશે

તમામ પ્રાણીઓના કેટલીક જાતનું સરખાપણ તો જણાય છે જુઓ દરેકને ગળીર છે દરેક આવે છે દરેક ખાય છે દરેક ગરમાઓ ઉપલબ્ધ કરે છે દરેકને મનુ પડે છે રેકને જન્મ લેગે પડે છે દરેકમા પ્રેમ, ક્રોધ, ભય, વિગેરે કેટલીક કેટલીક લાગણીઓ પણ જણાય છે

હીક ત્યારે દરેકમા ફેરફાર શો શો છે ? તે પણ કહો જોઈએ

ફેર તપામીશુ, તો તે પણ ઘણા માત્રમ પડશે
ખોલો ત્યારે

આકાશ જુદા જુદા છે અવાજ જુદા જુદા છે
અવયવોની આકૃતિઓમા પણ ફેરફાર છે સ્વભાવ જુદા
જુદા હોય છે રંગમા ફેર છે લાગણીઓ જુદી જુદી
જોવામા આવે છે ખોરાકની પસંદગીમા વિવિધતા માત્રમ
પડે છે કોઈને પૂછકુ, તો કોઈને પાખ, કોઈને નહોત, તો
કોઈને ચીંજડા, કોઈને ફવાટીની પાખ તો કોઈને
ચામડીની પાખ છે કોઈને બે પગ તો કોઈને ચાર, કોઈને
છ તો કોઈને આઠ પગ છે દોઢલામા હોય છે, તો કોઈ
ગોળ હોય છે કોઈને જોવાની શક્તિ હોય છે, કોઈમા
નથી હોતી કોઈને ત્રાસજવાની શક્તિ હોય છે, કોઈને
નથી હોતી, કોઈને સુધવાની શક્તિ હોય છે, ને કોઈને
નથી હોતી આમ ફેર ગણાવવા બેઠીયે તો પણ પુષ્કળ
ગણાવી શકાય

ખરૂં પણ જમ, હવે વિશેષ જરૂર નથી હવે
તમે પોતે તમારો પોતાનોજ વિચાર કરો, તમારૂં નામ
ગ્સીકલાલ છે પણ રંગીકલાલ એ તમારા હાથનું નામ,
તમારા પગનું નામ કે તમારા શરીરનું નામ ? એ નક્કી કરો

મને આપે ગુચ્છ્યો, મુઝાચ્યો ભારે વિચિત્ર પ્રશ્ન
કયો તોપણ હું વિચારીને જવાબ આપવા પ્રયત્ન કરૂં

બલે, વિચારો એ પ્રશ્નનો જવાબ ન આપી શકો
તો, તમારો અને તમારા મિત્ર ચપકલાવમા ગુ ગુ
મજતાપણ છે ? અને કંઈ ધીજાળના તમે જુદા પડો
છો ? ને હો પછી ઉપજના પ્રશ્નનો જવાબ આપજો

હા હીક જોનો દુ સજતાથી કની મકીશ
કરો ત્યારે
હો મિત્ર ! ચપકલાવ ! જરા ઉના યાઓ
કેમ ? જની ઉભા થવાની ગી જરૂર છે ?
જમા ઉભા મરખામણી કરવાનું હીક કાવશે
હો ત્યારે આ જોનો થયો
હ, હવે જની થયો જાઓ
દાજી !

મરખામણી

જુદાપણ

અમરે જન્મેને શરીર છે પરંતુ બાપે, માતા, નવ ઉંચકી,
મરવા નિર્દેશમા જુદા
પડીએ નીચે

અમે જન્મેને જીવે છીએ પરંતુ અવજ અવજની મીઠામ,
ઉંચકે મેલવાની નામ,
૪ વિગરેમ જુદા પડીએ
નિચે

અમે જન્મેને શરીર છીએ પરંતુ મારી જન્મેને મની ચલવાની
નીચે જુદી જુદી છે મરવા

કરતા તે જરા ઉતાવળા
ચાલે છે ચાલતી વખતે તે
ઉંચું જોઈને ચાલે છે તેના
હાથ ઘણા ચાલતા હોય છે

અમે જન્મે લોજન કરીએ પરંતુ અમારી જન્મેની ખોરાકની
છીએ પસંદગી જુદી જુદી જાતની

ઠે નેટલીક ચીજો એવી પણ
છે કે જેતેને લાવે છે તે મને
નથી લાવતી અને મને લાવે
છે, તે તેને નથી લાવતી

હાથ, પગ, આખા પેટ, પરંતુ દરેકના આકારમાં કંઈક ફેર
મ્હો, કાન, નાક, જીભ,
આગળા, નખ, વાળ,
હડપચી, કીકી, છાતી, હુટી
પેડુ, ગોઠણ, શરીરમાં
લોહી, માસ, પડ, હાઠગ,
ચામડી, નસો, આતરડા,
દાંત, હથેળી, ડોણી, ખભા,
ગાલ, સાથળ, પીંડી, પડખા,
કાઠુ, ધુટી, કેડ, પાની, પીઠ,
ગળુ, કાળજી, કપાળ, ગર
દન, ખોપરી, હોઠ, ગળાની
ખારી, (વગેરે) વિગેરે અવ
યવો અમારે જન્મેને છે

જે સમજી શકાય તેવો છે
જેમકે-મારી આખા કરતા
અપકલાઇની આખા પહોળી
છે હોઠ જરા જાડા છે ડોક
જરા લાંબી છે માથું જરા
મોટું છે વિગેરે નાનો મોટો
અનેક જાતનો ફેર માલૂમ
પડે છે

અમે જન્ને માલમ ગણુ' પરતુ ચ પકભાઈ દશા ઝોસવાળ
 ઇએ છીએ તેમા પણ છે એટલે માત્ર દેર

ભાગતવર્ષની પ્રજા ગણાઈ
 એ છીએ, વણિક કુટુંબના
 ઝોસવાળ સાતીય શાહ
 કુટુંબના છીએ

અમે જન્ને વિચાર કરી પરતુ જહુઝીલી વાતનો વિચાર કર
 શકીએ છીએ ઉધીએ છીએ
 જન્નેને ધર્મ તરફ પ્રેમ છે
 જન્ને ક્રોધ કરીએ છીએ
 મૈસા તરફ જન્નેનું મન
 લલચાય છે હમવાને
 પ્રસંગે હસવું આવે છે
 શાવ'ને પ્રમંગે શવું આવે
 છે સારી વસ્તુ પ્રિય લાગે
 છે બીક લાગે નહારી
 વસ્તુ અપ્રિય વાગે છે
 જન્નેમા આગ્રહ છે જન્ને
 અવ્યાસ કરી શકીએ
 છીએ રાગો પણ થાય
 છે તાવ આવે છે દુઃખ
 થાય છે વળી સાર સાર
 ખાવા, પહેરવા મળે
 એટલે આનંદ પણ
 ભોગવીએ છીએ

જહુઝીલી વાતનો વિચાર કર
 વોહોયતો ચપકભાઈ કટાણે
 ઉધમાથી ઉઠાડવા પણ ભારે
 મુશ્કેલ ધાર્મિક જાળતમા
 વધારે મછ જરા માચ માગે
 મરી પડે કોઈ સહેજસાજ
 તુકમાન કરી ભય, તો એજુ
 જધુતો મનમા લારે, કે ન
 પૂછો વાત હસવાની જહુજ
 ટેવ પરતુ છાતીના
 કઠણ છે માત્ર પરમ દિવસે
 તેમની મોટી જડેનતુ મૃત્યુ
 થતા મે તેની આખમા ઝગ
 જગીના જોયા હતા અધારી
 રાતે એકલા જવું હોય તો
 એક વખત તો આચકે ન
 ખામ હઠે ચડે તો પછી કાતો
 આપાર ને કાતો પેવેપાર
 ગેખવામા તો જાણે ડીક,

પણ મમજીવાની વાત આરે
ત્યા જગ ગણરાય ખગ
માદગીમા શાંતિપૂર્વક હુ ખ
સતે જાય, વધારે હુ ખ ન
જણાવા દે

તે પડુ ચ પકલ ધ જડર
જણાય તો પેસા આપે,
નહીતર એક પાઈ ઢેરી થયે?
આથ માગે મરી પડે ગમે
તેમ હોય પણ ન્યાય ખાતર
કલ્પે! ઉછીને લે

અમારા બન્નેમ ઉદ્ધાગા
પણ છે
કોઈ કોઈને અન્યાયીપતે
હોરાન કરતો હોય તો,
તેને શિક્ષા કરવા પિત્તો
ઉઠજો ખરે બાકી તો
ગોઈ હુ ખી, ગરીબ હોય,
ઢે હુ ખી થતો હોય,
તથા કાર્જ અમારી પાસે
માગે તો આપવામા
બનતા સુ'રી તો પાલી-
પાની ન કરીએ

આ રીતે અમારામા અનેક જાતની લાગણીઓનું
સરખાપણુ જણાય છે ને જુદાપણુ પણ જણાય છે અમારે
બન્નેને શરીર છે બન્નેના શરીરમા આત્મા છે બન્ને
સાબળી શકીએ છીએ બન્ને જોઈ શકીએ છીએ સુધી
શકીએ છીએ વિગેરે વિગેરે ઘણુયે મગખાપણુ છે

પાઠ ૩ જો

મનુષ્ય અને ગાય

ઠીક, ઠીક તમારામાં અને ગાય પકલાનમાં અનેક પ્રકારનું મરણાપણું છે તેમજ અનેક પ્રકારનું જીવનપણું પણ છે એ બધું તમે વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે ત્યારે હવે બાકી સાથે એનું પણ સમજાવો કે તમારામાં અને આ ગાયમાં શો શો ભેદ છે ? અને શુ શુ મળતાપણું છે ?

ગાયમાં અને અમારામાં ઘણું મળતાપણું છે, જીવોને-ગાયને શરીર છે તેમાં આત્મા છે તે ખાય છે પીએ છે ચાહે છે બેસે છે બોલે છે તેને કાન છે પગ છે નાક છે મોઢો છે આંખો છે તે પેસાળ વિગેરે શરીરની ક્રિયાઓ પણ કરે છે 'ચોતાના' વાછરડા ઉપર પ્રેમ રાખે છે મારવા દોડે છે 'ચોતાના' માલિકને ઓળખે છે કેટલીક ગાયો તો ઓવી હોય છે, કે 'ચોતાના' નિયમિત યોગદાન ઉપરાંત-ખીજી ગાયો ખાધ શક્તિ હોય છતાં-નથી ખાતી, એટલે સહમ પાળે છે દોડવામાં ચપલ છે સાધારણ જીવિ પણ થતો છે મારથી ઠરે છે ઠથકારાથી આપણી વાત સમજી જઈને તાબર નિયમિત રહે છે તેને ચેન, પીઠ ગરદન વિગેરે અવયવો છે હાડ, માંસ, શ્વામડી, લોહી વિગેરે શરીરના તત્ત્વો છે

જમ, જસ, તમારા જન્મેનું મળતાપણું તો સમજાયા, પણ તમારામાં ને તેમાંનો ફેર કહો

જી પરતુ ફેર જે જાતનો આવશે, એમ્તો, મારામા
જે વસ્તુ છે તે ગાયમા નથી અને ગાયમા છે તે મારામા નથી

એ પણ વાત બરાબર છે પ્રથમ તો એજ કહો કે,-
તમામમા છે ને ગાયમા નથી ચાલો જાણી કરો

હા, જી મારે હાથ છે હું ઉભો ચાલુ છું મારે
માથે વાળ છે મારા કાન ઉભા ચોગલા છે હાથપગને આગળ
છે માથે મ્હો ગોળ છે હું વધારે મમજી શકું છું માટે
એલવાની ભાષા છે કયું ઠામ કયારે ને ઠામ કરવું તેનો
સ્પષ્ટ વિવેક છે હું પુરૂષ જાત છું મને મૂંછો કુટંગે
મારી ચામડી પાતળી છે મારા અવયવો નાજુક છે મારા
ગરીરનો રંગ ધઉંચણો છે હું વિવિધ વર્ણીઓનો ખોરાક
લઉં છું હું અનેક સામગ્રીથી રહું છું ઘર, દુકાન, ગોડાડું,
પક્ષી, ટેબલ, ખાટ, વિગેરે અનેક સામગ્રીથી પૂર્વક રહું
છું કપડા પહેરું છું જાત જાતના નિયમો મારે સાચવવા
પડે છે રાજ્યના કાયદાને માન આપવું પડે છે ધર્મ
પાત્રું છું પુસ્તકો વાચું છું પ્રભુ ભક્તિ કરું છું અભ્યાસ
કરું છું મારો ધર્મ ચલાવવાને તાલીમ લઉં છું ચાલી
સોનાના ઢાગીના પહેરું છું હું માણસ ઢહેવાઉં છું

જસ, હવે ગાયમા હોય, ને તમારામા ન હોય,
તેવી વસ્તુઓ ગણાવો

હા, એ પણ ગણાવું—ગાયને ખરી છે પૂછડું છે, ગળે
ગોદડી છે ઘાસ ખાય છે આયળ છે આડી ચાવે છે માગ
કરતા ઘણી બળવાન છે ચીંચડા છે કાન લાળા છે પેટ

નીચે લાગતું છે પીઠ ઉપર છે આખા સગીરે બાહા વાળ
છે સગીરે લાલ રંગ છે વિગેરે અનેક રીતે મારા કરતા
જુદા પાણ છે

હીં, વાક પરતુ ઘોડામાને ગાયમા મળતાપણુ તથા
જુદાપણુ સમજાવશે ?

હા શરીર, આત્મા, તથા આખ, કાન વિગેરે અવયવો તો
બન્નેના લગભગ સરખા છે ઘોડાને પગે જાખડા છે મૂછડા
લાખા લામા વાગ્યો ભરેલા છે ઘોડા ચપળ ને મજબૂત
પ્રાણી છે તેનું મુખ્ય કામ ખેપ કરવાનું છે ઘોડાને શીંગડા
નથી એમ કેટલું જ જુદાપણું છે

હીંક આપણે હવે એક બીજેનું વિચાર કરીએ અને
તે એ કે-એવી એવી કંઈ ચીજ છે કે જે હરેક પ્રાણીઓમા
સરખી હોય, પછી થોડી થોડી કે વધારે વધારે હોય તે
બાબતનો વિચાર કરીને કહેા

કાલે વિચાર કરીને કહું તો કેમ ?

આજેજ જેટલું આવડે તેટલું તો બોલો વળી કાલે
વિચાર કરી લાવને એટલે વધારે સાગી રીત વિચાર
કરીશુ તેમ છતા તમારી ઈચ્છા આજે જ હોય તો કંઈ નહી

ના, ના એમ તો કાંઈ નહીં કહું ત્યાર થોડીવાર
વિચાર કરી નેઉ

બેશન, વિચાર કરે

પાઠ ૪ થો

પ્રાણીઓમા સામ્ય અને વૈપર્ય.

હ, મે વિચાર કર્યો, ને સમજાયું તે કર્હુ છુ તેમા બૂલચૂક હોય તે આપ સભાગરો, હું તો મારે કર્હુ છુ

પ્રથમ તો જાણે-હરેક પ્રાણીયોને શરીર છે, અને હરેક શરીરમા આત્મા છે, એ ફરીથી જહેવું પડે તેમ નથીજ

બરાબર, બરાબર

પછી હરેકના શરીરને કોઈપણ જાતની પણ એક આકૃતિ તો જરૂર છે જ, કોઈ ગોળ, લાંબા, આડા, ઉભા, કે, ચોક્કસ છે વળી કોઈ તો વિવિધ આકૃતિવાળા પણ જણાય છે

ઉપરાત શરીરની મજબુતી પણ જોઈ વત્તી હરેકમા દેખાય છે હરેકને કોઈને કોઈ અવયવ પણ જરૂર છે

હરેકને કોઈને કોઈ પ્રકારનો રંગ પણ હોય છે ગ ધ પણ હોય છે સ્પર્શ પણ હોય છે તેમજ શરીરનો બાધા કોઈને કોઈ જાતનો હોવો જોઈએ એમ પણ લાગે છે

હરેકને જન્મવાનું હોય છે, મરવાનું હોય છે અને અમુક રૂપમા સ્થાયિ રહેવાનું પણ હોય છે

હરેકને ભૂખ લાગતી હોવી જોઈએ, ખોરાક લેતા આવડવો જોઈએ, અને હરેકનો કંઈને કંઈ નહીં યચેલો ખોરાક પણ હોવો જોઈએ

દરેકમા ચાલવાની શક્તિ હોવી જોઈએ, તેમજ બળવાનથી ભય, નિબળ ઉપર ડોધ, સમાન પ્રત્યે ઈર્ષ્યા, વેગેરે લાગણીઓ પણ દરેકમા વત્તા જોઈએ. પ્રમાણુમા જરૂર હોય એમ લાગે છે નિદ્રા-સુસ્તી પણ દરેકમા હોય છે. પ્રતિકૂળતામા દુઃખ અને અનુકૂળતામા સુખની લાગણી દરેકને થતી હોય તેમ જણાય છે. જ્ઞાન-તાત્ત્વજ્ઞાન દ્વારા જાણવા માટે પણ કઈક શરીરમા બહારનું સાધન (ઇન્દ્રિય) દરેકને વત્તા જોઈએ. પ્રમાણુમા હોય છે, નહીં તો પોતાના ખપતુ અને અણખપતુ, એવો વિભાગ પ્રાણી વિચારીજ ન શકે, પરંતુ મને તેનું મૂખું સ્વભાવનું પ્રાણી કે જંતુ પણ પોતાનું તે વખત પુરતું તો દિલ્લિલિલ સમજીને વત્તું હોય તેમ જણાય છે.

પ્રાણી માત્રમા આત્મા છે, લાગણીઓ છે, શરીર છે, આહારની ઈચ્છા ને ચાલવાની શક્તિ પણ જોવામા આવે છે. અળશીયા, પોરા જેવા મૂઠ જેવા પ્રાણીઓમા પણ એ વસ્તુઓ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીએ છીએ.

તેથી આજળ વધીને તપાસ કરતા પોતાનાથી બળવાનથી ભય પામતા, તેમજ નબળાને ભય પમાડતા પણ જોઈએ છીએ. સજાતીય તરફ પ્રેમ વૃત્તિ અને વેર વૃત્તિ પણ જોઈ શકાય છે. કાખલા તરીકે કરોળીયાથી માખી નાસે છે ગોળ કે ખાડ તરફ કીડીઓ આકર્ષાય છે નજરે ચડેલો માકડ છુપાઈ છુપાઈને ચોરીથી ચાલે છે, એકાતમા કપાટાબધ દોડે છે, ને છટકવા પ્રયત્ન કરે છે વીંછી કાઢે. યડારીને હુમલો કરે છે કુતરો જીજ કુતરાને દેખીને ધુરંડે.

છે કાગડો હુઆય કરે છે કારણ બોળપણુમા ફસાય છે
કુતરો માલીકને દેખી ગેલ કરે છે આ રીતે દરેક પ્રાણી
ઓમા ઠઈ ઠઈ વિચિત્ર લાગણીઓ ઓછેવત્તે અશે રહેલી
જોવામા આવે છે

પોપટ તથા ઘોડા વિગેરેને સહેલાઈથી તાલીમ આપી
શકાય છે લેશ જેવા ગમાર પ્રાણીને તાલીમ આપવી
મુશ્કેલ પડે છે આ રીતે લાગણી વિગેરેમા ફેરફાર પણ
હોય છે

શરીરના આકારોમા મનુષ્યને વાદરા મળતા આવે છે
વાદરાને વળી ખીસકોણા મળતા આવે છે. ખીસકોણાને
ઉંદર મળતા આવે છે ઉંદરને નોળીયા મળતા આવે છે
વળી ઘોડાને ગધેડા, ખચ્ચર કે છુલ્લા મળતા આવે છે ત્યારે
ખીસકોણાને વાઘ મળતા આવે છે વઠવાગડાને ચામાચીટ્ટીયા
મળતા આવે છે કારણ બન્નેની પાખો ચામડીની હોય છે
ત્યારે કાગડા કબૂતર, હોણા, પોપટ મોર વિગેરેને પીંછા
અને પીંછાની પાખો હોય ॥ ગીધને સમડી મળતી આવે
છે કારણ બન્નેની ચાચ વાકી હોય છે

એક માણસ બીજા માણસ સાથે ઘણી બાબતમા
સરખો છે એક ગાય બીજી ગાય સાથે ઘણી બાબતમા સરખી
છે એક બળદ બીજા બળદ સાથે ઘણી બાબતમા સરખો
છે તેમજ પાડા સાથે પણ કેટલીક બાબતમા જુદા પડવા
છતા ઘણી બાબતમા મળતો છે તેજ રીતે ઘોડા સાથે
આમ કેટલીક બાબતમા સરખાપણું અને કેટલીક બાબતમા
જુદા પર્ણ દરેકમા જોવામા આવે છે

વળી કેટલાક પ્રાણીઓ કરતા બીજા કેટલાક પ્રાણી
ઓમા વેગ, બળ, લાગણી, સમજ શક્તિ, અવયવોની સ્પષ્ટતા
અને ઉપયોગ, વિગેરે વિગેરે વધારે જોવામા આવે છે દાખલા
તરીકે-પોગ, અળશીયા કળ્તા, કીડી, ઉદ્દામ, મંકોડા વિગેરે
વધારે અપળ જણાય છે તેના કરતા, માખી, બગામ, વીંછી
ભમરા, વિગેરે વધારે બળવાનને અપળ, બુદ્ધિ પૂર્વક પ્રયત્ન
કરતા માલૂમ પડે છે તેના કરતા પક્ષિઓ, પશુઓ વધારે
હોશીયાર, બળવાન, અપળ, સમજદાર, ઉપયોગી, માલૂમ
પડે છે અને માથી વધારે બુદ્ધિમાન, લાગણીવાળા, મનુષ્યો
માલૂમ પડે છે

આમ અનેક રીતે તફાવત અને સગળાપણું હું સમજુ
છું, તે કદાચ જાહેર છે

બરાબર, બરાબર તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે સારી
રીતે વિવેચન કરો છો, તે જોઇ મને બહુજ તમારા તરફ
ખુશી ઉપજે છે પરંતુ માથી જોછામા જોઠી સામગ્રી
કેને છે ? અને તેના કરતા વિશેષ, તેના પણ કરતા વિશેષ
કેનામા છે ? તેનો બરાબર ક્રમ કરાવી શક્યો ?

ના, જી ! આ ક્રમ ઠગવરોએ ધણાજ ઉંડા અભ્યાસને
પરિણામે કરાવી શકાય એક એક પ્રાણીના જીવનનો અભ્યાસ
કરવો પડે, તેનું વર્ગકરણ કરવું પડે, અને ત્યાર પછી એ
ક્રમ કરાવી શકાય તેમ કરવા માટે સાધનો અને સમય
બંને પુષ્કળ જોઇએ વળી જ્ઞાન પકવ થયા વિના સાધનો
અને સમય પણ બરાબર ઉપયોગી ન થાય એટલે પ્રથમ
જાણુ બાણુનું અમારું જ્ઞાન બીજા અનુભવોથી પકવ
થવું જોઇએ

હા, એ પણ ખરે ત્યારે એ કંમ હુંજ તમને આગળ
ઉપર સમજાવીશ, એટલે ચાલશે

તોપણ સામાન્ય વર્ગીકરણ તો હું કરી શકું ખરે
કરે નેઈએ

કરૂં છું, છ,

૧ જ તુ વર્ગ, ૨ પશુ વર્ગ, ૩ પક્ષિ વર્ગ ૪ મનુષ્યો

જ તુ વર્ગમાં—

૧ પેસા, અળગીયા વિગેરે મૂઢ જ તુઓ આવી શકે

૨ ઇંચળ, કથવા, કીડી વિગેરે જરાચપળ જ તુઓનો
સમાવેશ થાય

૩ ભમરા, વીંછી, કરોળીયા વિગેરે હિંચક જ તુ-
ઓનો સમાવેશ થાય

૪ માપ, નોળીયા, ખીસકોલા, ઉંદર, માછલા વિગેરે
મોળા પ્રાણીઓનો સમાવેશ થાય

પશુ વર્ગમાં ગામના પશુઓ અને જ ગલના પશુઓનો
સમાવેશ થાય

ગામના પશુઓમાં ગાય, ઘોડા, ઉંટ, હાથી, ભેંસ,
ગધેડા, બકરા, કુતરા, વિગેરેનો સમાવેશ થાય

વન પશુઓમાં—સિંહ, વર, વાઘ, રિછ, સાબર,
વાઢરા, શિયાળ, લોકડી, ભૂડ, હરણ, વિગેરેનો સમાવેશ
કરી શકાય

પાઠ ૫ મો

મનુષ્યની જીવન સામગ્રી

જાઈ રસીકલાલ ! તમે ગઈ ઠાલે પ્રાણીઓનું વર્ગી-
કૃ તો સાધારણ રીતે ઠીક કર્યું હતું પરંતુ મારા પ્રથમના
ભાઈનો જવાબ હજી બાકી છે તેનો જવાબ આજે તો
પશે ને ?

જરૂર આપીશ

કહો ત્યારે, તમારું નામ રસીકલાલ છે એટલે કેનું
મ રસીકલાલ છે ? તમારા હાથનું નામ રસીકલાલ છે,
પગનું નામ રસીકલાલ છે ? કે તમારી જુદીનું નામ
પીકલાલ ? ? તે વિચાર કરીને કહો

મને તો એમજ લાગે છે કે-મારું આ આખું શરીર
જીવવાનો, મારો આત્મા વિગેરે સમગ્ર સામગ્રીનું નામ
પીકલાલ છે

બરાબર, બરાબર પરંતુ તમારામાં સમગ્ર સામગ્રી
! કઈ ને કેટલી છે, અને તે સમગ્ર સામગ્રી તમને ક્યાથી
તી ? કેણે આપી ? કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ ? જ પક
લમાં પણ તેમાંની કેટલી સામગ્રી છે ને નથી ? તેની
સામગ્રીમાં અને તમારી સામગ્રીમાં તફાવતનું કારણ શું ?
! બધા પ્રશ્નો તમને નથી થતા ?

ખરેખર પ્રથમ તો નહોતા થતા, પરંતુ હવે એ પ્રશ્નો
! પના કહેવાથી મારા મગજમાં ઉભરાવા લાગ્યા છે

પરતુ, તેના જવાબ તમારા મગજમા ઉભરાય છે ? નહીં ?

ના ના જવાબની બાબતમા તો મગજ ગુચવાય છે

એમા ગુચવણ શી છે ? તમે પહેલાજ ભાગમા શીખી ગયા છે-કે, આ બધી વિચિત્રતાનું કારણ “કર્મ” છે

હા, હા, એજ કર્મજ બધી વિચિત્રતાનું ને સામ શીતુ કારણ છે એ તો હું કહેતાજ બૂલી ગયો

વાહ ! આવીજ બૂલ કરો છો કે ? હીક પરતુ શું એકજ કર્મ બધી સામગ્રી આપતું હશે ? તમને હસાવનાર જે કર્મ હશે તેજ શાવગવતું હશે ? તેણેજ હાથ પગના અવયવો આપ્યા હશે ? તેણેજ તમારું શરીર બનાવ્યું હશે ? તેણેજ તમને સારા કુટુંબમા જન્મ આપાવ્યો હશે ? તેણેજ તમને સુખની સામગ્રી આપી હશે ?

શું આ બધું એકજ કર્મની રચના હશે ?

ના, ના, એમ તો ન સભવે

ફરેક સામગ્રીના કારણ બૂલ બુદ્ધ બુદ્ધ કર્મો હોવા બેઠંએ તે સિવાય ન બાલી શકે

ત્યારે ઠહોને કયા બુદ્ધ બુદ્ધ કર્મોને લીધે કઇ કઇ સામગ્રી તમને મળી છે ?

આ પ્રયત્ન કરવું તે મારી શક્તિમહારનું કામ લાગે છે તોપણ હું પ્રયત્ન તો કરીશ

એમા વિશેષ પ્રેરણા કરવાની શી જરૂર છે ? પ્રથમ તમારામા જે સામગ્રીઓ છે, તે બધી સામગ્રીઓનું રીતસર લિસ્ટ કરો. પછી જેટલી જેટલી સામગ્રીઓ થાત, તેટલી તેટલી મામગ્રી આપનાન અમુક અમુક કર્મો, એમ કરાવી દો તમારામા રહેલી સામગ્રીઓનો વિચાર કરી જશો, એટલે કયા કર્મથી કઈ સામગ્રી મળી, તે આપો આપ સમજાશે એ રસ્તો આપે ઠીક બતાવ્યો છે

તોપણ તેમા સ બાળ રાખજો-કે આત્માને-જીવને લગતી જેટલી મામગ્રી છે, શરીરને લગતી જેટલી મામગ્રી ॥ અને તે બંને શિરાયની બહારની કઈ કઈ સામગ્રી છે ? એ પણ સાથે માથે પૃથક્કરણ કરતા જશો તો ઠીક પડશે

પ્રથમ તો મારે એજ વિચારવું પડશે કે મારા આ શરીરનો અને મારા આત્માનો સબધ કેમ થયો ? કયાં થયો ? કેટલા વખત મારે થયો ? કયા સુધી તે સબધ રહેશે ? વિગેરે

મારી ઉંમર નોળ વર્ષ ॥ કહેવાય છે તેનો અર્થ શો ? તમેજ કહેને !

તેનો અર્થ એટલોજ કે- મારે આ શરીર ઉત્પન્ન થયાને ૧૬ વર્ષ થયા

એમ નહીં

ત્યારે

તમારા જન્મ દિવસથી તમને ૧૮ વર્ષ થયા એમ સમજવું

હા, છ ! બરાબર એવે સગીર તો તે પહેલાજ ઉત્પન્ન થયેલું

સામાન્ય રીતે તમારા શરીરને ઉત્પન્ન થવાને ૧૬ વર્ષને ૬ માસ થયા ગયા

જ્યારે નાઈ આ શરીર ઉત્પન્ન નહીં થયું હોય ત પહેલા શી સ્થિતિ હશે ?

તે વખતે આ શરીર વગરનો એકલો તમારો આત્મા હશે

ખરે, પરંતુ તે આત્માએ આ શરીર કેમ ઉત્પન્ન કર્યું હશે ?

મારો પણ એજ તમને પ્રશ્ન છે વળી તમાગ આત્માએ ગાય, ઘોડા, મિહ, હાથી જેવું શરીર ન બનાવ્યું અને આવું માનસ જેવું બનાવ્યું, તેનું પણ શું કારણ હશે ?

એ તો આપે પ્રથમથીજ કહ્યું છે ને, કે કરેકનું કરણ કર્મ છે

એ તો બરાબર, પણ ગાયનું શરીર ઉત્પન્ન થવામા પણ કર્મ કારણ બને ?

હા

તો પછી તમારું શરીર ઉત્પન્ન થવામા જેમ કર્મ કારણ છે, તેમજ ગાયનું શરીર ઉત્પન્ન થવામા પણ કર્મ કારણ છે તેજીને માણી, ભમરા, સાપ વિગેરેનું શરીર ઉત્પન્ન થવામા પણ કર્મ કારણ છે, પરંતુ એ બધે એકજ સરખું કર્મ કારણ હોય તો પછી બધા સરખાજ થવા જોઈએ કે નહિ ?

બધાનુંકર્મ મરણુ ન ગણવું જોઈએ આ ઉપરથી તો એમ સમજાય છે, કે ગાયનું શરીર અપાવનાર કર્મ જુદું, મનુષ્યનું શરીર અપાવનાર પણ જુદું હોવું જોઈએ

તો પછી, જ્યારે તમારો આત્મા સૌથી પહેલો એકલો હતો, તે બીજે કયાય ન જતા મનુષ્યમા આવ્યો એટલે મનુષ્યો ને ઠેકાણે, ને ને પરિસ્થિતિમા રહે છે ત્યાં લાવનાર એક કર્મ તમારા આત્મા માથે હોવું તો જોઈએ ને ?

હોવું જોઈએ આવે ત્યારે, એટલું તો સમજ્યો કે- પ્રથમ મનુષ્યોના સ્થળમા, ને પરિસ્થિતિમા લાવનાર કર્મ

એ સ્થળમા લાવીને પણ મનુષ્ય જાત અપાવનાર કર્મને લીધેજ હું પણ પશી ન ચતા મનુષ્ય થયો

તેમા પણ ઠેાળી, વાઘરી, શીલ, ભગી ન બનાવતા વ્યાપારી કુટુંબમા, વંશજ જાતિમા, ઓસવાળ જ્ઞાતિ જેવા સારા વંશમા મને લાવનાર પણ જુદું જ કર્મ હોવું જોઈએ

પછી આ મરૂ શરીર જેનું બનેલું છે તે વર્ગણાઓ આપનાર કર્મ

તમારૂ શરીર કઈ વર્ગણાનું બન્યું છે, તે માત્રમ છે ? ના, જી !

પહેલા ભાગમા ગણાવેલી સોળ વર્ગમાની બીજી ઔદારિક ગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા આવેલી છે ને ? તે વર્ગણાનું આ શરીર બન્યું છે

૧ લી ૩ જી કે ૪ થી વિગેરેમાની કોઈ વર્ગજામ.ની નહીં, ને બીજી વગણાનું જો કેમ બન્યું હશે ?

૧ લી અને ૩ જી તો અમરૂણ યોગ્ય ૩ યોથીનું કેમ નથી બન્યું, તે આગળ સમજાવે હાલ એન્ડ્રુજ સમજાવે, કે—તમારૂં શરીર ૨ બીજી વર્ગજાના રક ધોનું બનેલું ૩

એટલે ઔદારિક રક ધો. સિવાય બીજા કે ઇવર રક ધો. તેમા નહીં હોય ?

બીજા રક ધો. ક્યાથી હોય ? કારણકે જો ૪ રક ધો. અપાવનાર કમ તમારે હોવાથી બીજા રક ધો. ક્યાથી મળ

અને જો રક ધો. અપાવનાર કમ ન હોય તો ?

તો પછી તમને ઔદારિક રક ધો. મળે નહીં, તમારૂં આ શરીર બને નહીં

ઠીક, હવે સમજાવો ત્યારે મારી આ શ ર બનાવ એ દારિક વર્ગજાના જ રક ધો. અપાવનાર પણ એક કુ માનવ પડશે

પાઠ ૬ ટૂંકો

મનુષ્યની જીવન મામત્રી (ચાલુ)

આ રીતે કેટલી મામત્રી, ને કયુ કર્મ થયું, તે ગણાવો
તો ખરા

મામત્રી

કર્મ

૧ મનુષ્યોને યોગ્ય સ્થળ
અને પરિસ્થિતિ

તેમા લાવનાર કર્મ

૨ મનુષ્યની જાત

તેમા લાવનાર કર્મ

૩ સાફ કુળ

તેમા લાવનાર કર્મ

૪ આ શરીર કે જે ઔઠા-
રિક વર્ગજાનું બનેલું છે
હજી વધારે ગણાવી શક્યો?
હા, છ !

તે શરીર અપાવનાર કર્મ

ગણાવો ત્યારે

૫ હાથ, પગ, માથુ વિગેરે
અવયવો (અંગો), આ
ગળા, બાજુ, નાક વિગેરે
ઉપ અવયવો (ઉપાંગો),
વાળ, નખ, ફવાટી, દાત
વિગેરે અંગોપાંગો

અંગ અંગોપાંગ વિગેરે
અપાવનાર કર્મ

૬ તે અવયવો પણ ખરાબર
યોગ્ય સ્થળે ગોઠવાઈ
ગય છે

અવયવોને ખરાબર યોગ્ય
સ્થળે ગોઠવનાર કર્મ

- ૭ અવયવો અને શરીરની
સુંદરતા, પ્રમાણસરતા,
તથા અમુક પ્રકારના
ચોક્કમ આકારો
- ૮ શરીરની મજબૂતી, બાધો
- ૯ શરીરનો કંઈક સફેદ
જણાતો ઘઉંવણો રંગ,
શરીરને ગંધ, સ્વાદ,
સુવાણો સ્પર્શ
- ૧૦ ખોરાક મળે છે, તે પા
ચન થાય છે, તેનો રસ
બને છે તેના વળી લોઢી,
હાડકો, માંસ વિગેરે
બરાબર બને છે
- ૧૧ સુધવાની, આખવાની,
જોવાની, સ્પર્શઅનુભવ
વાની, અને સામળ
વાની શક્તિઓ મા
રામા છે
- ૧૨ મારામા ચાલવાની શક્તિ છે
- ૧૩ મારે શરીર આજે ન
દેખાય તેવું ન થતા, એ
દેખી શકે તેવું છે
- શરીરની આકૃતિ આપનાર કર્મ
- શરીરની મજબૂતી આપનાર
કર્મ
- રંગ, ગંધ, સ્વાદ, સ્પર્શ
આપનાર કર્મ
- ખોરાક મેળવી આપનાર,
ખોરાક પચાવનાર તથા તેના
રસ, માંસ, હાડ વિગેરે ના
વનાર કર્મ
- પાચ દ્રવિયો આપનાર કર્મ
- ગતિ શક્તિ આપનાર કર્મ
- શરીરની સચૂલ રચના કરનાર
કર્મ

૧૪ મારા શરીર ઉપર મારી
સ્વતંત્ર માલીકી છે

૧૫ મારા કેટલાક અવયવો છે
જે સ્થિર ગ્રહેવા જોઈએ તે
સ્થિર છે, - પેટ, છાતી અને
જે અસ્થિર હોવા જોઈએ
તે અસ્થિર છે, - હાથ,
પગ, આગળ

૧૬ બનતા સુધી માફ અપમાન
કરતા માગ ઘણા મિત્રો
ખયાય છે કયાક ગયો
હોઈ તો ઘણા મને પ્રેમથી
અને માનથી બોલાવે છે

૧૭ કવિતા બોલવામાં હું
પહેલે ન બરે રહું છું, તે
તો આપ જણો છો

૧૮ સુખી કુટુંબમાં મારો
જન્મ છે આરોગ્ય માડ
રહે છે મદવાડ કોઈ
વખતેજ આવે છે
કોઈ વખતે-

૧૯ કોષ થાય છે

૨૦-અભિમાન થાય છે

મારા શરીર પર બીજા કોઈ
આત્માની માલીકી ન થતા,
મારી સ્વતંત્ર માલીકી આપ
નાર કર્મ

સ્થિર જોઈએ તે અવયવને
સ્થિર અને અસ્થિર જોઈએ
તે અવયવને અસ્થિર બનાવી
આપનાર કર્મ

માન જળવાવે તેણે તથા
આળસ ફેલાવે તેણે કર્મ

રાગ સાગે અપાવે તેણે કર્મ

સુખ, વૈભવ આપે તેણે કર્મ

ક્રોધ કરાવનાર કર્મ

અભિમાન કરાવનાર કર્મ

૨૧-મારી ચીજ કેઇ લેઈ
જાય, તે મને ગમતુંજ નથી

૨૨-મને હસવું આવે છે

૨૩-ચોક થાય છે

૨૪-જાય લાગે છે

૨૫ ખુશી, ન ખુશી ઉપજે છે

૨૬-ગદી વસ્તુ જોઈને મનમાં
કટાણી ઉપજે છે, દુઃખ મળી
થાય છે

૨૭-ઉઘ આવે છે

૨૮ ગરીબોને કે મારા માણ
જોને કંઈ કંઈ આપવાનું
મન થાય છે

૨૯ મારે મન છે, જેથી વિચાર
કરી શકું છું

૩૦ શ્વાસ લેઈ શકું છું

૩૧ બોલવાની શક્તિ છે

૩૨ મને રાહણા રોવા તે
ગમેજ નહીં, જે કરવું તે
હત્સાહથીજ કરવું, અને
ગમે તે લોગે પાર પાડયેજ
છુટકો

મમતા, દોષ કરાવનાર કર્મ

હસાવનાર કર્મ

ચોક કરાવનાર કર્મ

બીકની લાગણી ઉત્પન્ન
કરનાર કર્મ

ખુશી, નાખુશી ઉત્પન્ન કરા
વનાર કર્મ

દુઃખ-છા ઉત્પન્ન કરાવનાર
કર્મ

નિદ્રા અપાવનાર કર્મ

હાન અપાવનાર કર્મ

મન અપાવનાર કર્મ

શ્વાસ લેવ ની શક્તિ અપા
વનાર કર્મ

બોલવાની શક્તિ અપાવનાર
કર્મ

ઉત્સાહ, સામર્થ્ય અપાવનાર
કર્મ

૩૩ મારામા શાસ્ત્ર મણાવાની,
વિચારવાની શક્તિ છે

શાસ્ત્ર જ્ઞાન કરાવનાર કર્મ

૩૪ તથા ધર્મ તરફ કેઈ
વખત સાધારણ પ્રેમ રહ્યા
કરે છે, ને કેઈ વખત
બેદરકારી પણ રહે છે

ધર્મ તરફ પ્રેમ કરાવનાર
તથા કેઈવાગ બેદરકારી
કરાવનાર કર્મ

૩૫ ઉચ્ચ સ સ્કારવાળા કુટુંબ
ખમા મારો જન્મ થયો,
જેથી આરી ભાવના, સ
તસ ગ વિગેરે રહીશકે છે

ઉચ્ચકુળ અપાવનાર કર્મ

આ રીતે મેં મારી અનેક સામગ્રીઓ ગણાવી, તથા
તે તે સામગ્રી અપાવનાર કર્મો પણ અનેક ગણાવ્યા બીજી
પણ સામગ્રી અને કર્મો ગણાવી શકાય ખરા

તમારી શક્તિના પ્રમાણમા ઠીક ગણાવી ગયા છે,
એમ તો કહેવુંજ પડશે તો પણ કેઈ કેઈ પ્રસંગે વસ્તુ
સ્થિતિ કરતા જુદી રીતે ઠમો ગણાવ્યા છે, જેમકે-‘શાસ્ત્રો
બણવાની શક્તિ અપાવનાર કર્મ’ પણ તેવું કેઈ કર્મ નથી

તેવું કર્મ ન હોવાના શા કારણો છે ?

તે હવે પછીના પાઠોથી સમજાશે

પાઠ ૭ મો

શરીર અને આત્માની પ્રવૃત્તિઓનું પૃથક્કરણ

પહેલા ભાગમાં તમે આત્મા અને જડ વિષે શીખી ગયા છો. જેમાં ચૈતન્ય હોય તે આત્મા, અને ચૈતન્ય રહ્યા હોય તે જડ તમારે શરીર જડ છે અને તમારા જ શરીરમાં ચૈતન્યવાળો આત્મા રહેલો છે આ બધું તો તમે શીખી ગયા છો કેમ યાદ આવે છે કે ?

હા, છ ! એ બધું તો બરાબર યાદ છે

ત્યારે મહો - આત્મા સ બધી બીજો શો શો વિચારવાની ગયો છે ?

આત્મામાં સ્ફૂરણો - આદોહનો ચાય છે લાગણીઓ સ્ફૂરે છે અને કંઈ ઉપર જુદી જુદી અસર પાડનાર લાગણીઓના જુસ્સા (કરણો) પણ આત્માની જ શક્તિ છે

બરાબર, પરંતુ આપણે હ મેંયા જે જે કામો કરીએ છીએ, તેમાં આત્માના કયા કયા કામો છે, શરીરના કયા કયા કામો છે, કંઈના કયા કયા કામો છે આજુમાજુનું સ્થળ, તથા કાળની પરિસ્થિતિને લગતા કયા કયા કામો છે તે વિચારવાની પણ અહીં જરૂર છે

કેમ આ વિચારની અહીં મી જરૂર છે ?

ગયા પાઠમાં તમે માનવ જીવનની મામત્રી ગણ્યા છે, એ સામગ્રીમાં બીજી પણ અનેક સામગ્રીઓ બાકી રહ્યા

ગઈ છે અને ફેટલીક સામગ્રીઓ કમ નથી અપાવી શકતા,
છતા તે પણ તમે કમો અપાવી હોય એમ ગણાવેલ છે

જીવનની બધી સામગ્રી કમોએ જ નથી અપાવી શુ ?

ના, ના

ત્યારે શી રીતે છે ?

આલો, આપણે તજ વિચારવાનું છે

x x x x x x x x

વાહ ! સુંદરલાલ ભાઈ ફેરીઓનો ટોપલો ભરી
લાવ્યા !

તમે બધા સારી રીતે અભ્યાસ કરો છો, તેથી પ્રેમ
પૂર્વક તમને નહેથવા આવ્યા જણાય છે, નહીં કે
ઉપકાર ખાતર !

સુંદરલાલભાઈ ! બહુ ફેરીઓ લાવ્યા

ના, જી ! કઈ એ ઘણી નથી સારી ફેરીઓ આજે
વધારે મળી શકી નહીં, નહીં તો કઈ બીજી જ ધાર્યું હતું
પરંતુ બન્યું તે બધું માફ ભાગ્ય કયાથી કે આવા અભ્યાસી
વિદ્યાર્થીઓની ભક્તિનો પુરેપુરો લ્હાવો લઈ શકું ?

એમ વિચારવાની કશી જરૂર નથી બાદ્ય સામગ્રી
ભલે થોડી હોય પણ તેની પાછળ રહેલા અગાધ પ્રેમની જ
કિંમત છે

એ બધું, આપણા જેવાની પ્રેમધારા તો વહેતીજ
હોય, પરંતુ તેમા ઉચ્છાળો આણવો હોય-ભરતી આણવી

હોય તો, સાધનોની પણ જરૂર પડેજ જેટલી હદ સુધી અને જેટલા વખત સુધી બાહ્ય મામત્રી પહોંચે ત્યાં સુધી અને તેટલી હદ સુધી આપણો પ્રેમ માગતો ઉછળે, અને ત્યાં સુધીજ આનંદ રસનો અનુભવ કરી ચક્રાય મારી સમજ તો આ પ્રમાણે છે

બરાબર, આપનું કહેવું બરાબર છે કહો ત્યારે આ ફેરીનું શું કરવા ધાર્યું છે ?

મને એમ લાગે છે કે દરેક વિદ્યાર્થીને પાત્ર પાત્ર ફેરી બહેલી આપીએ, એટલે લગભગ બધાને પહોંચી રહેશે

મારૂં, ત્યારે એમ કરીએ

હા, અને તે જલ્દી, કારણકે તમામ ચાલુ અધ્યાત્મના કાય મા વિશેષ ન પડે એ પણ અમારે વિચારવું જોઈએ

x x x x x x x

ચલે તમને બધાને ફેરીઓ મળી ગઈ ?

હા, હા !

ત્યારે, પોતપોતાને સ્થાને બધા તેમની જાગે અને હું ઈચ્છુ છું કે- હંમણા કોઈએ ફેરી ચૂસવી નહીં આપણે આજનો વિષય સમજાવેનો વખત પુરો થાય, ત્યાર પછી ખુશીથી બધા ચૂમશે

રમણલાલ- મારો પણ એનાજ અભિપ્રાય હતો

તમારા બીજા પણ વિદ્યાર્થી બધુએ તમારા આ અભિપ્રાયને સમજાવે હશે ?

હા, હું અમે બધા મગ્મતજ છીએ યોગ્ય વિચાર-
મા મત લેઈ પાઠ્યો તે ઉચિત નજ મણાય

ઠીક, ચાલો ત્યારે હવે આગળ ચલાવીએ

x x x x x x x x

ચ પકલાલ ! આ તમારી સાથે શું પડ્યું છે ?

એ તો ઠેરી છે ને

હા, હમણાજ તમને મળી તે

તેના ઉપર ઠાટા ઉગેલા છે કે નહીં ?

ના, હું ! તે તો સુવાળી છે જુઓને (હાથ
ફેરવે છે)

ઠેરીમા સુવાળપ-લીસાપણું-મૃદુતા છે, તે તમે
શી રીતે બાણી શક્યા ?

હાથ ફેરવવાથી

ફરી હાથ ફેરવો જોઈએ

આ ફરીથી ફેરવો

ઠેરી કેવી લાગે છે ?

હજી પણ સુવાળીજ લાગે છે

ઠીક, આ લાકડાની પટ્ટી ઠેરી ઉપર ફેરવો જોઈએ
લાગે, ફેરવું

ઠેરી કેવી લાગે છે

ઠઈ માલૂમ પડતું નથી

કાણ ?

લાકડામાં ચતન્ય નથી તેથી તે જોળખી શકતુંજ નથી
ત્યારે તમારો હાથ કેમ જોળખી શકે છે ?

તેમાં ચૈતન્યવાળો આત્મા છે, તેથી

તેમાંથી તે ચૈતન્યવાળો આત્મા ખેંચી લઈએ તો ?

તો, તે હાથ કંઈ નજ સમજી શકે તે પણ લાકડાના
કુકડા જેવોજ

ત્યારે કેરીની ઝુંવાળપ જાણનાર ખરો કેણુ ?

મારો આત્મા

વારૂ ! ત્યારે મારા હાથમાં લાકડાની આ બે પાટીઓ
છે તેમાં વધારે ઝુંવાળી કંઈ હશે ?

મારા હાથમાં આપો, તો કર્દુ કે-કંઈ વધારે ઝુંવાળી છે

ના, ના તમારા હાથમાં તો ન આપું, તમારા
આત્માથીજ કહો જેમ કેરીનો સ્પર્શ તમારા આત્માએ
જાણ્યો, તેમ આ કેમ ન જાણે ?

પટ્ટીઓ હાથમાં લીધા વિના તો નહીં જાણી શકે

તો પછી ઝુંવાળાપણું જાણનાર ખરો કેણુ ? તમારો
હાથ કે તમારો આત્મા ?

જન્મે મળીને જાણે છે એકલો આત્માયે ન જાણી
શકે, અને એકલો (આત્મા વગરનો) હાથ પણ ન
જાણી શકે

ત્યારે તમે ફેરીને સુવાળી કહો છો નેમા હાથે કેટલું કામ કર્યું, અને તમારા આત્માએ કેટલું કામ કર્યું તે જુદું જુદું સમજાવી શકશો ?

હા જી મારો હાથ ફેરીને અડક્યો, ફેરી ઉપર ફર્યો, ને તેની સાથે રહેલા આત્મએ તે વખતે ફેરીની મૃદુતા પારખી લીધી ફેરીને બદલે કારણ હોત, તોપણ હાથ તો આ ગીતેજ અડકત, અને તેના ઉપર ફર્યા કરત, પરંતુ ' ખડબચકુ છે ' એમ તો આત્માજ અદરથી અવાજ આપત

ખાખર, ત્યારે આ ફેરીનો સ્વાદ કેવો છે ?

ચાખ્યા વિના શી રીતે કહી શકાય ? તોપણ મીઠી ફેરીનો જેવો ગધ હોય તેવો ગધ આનો આવે છે એ ઉપરથી અનુમાનથી એમ કહી શકાય કે-ફેરી મીઠી હશે-મીઠી હોવાનો અભવ છે

આખો ત્યારે

ચાખુ ?

હા, હા ખુશીથી ચાખો

પરંતુ ફેરીને મોઝે ન લગાડતા બમ, હવે ફેરી સારી રીતે ઘોળાઈ ગઈ છે જુઓ, ઉપર નસ આવી ગયો છે પણ યાદ રાખજો કે તમારે ફેરી મોઝે લગાડવાની નથી

ઠીક, ત્યારે આગળી ઉપર લઈને, ચાખીશ

મલે, તેમ કરો પરંતુ આગળી પણ મોઝે ન લગાડશો

તા શી રીતે ચાખુ ?

આગળીથી.

આગળીથી તો ના સખાય

ત્યારે સાથી સખાય ?

જીસથી

કારણ ?

હાથમા ચાખવાની શક્તિ નથી જીસમા તે શક્તિ છે

હીક, ત્યારે જીસથી ચાખે

ખહુજ મીઠી છે કેરીની જાત હિતમ છે ઘણીજ
મીઠાશ છે

જા મીઠાશ કેણે જાણી ?

મારા આત્માએ

તમારો આત્મા તો આગળીમા પણ હતો ત્યારે
કેમ ન જાણી શક્યો ?

જાણી શક્યો હતો

ત્યારે કેમ “ કેવી મીઠાશ ” તે તમે કહી
શક્યા નહીં ?

મીઠાશ નહોતો જાણી શક્યો

ત્યારે શું જાણી શક્યો હતો ?

કેરીનો રસ ગરમ નહોતો પણ ઠંડો હતો, તે
આગળીપર લગાડતાજ જાણી શકાયો હતો

મીઠાશ કેમ ન જાણી ?

મીઠાશ બાણવાની તો શક્તિ જીભમાજ

ત્યારે કેમ કહો છો, કે મારા આત્માએ મીઠાશ બાણી
આત્મા અને જીભ બન્નેએ મળીને મીઠાશ પારખી,

એમ કહેવું લેઈએ

ત્યારે તેમા જીભે શુ કામ બજાવ્યું અને આત્માએ
શુ કામ બજાવ્યું ?

જીભે રસના પરમાણુઓને પોતાની ઉપર ફેલાવ્યા
કે આત્માએ પાછળ રહ્યો રહ્યો મીઠાશ પારખી

આગળી ઉપર રસ ચોપડવાથી અંકર રહેલો આત્મા
કેમ ન પારખી શક્યો, અને જીભ કેમ પારખી શકી, તેનું
કારણ સમજો છો ?

મને તો એમ લાગે છે, કે આત્મા સુધી કેરીની
રસ શક્તિને પહોંચાડવા ચોખ્ખા હાથનું બધારણજ નથી
આત્મા સુધી અસર હાથ પહોંચાડે તો બિચારો પારખેને ?
જીભનું એવું બધારણ છે, કે રસશક્તિ જીભ ઉપર એવી
ખુબીથી ફેલાય છે, અને જીભના પોચા બધારણમા એવી
ખુબીથી રસ ફરી વળે છે, કે ઠેઠ આત્મા સુધી તેની અસર
પહોંચે છે, ને તુરત તે પારખે છે

આ રીતે તમે કેરીની મૃદુતા તથા મીઠાશ પારખ્યા.
તે બન્ને ક્રિયામા તમારા શરીરના અવયવવ્ય હાથ તથા
જીભની પ્રવૃત્તિ છે, અને આત્માની પણ પ્રવૃત્તિ છે એટલે
શરીરની પણ પ્રવૃત્તિ જુદી છે, અને આત્માની પણ પ્રવૃત્તિ
જુદી છે

પાઠ ૮ મો

શરીર અને આત્માની પ્રવૃત્તિઓનું પૃથક્કરણ

બધું ! રમિકલાલ ! ચ પકલાલ સાથે થયેલી વાત ચીત તો તમે સાંભળી છે ને ?

હા, છ !

અને આખી વાતચીતનો સાર પણ બરાબર સમજ્યા છો કે નહીં ?

બરાબર સમજ્યો છું

કહો, જોઈએ ?

કેરીની મીઠાશ બાણવામા તથા સુવાળાપણું અનુભવવામા શરીર અને આત્મા જોમ બન્નેની પ્રવૃત્તિઓ કામે લાગે છે

બરાબર ત્યારે હવે હું એક બીજો પ્રશ્ન પૂછું છું, તેનો બરાબર વિચાર કરીને જવાબ આપો

પૂછો, જોઈએ આખી શકાયે તો જવાબ તરત આપીશ

ત્યો, ત્યારે આ જો કેરી વાસ ફરતી આખો બન્નેમા તમને કઈ વધારે ખાવી ગમે છે, તે કહો અને મે તમને આ પ્રશ્ન પૂછ્યો, ત્યાંથી માર્ગને તમે મને પુરો ઉત્તર આપો ત્યાં સુધીમા કેટલી પ્રવૃત્તિઓ થઈ ? અને તેમા કઈ પ્રવૃત્તિ શરીરની અને કઈ પ્રવૃત્તિ આત્માની તે બરાબર પૃથક્કરણ કરીને કહો

પ્રથમ હું બન્ને ઠેરીઓ ચાખી લઉં

ચાખી લ્યો

આ બેમા પ્રથમ ઠેરી ચાખી, પણ તે ખાટીજ છે
ચાખતા તો ચાખી, પ્રથમથીજ નો ખટાશની માલુમ પડી
હોતો, તો ફાતને ઈલા થવા ન દે તે બીજી ઠેરીની મીઠાશ
ઘણી સરમ છે નો ચાખી ચૂસી જવામા આવે તો મનને
જરૂર બહુજ આનંદ પડે

બહુ સાર, એ ઠેરી પછીથી તમેજ ચૂસી જાતો પરતુ
મે તમને પ્રશ્ન કર્યો, અને તમે મને જવાબ આપ્યો, ત્યા
સુધીમા શરીરની તથા આત્માની કઈ કઈ પ્રવૃત્તિઓ તમારે
કરવી પડી, તેનું સ્પષ્ટ વર્ણન સમજાવો

આપે મને પ્રથમથીજ પ્રશ્ન પૂછતી વખતે ચેતાવ્યો
હતો, જેથી મે દરેક ક્રિયામા ખ્યાલ તો બરાબર રાખ્યો
છે એટલે બનતા સુધી તો જવાબ બરાબર અપાશે એમ
લાગે છે

ઘણી ખુશીની વાત કહો ત્યારે

- ૧ આપે જે શબ્દો કહ્યા, તે શબ્દો આ મકાનમા ફેલાયા,
મારા અને મોના શરીરને અઠકયા, એટલુજ નહીં
પરતુ મોના તેમ મારા કાન પર તેની અસર, શરીરના
બીજા અવયવો કરતા સ્પષ્ટ થઈ કાન એ શરીરનો
અવયવ છે શબ્દો ગ્રહણ કરવાની કાનની પ્રવૃત્તિ,
તે પહેલી શરીરની પ્રવૃત્તિ થઈ

૨ પછી, મારા આત્માએ પાછળ રહ્યો રહ્યો, તેજ શબ્દો બરાબર સામળીને નક્કી કરી લીધું કે ‘ અમુક શબ્દો સામળવામા આવ્યા ’ ત્યાર પછી તેનો અર્થ બરાબર સમજી લીધો કે—‘ આ વાક્યોમા અમુક મતલબનો હુકમ કયો છે ચોડી મીનીટો પહેલા જેની સાથે વાતચીત થતી હતી તે માનનીય વ્યક્તિનાજ આ શબ્દો છે ’ વિગેરે, તથા આભુઆભુની પરિસ્થિતિનો પણ નિર્ણય કરી કાઢ્યો આ બધી આત્માની-૪ પ્રવૃત્તિઓ જણાય ॥

ત્યાર પછી વાક્યના અર્થ પ્રમાણે વર્તવાનો નિશ્ચય કરી આત્માએ મનને પ્રેરણા કરી,

૩ ત્યાર પછી મનની પ્રેરણાથી હાથને કામ કરવાની ફરજ પડી હાથમા રહેલા આત્મ પ્રદેશો હાથની સાથે તૈયાર થઈ ગયા કે—તુરત હાથે કેરી પકડી આમા પકઠનાર હાથ એ શરીરની પ્રવૃત્તિ

હાથમા પકઠતી વખતે કેરીને કેમ પકઠવી જોઈએ આ જાતની રીત જાણે આત્મા તે વખતે શીખવતો હોયની, તેમ જે રીતે પાકી કેરીને પકઠવી જોઈએ, તેજ રીતે હાથે પકડી જો વધારે દબાવીને પકડી હોતો તો પાકી કેરીમા એકદમ આગળીઓ ખુચી જાત, અને જો તદ્દન પોચા આગળા-અઠકયા ન અડકયા—એ રીતે કેરી પકડી હોતો તો, કેરી હાથમા રહીજ ન શકતો એટલે પડીજ જાત હાથમા આ રીત ઉતારનાર પણ આત્મા જણાય ॥

ત્યાર પછી હાથ ઠેરી ઘોળવા સામ્યા, તે શરીરની પ્રવૃત્તિ

ઠેરી બરાબર ઘોળાઈ ગઈ, એ સુચના પહોંચાડનાર આત્મા તથા ઘોળતી વખતે, પૂર્વે ઘણીવાર જોઈને ચાહ શાખેલી ઘોળવાની રીત હાથને બતાવી, તે પણ આત્માએ બીજી ઠેરી હજી ઘોળવાની છે, માટે આને બાજુએ ધીમેથી મુકી બીજી ઠેરી લેવી ને તે ઘોળવી બાજુ પસંદ કરવી, મુકવાની ક્રિયા બરાબર બ્યાજબી જોઈએ તે પ્રમાણે હાથમા ઉતરવી, પ્રથમની જેમ જ બીજી ઠેરી હાથમા લેવી, ને ઘોળવી તેને પણ બાજુએ મુકવી જોઈએ મુકવાની ક્રિયા પણ બરાબર બ્યાજબી હાથમા ઉતરવી એ વિગેરે ક્રિયાઓમા-લેવા મુકવાની ક્રિયા, તથા ઘોળવાની ક્રિયા-એ હાથની-શરીરની પ્રવૃત્તિ છે બાકીની બધી પ્રવૃત્તિઓ આત્માની છે એ સ્પષ્ટ સમજાય તેમ એટલે વિસ્તાર નથી કરતો

કંઈ નહીં, આગળ ચાલો

ઠેરી ચાખવી એટલે રસ ચાખવો, પરંતુ તે ઠેરીમા રસ બહાર ફાટવા ઉપરથી ઠેરીનું મોઢો હાથવતી ખોલવું જોઈએ આ પ્રેરણા આત્માએ કરી, કે તુરત હાથે ઉપરથી ઠીંટીયુ ખોલ્યુ કે રસ બહાર આવ્યો આમા ઠીંટીઉં તોડવા સિવાયની બધી પ્રવૃત્તિ આત્માનીજ જણાય છે

રસ તો બહાર આવ્યો, પરંતુ ચાખે કોણ ? આ કામ જીભનું છે જીભ તો મોઢોમા છે ઠેરી સુધી જઈ

શકે તેટલી લાગી જીભ નથી તો હવે શું કરવું ।
 તુરત હાથને પ્રેરણા થઈ, હાથ મ્હો તરફ વળ્યા મ્હોને
 પણ ઠેરીને પોતાનામા લેવા પ્રેરણા થઈ રહી હતી જો
 પણ રસ આપવા ઉત્તાવળ કરી મૂકી હતી હાથે ઠેરી પકડી
 રાખી મ્હોએ ઢોઠવની ધીમે રહી દબાવવા માડી, મ્હોને
 અંદરનો ભાગ જે ચીને રસ ગળા નીચે ઉતારવા લાગ્યો વચ્ચે
 વચ્ચે જીભ સ્વાદ લેવા લાગી પણ મારે એ ઠેરી તુરત મુક્તિ
 દેવી પડી કારણ—તે ખાટી હતી કાત વિચારા ધૂણ ઉઠ્યા,
 જીભ પણ ના પાડવા લાગી આ બધામા હરેક જાતની આત્માની
 પ્રેરણા હતી માત્ર હાથનું મ્હો તરફ જવું, ઠેરી પકડી
 રાખવી, મ્હોએ ઠેરીને પોતાનામા પ્રવેશ થવા દીધો, જીભ
 રસને અઠકી, મ્હોના બીજા અવયવોએ આ કામમા મદદ
 કરી, એ બધી શરીરની પ્રવૃત્તિ હતી

ખાટા રસ તરફથી પાછા ફરવું જોઈએ, એ પ્રેરણા
 આત્માની અને પાછા ફરવાની ક્રિયા જોડે કરી મ્હોને
 ઠેરી તરછોડી કાઢી હાથે નીચે મુકી દીધી આ બધી
 શરીરની પ્રવૃત્તિ

આવી ખાટી ઠેરી એ કદી ચુમી નથી તેથી આનું
 શું પરિણામ આવશે ? હવે કદો આવી ઠેરી નહીં ચૂમું
 એવી આ ઠેરી તરફ અણગમ્યાની લાગણી થઈ, તે પણ
 આત્માનીજ ક્રિયા

જો કે—બીજી ઠેરી ચુસવી કે કેમ ? એ વિચારમાજ
 મારો આત્મા હતો, પણ આપની આજ્ઞા માનવી જોઈએ

માવા સદ્ગુણની લાગણી ધરાવનારા મારા આત્માએ બંને
રી આખવાનો આપનો હુકમ યાદ કર્યો, અને તુરત હાથમા
રેણા થઇ કે, હાથે હિટ ઉઘેડી ફેરી મ્હોએ લગાડી
મામા હાથ અને મ્હો સિવાયની બધી આત્માની જ
પ્રવૃત્તિઓ છો ફેરી મ્હોએ લાગી કે-અનિચ્છાએ પણ
જીમને ફરજ બજાવ્યા વિના છુટકો નહોતો જીમનો
મને રસનો સ્પર્શ થયો. મુના અણુઓ જીમની પોચી
માથા ઉપર પ્રસરી, અદરથી જવાબ આપ્યો-‘ સ્વરસ છે !
પૂરો ! ’ જીમ થોડી ગદી અદરથી આત્મા હાથ, મ્હો
મને જીમ પર પ્રેરણા મૂક્યે જતો હતો, અને સ્વાદનો
માનદ લેતો જતો હતો.

પરંતુ આપે આખવાનો હુકમ આપ્યો હતો, નહીં કે
મુખવાનો આ વાત આત્માએ બરાબર યાદ ગણી હતી
મેટલે અખાઈ રહેવા પુરતી જિયા થયે નીચે મુક્યા વિના
મેનો છુટકોજ નહોતો એ આત્માની સમજમા બરાબર હતું
મમ તુરત સ્વને મનાઈ કઢવી પડી જીમ, મ્હો વિગેરે
ફર બેસી ગયા અને હાથને પણ ફેરી બરાબર નીચે ચેત્ય
કાળે મુકી ફેવી પડી આમા હાથ, મ્હો અને જીમની અમુક
અમુક પ્રવૃત્તિઓ નિવાય ઘણી પ્રવૃત્તિઓ આત્માની છે

ત્યાં પછી પણ આપને જવાબ દેવાની જવાબદારી
તો હતીજ આખી દિલચાલમાથી આત્મા અને શરીરની
પ્રવૃત્તિઓનું આત્માએ પૃથક્કરણ કરી કાઢ્યું

પાઠ ૯ મો

આત્મા ગુણો અને સ્વરૂપ

પ્રબોધચંદ્ર ! આ આખી વાતચિત ઉપરથી તમે શું સમજ્યા, તે કહી શક્યો ?

હા, ચોક્કસ આપણી સર્વ પ્રવૃત્તિઓમા શરીર અને આત્મા, એમ બન્નેની પ્રવૃત્તિઓ મળેલીજ હોય છે તેમા કંઈ કંઈ શરીરની પ્રવૃત્તિ અને કંઈ કંઈ આત્માની પ્રવૃત્તિ, તેનું પૃથક્કરણ સારી રીતે કરવામા આવ્યું છે

ખ્યાલ તો બરાબર રાખ્યો. પરંતુ આત્માની પ્રવૃત્તિઓનું વર્ગીકરણ કરી શક્યો ?

શી રીતે ? પ્રશ્ન બરાબર સમજવામા ન આવ્યો.

માફ એમ કહેતું છે કે-આપણે શરીરની અને આત્માની એમ બે પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ જુદી જુદી સમજ્યા. પરંતુ દેવળ આત્માની પ્રવૃત્તિ એક સરખીજ જણાય છે, કે તેના વર્ગો ઘણાં શકે તેમ છે ? આ મારો પ્રશ્ન છે

એકાએક હા, કે ના, કેમ કહી શકાય ? તેનો પણ વિચાર કરીએ, વિચારને અંતે જે નિર્ણય થશે તે ખરે,

ચલાવો ત્યારે વિચાર

આપની મદદ તો જરૂર એમણેજ

હું તો મદદમા છું જ તો

એટલું તો જરૂર લાગે છે કે-આત્માની પ્રવૃત્તિઓમા પણ ભેદ તો જણાય છે

શે શે લેદ જણાય છે ?

લાગણીઓ આત્મામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને તે અનેક પ્રકારની છે તે હકીકત પહેલા ભાગમાં આવી ગયેલ છે તે ઉપરથી કદાચ આ પ્રશ્નના ઉત્તરનો પત્તો લાગે ખરે.

બલે એ રીતે વિચાર કરે.

આપણે આ કેરીના દાખલામાં પણ અનેક લાગણીઓ અનુભવી ચૂકયા.

રસ આખવાની ઇચ્છા કરતા રસની મીઠાશનું જ્ઞાન, જીદી પ્રવૃત્તિ લાગે છે મીઠાશના જ્ઞાન પછી વધારે કેરી ચૂસવાની ઇચ્છા એ તેના કરતા પણ જીદી પ્રવૃત્તિ જણાય છે ખાટી કેરી આખીને તેને દૂર કરવાની લાગણી પણ વળી તદ્દન જીદીજ હોય એમ લાગે છે મુદરલાલ ભાઈની કેરીઓ 'વહેચવાની પ્રેમની લાગણી પણ જીદાજ પ્રકારની છે.

બહાર-દુનિયામાં પણ વિચાર કરતા દરેક પ્રાણીમાં પોતાના હિતની બાબત વિષે અથવા પોતાના પરિચયમાં આવતા પદાર્થો વિષે ચોક્કસ ઘણું જાણવું કેટલાકને વળી પોતાને ઉપયોગી હોય કે ન હોય પણ અનેક બાબતો જાણવાની ઇચ્છા હોય છે કે જેને લોકો વિદ્વાન કહે છે તેઓમાં પણ એક એક કરતા ચડીયાતા હોય છે કેટલાક માણસોને અમુક ખાવાની ચીજ તરફ, તો કોઈને સગા કે અમુક કુટુંબ તરફ, કેટલાકને સામાન્ય પ્રાણીઓ ઉપર પણ લાગણી હોય છે વળી કેટલાકને પોતાના ધર્મશુર તરફ, કોઈને પોતાના

અન્તરંગ વિચાર.

પાઠ ૧ લો.

આત્માનુ સ્વરૂપ.

૧ આત્માનુ સ્વરૂપ જૈન શાસ્ત્રકારોએ શી રીતે વર્ણવ્યું છે, તે બધું તો આપણે અહીં નહીં વિચારીએ. પરંતુ આપણને તેમાનુ જે કંઈ ઉપયોગી છે, તેનો પ્રથમ તે શાસ્ત્રકારોનીજ દૃષ્ટિથી વિચાર કરી લેખએ.

૨ આત્માના પર્યાય ગણદો—આત્મા, છવ, સત્ત્વ, ચેતના વત, હસ, પ્રાણવાન્, પ્રાણી, શરિરી, વિગેરે વિગેરે

૩ આત્મા ૧ જ્ઞાન શક્તિવાળો છે ૨ દર્શન શક્તિ વાળો ૩ અન્તરેષ-અક્ષેષ છે, તેમા ગદ્ય, અપદ્ય, રૂપ, શબ્દ સ્વાદ વિગેરે કંઈ નથી ૭ તે કદી નાશ પામતો નથી ૮ તે બળતો નથી ૯ ભીંબતો નથી. ૧૦ પવનથી ઉઠતો નથી ૧૧ તે બારે ઠહેવાનો નથી ૧૨ તે સંકોચ પામે છે. ૧૩ વિસ્તાર પામી શકે છે ૧૪ તે ગતિ કરે છે ૧૫ સ્થિતિ કરે છે ૧૬ તે અખટ છે ૧૭ તેને પોતાને ડોહ પણ ખાસ આકૃતિ નથી ૧૮ તેને કોઈ ખાસ બાધો પણ

નથી ૧૮ તે ઉચ્ચ કે નીચ પણ કહેવાતો નથી ૨૦ આત્મામાં
 અખૂટ-અનત બળ છે ૨૧ દાન આપવાની યોગ્યતા છે ૨૨
 દાનનું ફળ અનુભવવાની યોગ્યતા છે ૨૩ ભોજો અને
 ઉપભોજોમાં આનંદ માનવાની યોગ્યતા ૨૪ આત્મામાં
 પોતાનું અનત અનત સુખ છે ૨૫ તે સ્વતંત્ર છે ૨૬
 છતાં પરત્વે યવાની યોગ્યતા ધરાવે છે ૨૭ તે ઉત્પન્ન
 થતો નથી ૨૮ તંનામાં નિશ્ચય બળ છે ૨૯ તે સત્યમય
 છે ૩૦ તે પરમ પરિવ્રતામય છે ૩૧ છતાં દુનિયાની રીતી
 બધી યોગ્યતા તે ધરાવે છે ૩૨ તે તપોમય છે ૩૩ તે
 એકલો છે એવા અનત આત્મા છે ૩૪ દરેક આ માઓ
 જેવોજ તે છે ૨૫ છતાં પોતાના સુખ સ્વભાવ પોને સ્વતંત્ર-
 પહેલુ ધરાવે છે ૩૬ તે બદલાય છે ૩૭ છતાં તે કદી
 આત્માપણે મટી જતો નથી ૩૮ તે દરેક ઠેકાણે જઈ શકે
 છે ૩૯ છતાં એકજ ઠેકાણે પણ રહી શકે છે ૪૦ તે
 આજો એક મ્કધમય છે ૪૧ છતાં તેનો અમુક ભાગ કદપી
 શકાય છે ૪૨ અને તેના નિવભાજ્ય ભાગો (પ્રદેશો) પણ કદપી
 શકાય છે ૪૩ એવા અસખ્ય પ્રદેશો તે ધરાવે છે ૪૪
 તે લાભો યથા શકે છે ૪૫ દુઃખો યથા શકે છે ૪૬ પાતળો
 યથા શકે છે ૪૭ સાડો જોડો મારખી શકનાર પણ તેજ
 છે ૪૮ તે જાણે છે ૪૯ તે જાણાય પણ છે ૫૦ તે જાણ
 ને છે ૫૧ તેમાં કમ અહણુ'યો ૫૨ કમ' ત્યાગ
 યોગ્યતા છે ૫૩ તે કઈ ખાતો નથી પદ્મ
 હી અહર
 સ્વરૂપ પદ્મ
 તે અપરિ

આવા અનેક વિચિત્ર સ્વરૂપ વાળો આત્મા છે અને ઉપર ગણાવ્યા તેવા તેને અનંત ગુણો છે, એવું શાસ્ત્રમાં વર્ણન આવે છે

ઉપરના હરેક ગુણોમાં તમને બતાવે સમજ નહીં પડી હોય, તે માત્ર ખ્યાલમાં છે છતાં બધાની સમજણ પાડતી તે પણ ઘણું મુશ્કેલ કામ છે તોપણ તેમાના મુખ્ય મુખ્ય ગુણોની સમજ વાંચીશ એટલે તમને ઠીક પડશે

આત્માનું આટલું બધું વિચિત્ર સ્વરૂપ તો આજેજ સાબળ્યું તો પછી સમજી તો શી રીતે સકાયજ ?

ચાલો ત્યારે ઠંઠંક મમજાવું

૧ તે રૂપ રહિત છે, તે તો આપણે જાણીએજ છીએ, કેમકે હોઈ મરી જાય છે ત્યારે તેના આત્મને આપણે જોઈ શકતા નથી તેને અડતી પણ શકતા નથી, તેને ચાખી પણ શકતા નથી. અર્થાત્ તેનો સ્વાદ આવતો નથી તેમજ તે વળતે તેનો ગંધ પણ નથી આવે.

એ તો બરાબર

૨ પશુ, પક્ષિ, મનુષ્ય, જ તુઓ માછલા, કીડા વિગેરેની સખ્યા જગત્માં કેટલી હશે ?

તે શી રીતે ગણી શકાય

જો આપણે તે ગણી શકતા નથી તો પછી આપણે ન જાણતા હોઈએ તેવા પણ અનેક પ્રાણીઓ છે તે બધાનો એક એક આત્મા ગણીએ તોપણ અનંત આત્માઓ થઈ જાય

૩ દરેક આત્માને પોતપોતાના શુભો સ્વતંત્ર હોય છે જેવા એકમા છે તેવાજ બીજામા છે છતાં તે તેના કરતા બુદ્ધો છે અને છતાં સરખો છે જેમકે એક રૂપ) રૂપિયાની થોડકી લાઇએ તેમા દરેક રૂપિયા એકેએક બુદ્ધા બુદ્ધા છે છતાં દરેક સરખા છે દરેકમા સરખી છાપ, સરખો સીકકો, સરખી વેલ, સરખો ગોળાગર, વિગેરે વિગેરે છતાં એકનો ગોળાકાર તેના પોતાનોજ છે, બીજાનો તે નથી એકની છાપ તે પોતાનીજ છે બીજાની બીજી છાપ છે, અને તેની છાપનો માલીક તે પોતેજ છે તેવી રીતે આત્મામા પણ સમજવું

આપ બધાને સરખા કહો છો તે શી રીતે ? આપણે બધાએ કયા સરખા છીએ ?

તમે જે બુદ્ધાપણુ બુદ્ધો છો તે શરીરનું બુદ્ધાપણુ બુદ્ધો છો અને હું તો આત્માની વાત કરું છું

ત્યારે શું મારો અને આપનો આત્મા સરખોજ હશે ?

ના અત્યારે નહીં, પણ દરેક જાતના બીજા સજ્જોને લીધે ફેરફાર પામતો આત્મા બાબુએ રાખીને કેવળ તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારીયે તો હું કહું છું તે પ્રમાણે છે

ત્યારે એવા આત્માઓ હશે, કે પોતાના જાતબર સ્વરૂપ પ્રમાણે હોય અને દરેક

હુપો તો ડોઈમા અમુક ગુણ બહિર એ રીને કંઈ ને કંઈ
ફેર તો ફરેકમા રહેવાનોજ

છતા શક્તિઓને હિસાબે તપાસ કરીએ તો ફરેક
સરખાજ છે પણ તેવી સરખી ગીને હોવાનું કદી બનતું નથી

વિચિત્ર વાત !

માટેજ આપણે આ પ્રકરણનું નામ “અતરંગ વિચાર”
રાખ્યું છે

૪ આત્મમા જ્ઞાન શક્તિ ને

આ શરીર તો જડ છે. તેમા કશું બાણુવાની શક્તિ
નથીજ એટલે ‘આ મહાન’ ‘આ ઝાડ’ આવું અણુનાર તો
શરીરમા રહેલો આત્માજ છે એટલે તેમા જ્ઞાનશક્તિ છે

૫ આત્મામા દર્શન શક્તિ પણ છે વસ્તુનું સામાન્ય
સ્વરૂપ બાણુવાની શક્તિ માટે જૈન શાસ્ત્રકારો દર્શન
શબ્દ વાપરે છે અને વિશેષ બાણુવાની શક્તિ માટે જ્ઞાન
શબ્દ વાપરે છે

આ હુકીકત ન મમજવામા આવી ખુલાસાવાર
સમજવશે

બુઝો આપણે જે જે વસ્તુઓ જોઈએ છીએ તેના
જે સ્વરૂપો છે સામાન્ય અને વિશેષ

ઢાખલા તરીકે-કાંઈ અજાણ્યો માણસ આવીને તમારી
સામે ઉભો રહે, ત્યારે તમે તેને કયા નામથી બોલાવો ?

અમે નામ ન જાણતા હોઈએ ને શી રીતે નામથી
જોવાયીએ ?

ત્યારે તમે તેને શું કહો ?

પ્રથમ-“ દોષકે માણસ છે ” એટલું તો જાણીએ પછી
ત્યારે તેને બધું પુછીએ કે-“ બાઈ ! ક્યાના છે ? ક્યા
જવાના છે ? કેમ આવ્યા છે ? તમારું નામ શું ? ગામ
કયું ? જાન કયું ? ધર્મો કયો ? ” ત્યારે માણસ પડે કે
આ અમુક નામના માણસ છે તે પહેલાં શી રીતે જાણીએ ?

બસ, ત્યારે એ માણસમાં આવસ તરીકેનો સામાન્ય
ધર્મ, અને અમુક ગામનો, અમુક નામનો, અમુક જાતનો
એ બધા વિશેષ ધર્મો

સામાન્ય ધર્મનું જ્ઞાન દર્શન શક્તિથી થાય છે અને
વિશેષ ધર્મોનું જ્ઞાન જ્ઞાન શક્તિથી થાય છે

એ બધું પણ જેમ તે માણસમાં આવસ તરીકેનો
ધર્મ સામાન્ય છે તેજ પ્રમાણે તે માણસ પ્રાણી પણ છે
તો તેમાં સામાન્ય વિશેષ કયો ધર્મ ?

તમને જો પ્રથમ જોતાની સાથે પ્રાણી તરીકેનું જ્ઞાન
થાય, તો તમે પ્રાણી તરીકેનો ધર્મ દર્શન શક્તિથી જાણ્યો
ગણાય અને મનુષ્ય તરીકેનો ધર્મ જ્ઞાન શક્તિથી જાણ્યો
ગણાય તેમજ જો તમે પ્રથમ જોતાની સાથે હિંદુસ્થાનનો
રહેવાસી છે એમ જાણી જાઓ ને પછી તે બ્રાહ્મણ હશે કે
નાગર, વણિક કે કણ્ઠી હશે ? એ વિગેરે જાણનાર
જ્ઞાનશક્તિ અને “ હિંદવાસી ” એ જાણનાર દર્શનશક્તિ

અર્થાત્-સામાન્ય તે અમુક રીતે વિશેષ હોય, અને વિશેષ તે અમુક રીતે સામાન્ય હોય છે પરંતુ, પ્રથમ જ્ઞાન વખતે જે પ્રથમ ધર્મ સામાન્ય થાય તે દર્શન શક્તિથી, અને પછી જે ધર્મ સામાન્ય થાય તે જ્ઞાન શક્તિથી

ધારો કે-તમે ફરવા નીકળ્યા છો ફરતા ફરતા ઘણું ફર નીકળી ગયા જગ મોડું પણ થયું તડકો ધીમે ધીમે તપવા લાગ્યો, પરસેવો વળવા લાગ્યો થાક અને તડકાથી કટાણી ઠડી છાયામાં વિસામો લેવાની ઈ-છા કરી તેવામાં નજીક જોરની વાડનો ઠીક જેમી શકાય તેવો ધારો છાએ આવ્યો તમે ત્યાં નિગતે જેમી ગયા

પછી તમે આકાશ સામે, મામા રસ્તા સામે, સામેની ટેકરીઓ સામે, જતા આવતા ઝુમાફરો સામે અસ્ત વ્યસ્ત નજર માડતા જાઓ છો, અને તમારા જીવનના મનોરથોના તકને ઘોડે ચડી અનેક કલ્પનાઓ કરી મનથી અનેક કાર્ય-મેત્રો વટાવતા જાઓ છો તેવામાં એકાએક યોગની વાડ તરફથી કંઈક અવાજ તમારી તરફ આવ્યો

તમારો મનોરથ અટકીને ઉભો રહ્યો, ને તુરત તમે વિચાર કરવા લાગ્યા, કે-“આ શું થયું ?”

“કંઈક અવાજ થયો” એટલું તો કાને નકકી કર્યું પણ “તે અવાજ કોણે કર્યો ?” તે નકકી કરવા તમારું મન લલચાયું તમે હવે શું નકકી કરી શકો ?

કોઈપણ કારણને લીધે અવાજ થયો.

પણ તે કારણ કયું ? તે નકકી કરતા વખત લાગે

તે વખતે કોઈ તીક ઉડતુ દેખુ, તો અતુમાન બાધી
લઉ કે આ તીક ઉડતુ હશે, તેને લીધે અવાજ થયો
પરતુ કંઈ ન દેખાય તો કંઈ નિશ્ચય ન કરી શકાય, અને
વિચાર આમળ ચલાવવા પડે

અરે! તીક કે એવા કોઈ જ તુ કે પ્રાણી વિના પણ
અવાજ તો થાય પવનને લીધે ચોરની ઉપરથી ચોગ્રુ દી
કે બીજી એવી વસ્તુ પડે, કે અવાજ થવાનો સભવ ગર્ભ
શકાય

હા, જી એમ પણ બને

બસ, આ પ્રસંગે અવાજતુ કંઈ પણ કાગલુ ચોકકસ
હોયુ ભેધજો. એવું જ્ઞાન થયું તે દર્શન શક્તિને લીધે

વિચાર કરતા, તપાસ કરતા ચોરની પકવાડે કંઈ
તમને જણાયું તે તમને હાવતુ ચાલતુ લાગ્યું એટલે તમ
ભણ્યુ કે “કોઈ પ્રાણી હોયુ ભેધજો.”

થોડી વારે તમે વચનો છોડા બોલો. એટલે તમ
માણસ જેવુ જણાયું ત્યાં તો તમારા મિત્રજ હસતા હસતા
તમારી સામે આવીને ઉભા રહ્યા

આ પ્રમાણે એક વાતને નિશ્ચય કરતા પહેલા આપ
કેટલાયે ખ્યાલો કરવા પડે છે આ પ્રત્યેક ખ્યાલને આપ
ઉપયોગ એવુ નામ આપીયે આ પ્રત્યેક ઉપયોગમા પ્રથ
ભાસમાન થતી વસ્તુ દર્શન શક્તિને લીધે, અને પછી
વિશેષ ધર્મ ભાસમાન થાય તે જ્ઞાન શક્તિને લીધે વ

ખ્યાલ આગળ લખાવો પ્રથમ ભાસમાન થાય તે સામાન્ય ધર્મ, અને પછી ભાસમાન થાય તે વિશેષ ધર્મ આમ ચાલ્યા કરે

દાખલા તરીકે-

“અવાજનું કંઈક કારણ હશે” તે દર્શન શક્તિથી જાણ્યું વળી ઉપયોગ આગળ લખાયો “કંઈક ચાલતું હોવાય છે, એટલે કોઈ પ્રાણી હોવું જોઈએ” એ દર્શન શક્તિથી જાણ્યું

“કપડું જણાય છે, તેથી માણસ હોવું જોઈએ” એ જ્ઞાન જ્ઞાન શક્તિથી

“માણસ જેવું તો લાગે છે, પણ ડોણું હશે?” એ ઉપયોગ વખતે માણસને દર્શન શક્તિથી જાણ્યું પણ “ઝોડો આતો મિત્ર સુદર્શન છે” આ જ્ઞાન જ્ઞાન શક્તિથી થયું સમજવું

આ તો માત્ર અહીં ખ્યાલજ આપ્યો છે ખરી ગીતે આ વિષયનું એક જુદું શાસ્ત્ર રચી શકાય આ વિષયને લગતા સૂક્ષ્મ વિચારથી ભરેલા નદિસૂત્ર વિગેરે ગ્રંથો જૈન સાહિત્યમાં મોજુદ છે કોઈ વખતે આ શાસ્ત્રનો સાગોપાગ વિચાર આપણે કરીશું દુનિયાના આપણા હમેશના અનુભવ પરથી પણ આ શાસ્ત્રના ઘણા સિદ્ધાંતો નક્કી કરીશું

૬ જગતના કોઈપણ પદાર્થનું જ્ઞાન દર્શન શક્તિ અને જ્ઞાન શક્તિથી થાય છે પણ તે યથેલા જ્ઞાનમાં યાદા

તથ્યયુક્ત ને નિશ્ચયજન ગ્રંથે સુષુને સુમક્ષિત-સમ્યક્, સમ્યગ્દર્શન વિગેરે નામે આપેલા છે

આ શું ? કારે અટપટી સાધામાં આપ ભોલો છે.

ખરેખર, છે તો અટપટી ભાવા પલ એવા રાખે શિવાય એ શુણનો ખરો ખ્યાલ આપી શકવા માટે મા' પામે બીજા શબ્દો નથી

૭ સમય શક્તિ—સફલતાન—ચારિત્ર એ વિગેરે આત્માનાજ શુણો છે

/ એ બધું સમજ્યા પછી-જ્ઞાન, દર્શન, સમ્યગ્દર્શન ચારિત્ર એ આજ શુણોમાં પરસ્પર શો તફાવત ? તે જ સમજાવશે

જ્ઞાન અને દર્શનનો ભેદ તો જાણે તમે સમજ્ય પામુ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાનનો ભેદ જરા સમજાવુ

સાબળો ત્યારે—

હમીશ અનેક નવી જુની ભાજતો આપણા જાણવા આવે ■ તેમાની બધી ખરીજ હોય એમ કેમ બને ! કે જોટી પણ હોય

આત્માની જ્ઞાન શક્તિનો પાવર મુખ્યપણે તો એવોજ છે કે-જગતના તમામ જાવોને-જરાજર જે પ્રમાણે હોય તે પ્રમાણે નિશ્ચયાત્મકપણે-અસદ્વિધિપણે જાણવા

અદ્વિધિપણે જાણે તો જ્ઞાન શક્તિ અધુરી ગણાય જે પ્રમાણે હોય તે પ્રમાણે જાણવામા ખામી રહે તો પણ તે ખામી અજ્ઞાન શક્તિ કહેવાય પણ આત્માની જ્ઞાન શક્તિના પાવરનો મુખ્યપણે નિચાત કરતા તેમ બનવું સંભવિત નથી

આ ઉપરથી એટલુંજ સમજાય ॥ કે-જ્ઞાન શક્તિની અમદ્વિધિ સ્થિતિને જુદી પાડી એક જુદા જુદા તરીકે તેનો વ્યવહાર કયો છે અને તે એ કે-પ્રત્યેક વિદ્યાના દષ્ટિબિંદુઓ જુદા જુદા હોય છે તેમા અત્ય દષ્ટિબિંદુને લક્ષ્યમા રાખીને જ્ઞાન અનંત વર્તન પ્રવર્તે છે બસ, જ્ઞાન અને વર્તનની પાછળ રહેલા સત્ય દષ્ટિબિંદુ તરફ લક્ષ્ય તે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે

આવા દાખલા પણ આપણા જીવનમા ઘણા બનતા જોઈએ છીએ

દાખલા તરીકે—

તમે જહાર કરવા ગયા હો, તેવામા કોઈપણ કુવા પામે એકાદ બકર કે ઘેટું કર્તું હોય, તમને એમ લાગે કે દહાય આ બિચારું કુવામા પડી જશે માટે તેને બચાવું તેથી તેને તમે થકડી પાટો અને તેને કુવામા પડતું બચાવો અને તમે તે ત્યથી તેને કોઈ સુસ્થિત સ્થાનમા મૂકો

તેમા તમારો ખ્યાલ તેના પ્રત્યે કેવળ દયાનોજ છે

હવે તમારે બદલે કોઈ કસાય જાતિનો માણસ હોય, અને તે પણ તેને નમારીજ પેકે બચાવી લે અને તેપણ પાતાને ઘેર લેઈ જાય, ત્યાં થોડાં તે તેને બચવાને સુરક્ષિત ગ્રામને મોકવાનો હતો ?

નહોંજ, તે તો નેને ખારીને તેનું વેચાણ કરે

બસ ત્યારે, એકે તેને કુવામા પહોંતું તમે બંને બચાવો છો. પણ જાત્રેના દરિયો દુ જુદા જુદા છે એકનું દરિયો દુ કેવળ દયા છે ત્યારે બીજાનું દરિયો દુ કેવળ સ્વાર્થ અને હિંસા છે

હાજલો બીજો—

બે મુદ્દાદર જિતનાગના પહાડ ઉપર ચડતા હતા એકના હાથમા ફૂલનો ટોપલો હતો અને એકના હાથમા માત્ર ફૂલની છાબડી હતી ફૂલની છાબડી જેના હાથમા હતી, તો નીચેથી સ્નાન કરી શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી હાથમા ફૂલની છાબડી રાખી હતી બંને ઉપર મધ્ય એકે પુણ્ય દેવને ચડાવ્યા, બીજાએ ત્યાં વેચ્યા અને તે ફૂલો વેચ્યા હોનાર આવિકોએ દેવને ચડાવ્યા હવે તમે કહો કે-ફૂલ લઈને બંને સાથે ચડનારાઓમા દેવ પૂજનું ફળ કોને વધારે મળ્યું ?

ફૂલની છાબડી વાળાને કેમકે તેના ઉદ્દેશ દેવને ફૂલો ચડાવવાનો હતો અને બીજાનો ઉદ્દેશ માત્ર વેચવાનો હતો તેથી તેના બધા ફૂલો દેવને ચડ્યા છતાં દેવ પૂજન

ફળ તેને નજ મળે તેને તો પૈસા મળ્યા જોજ તેનું પર્વત
પર ચઢવાનું ફળ અને તેજ વખતે સાથે ચડનાર કે જેની
પાને થોડાજ ફૂટો હતા તેને ચઢવાની શરૂઆતથીજ દેવ
પૂજનું ફળ મળવું શરૂ થઈ ચૂક્યું હોવું જોઈએ.

ભરાબર છે સરખી ક્રિયા છતાં દૃષ્ટિમિદુઓ ભ્રમેના
જુદા જુદા હોવાથી પરિણામ પણ જુદું જુદું આવે ॥

અહીં એક સુદર અને વધારે બધ બેસતું દષ્ટાત છે
પણ તમારી આગળ તે આવવું ઉચિત ન જણાવાથી આ
જે દષ્ટાંતોથીજ સતોષ થકડજો

આ રીતે કોઈપણ જાન કે પ્રવૃત્તિમા ગ્રમ્યક દૃષ્ટિ
બિદુ-તે સમ્યક્ દર્શન ઠહેલાય છે

પાઠ ૨ જો.

ગયા પાઠમા આપણે આત્માના સ્વરૂપ વિષે કેટલુંક
વિસ્તારથી વિવેચન કરી ગયા, તેથી હવે તમારા સમજવામા
ભરાબર આવ્યું હશે કે-“ આત્મા ” એ કેવો વિચિત્ર
પદાર્થ છે ?

ખરેખર આત્માના નબધમા અમે ગયા પાઠમા ઘણું
શિખ્યા

આપણે ગઈ કાલે આત્માનું સ્વરૂપ વિચાર્યું, તેવાજ
તમારો આત્મા છે ?

તેણે તો કંઈ જણાવું નથી

તેણે કારણ ?

તેણે કારણ શું કહે છે ?

ચાલો વિચાર કરીએ

x

x

x

x

તમાગ આત્માના જણવાની શક્તિ તો છે ને ?

હા, છે

કેટલી શક્તિ છે તે કહી શક્યો ?

તેણે માપ શી રીતે કાઢી શકાય ?

તમારા વિદ્યાભ્યાસના પ્રમાણમા—તમે નાના હતા તેના કરતા—હાલ કંઈક અનુભવ વધ્યો છે કે નહીં ?

હા, વધ્યો છે પરંતુ હજી આપના જેટલો નહીં

એ ખરું, પણ વખત જતા અમારા કરતા પણ તમારો અનુભવ વધી જાય તેવો સંભવ ખરો કે નહીં ?

હા, એવી કલ્પના કરી શકાય ખરી

તે વખતે તમારો વધી ગયેલો અનુભવ ઉવટ ન હશે તો નહીં હોય ને ? ઉવટની હદનો ત્યારે ગણાય તમારાથી બીજો કોઈ વધારે અનુભવી—જ્ઞાની દુનિયામા ન હોય

એમ કેમ બને ? તે વખતે પણ મારાથી મહાન મહા અનુભવી અને વિશાળ જ્ઞાન શક્તિ ધરાવનારા ધણાએ કહે

તમે તેવા થવા પ્રયત્ન કરો તો થઈ શકો ખરા ?

હા, છ પ્રયત્નથી તેમ પણ થવાય

તો પછી એ રીતે વધતા વધતા તમારૂં જ્ઞાન વધવા ધારે
તો કેટલું વધી જઈ શકે ?

એ શી રીતે કહી શકાય ?

કેમ ન કહી શકાય ? બેઘડકે ચંદને કહ્યો કે-

“ વિશ્વમા એક પણ ભાવ, પદ્ધતિ, કે ચીજ એવી
ન રહી જાય કે જે મારા જાણ્યા બહાર હોય, તેટલી હદ
સુધી જ્ઞાન શક્તિ વધી વધીને વધી જાય ”

શું એમ થાય ખરું ?

તમેજ કહો ને ? તમારી અક્ષરમા ઉતરે છે કે નહીં ?

આપની વાત તો ખરી લાગે છે

પરંતુ, આજે અત્યારે કલકત્તામા શું થતું હશે ? તે
કહેશો ?

ના, ■

કેમ ? તમાન જ્ઞાનમા આટલી બધી વિશ્વ જાણવાની
શક્તિ છે તો પછી આટલું કેમ ન કહી શકો ?

શક્તિ ખીલી નથી

એ શક્તિ કાણે દબાવી છે ?

તેને દબાવનાર કોઈ કર્મ હોવું જોઈએ.

જામ, ત્યારે આ રીતે તમારો જે આત્મા અગાઉ
કેટલી અને બીજી પણ કેટલીક, એમ અને ત શક્તિઓ ધરાવે
છે છતાં કર્મને લીધે તેનું સ્વરૂપ આપણને જુદું જ લાગે છે

જેમ તમારા આત્માની જ્ઞાન શક્તિની હદ નથી
છતાં તેને ઢાકનાર કર્મને લીધે તેની હદ બધાર્થ મર્ષ છે
તેજ રીતે બીજા પણ અનેક કર્મો આત્માની અનેક શક્તિઓ
ઢાકે છે એવો ખ્યાલ આ ઉપરથી સહેજે કરી શકશો

હા, જી સ્પષ્ટ રીતે તેમજ લાગે છે

આ ઉપરથી એક બીજી પણ હકીકત યાદ રાખી લેજો,
કે-કર્મ આ માની શક્તિઓ ઢાકે છે તેમા પણ કેટલાક કર્મો
માત્ર મીઠી રીતે આત્માની શક્તિઓ ઢાકવાનું કામ કરે છે
તેથી તેવા કર્મોને જીવવિપાકી કહેવા જોઈએ

કેટલાક કર્મો આત્માની શક્તિ ઢાકવાનું કામ કરવા
ઉપરાંત આત્માને કેટલીક બાહ્ય-જડ સામગ્રીઓ (શરીરને
ઉપયોગી) અપાવે છે તેને જડ-એટલે પુદ્ગલ વિપાકી
કહીશું તેમજ કેટલાક કર્મ અમુક સ્થળેજ પોતાનું ફળ
બતાવે છે તેને ક્ષેત્ર વિપાકી કર્મ કહેવામા વાધો નથી
વળી અમુક કર્મો તો એવા પણ હોય છે કે જે પ્રાણીઓની
અમુક પ્રકારની જાતિમા જ ઉદયમા આવે તેને જીવવિપાકી
કહીશું

દાખલાથી સમજાવો તો સમજાવ

સાલજો—

- ૧ તમારી જ્ઞાન શક્તિને ઢાકનાર જે કર્મ ને જીવવિપાકી કર્મ કહેવાય
- ૨ અને તમારા આત્માને જઠ પરમાણુઓનું શરીર આપે, અથવા શરીરમાં ઉપયોગી તત્ત્વો પુગ પાડે, તે પુદ્ગલ વિપાકી કર્મ કહેવાય
- ૩ તેવીજ રીતે ક્ષેત્ર વિપાકી અને ભવ વિપાકી કર્મ પણ આગળ ઉપર સમ તવીશ

પાઠ ૩ જો.

હવે આપણે બીજા ભાગના છેલ્લા પાઠો એક વખત ફરી પાછા વાંચી જઈએ તમે વાંચો હું સાંભળુ છું

તેર્મા-સત્તામા રહેલા કર્મનો અભાષા કાળ પુરે થવાથી તે કર્મ ઉદયમા આવવું શરૂ થાય છે તે વખતે તેનો નિષેક બને છે અને ઉદયાવલિકામા પ્રવેશ પામેકુ કર્મ ઉદય આવે છે વિગેરે હકીકત આપણે તાજી કરી જઈએ

હવે એક દ્રષ્ટના કરો કે તમારો આત્મા આ અંતરંગ પ્રકણના ૧ લા પાઠમા બતાવ્યા પ્રમાણેનો મ પૂર્ણ સ્વરૂપ-વાળો છે તેને કયા કયા કર્મો ઉદયમા આવવાથી તેની અત્યારની તમારા સ્વરૂપે અવસ્થા બની રહી છે ? તે કહો

એ કહેવાની શરૂઆત ગી રીતે કરવી ? તેજ સમજ પડતી નથી. પ્રથમતો મારે એજ પૂછવાનું છે, કે કર્મો કુલ

કેટલા છે ? અને તે દરેકના ચોક્કસ કયા કયા નામો છે ? તેજ અમે જાણતા નથી તેથી સમજ્યા વિના કહેવું બનતું નહીં કાવે

જો કે કોઈ અસંખ્ય કહી શકાય છતાં તેનું વર્ગીકરણ કરીને તેની અમુક ચોક્કસ સંખ્યા, તથા ચોક્કસ નામો, તથા તેના ચોક્કસ પરીણામો એટલે રસોબંધ, તેના ચોક્કસ વર્ણ એટલે સ્થિતિ, તથા તેના પ્રદેશોના જગ્યાનું માપ, વિગેરે ચોક્કસ પ્રમાણમાં ઠરાવેલ છે પરંતુ તે બધું સ્વરૂપ આગળ ઉપર જ સમજાવીશ છતાં કોઈની સંખ્યા, નામો અને તેના ફળ તો અહીં તમને જણાવી જાઉં, તોજ ઠીક પડશે.

નામ

રૂળ

નામ	રૂળ
૧ મતિજ્ઞાનાવસ્થીય	મતિજ્ઞાન નામની જીવની જ્ઞાન શક્તિ ઉપર આવરણ કરે છે
૨ શ્રુતજ્ઞાનાવસ્થીય	શ્રુતજ્ઞાન " " " "
૩ અવધિજ્ઞાનાવસ્થીય	અવધિજ્ઞાન " " " "
૪ મન પર્યાયજ્ઞાનાવસ્થીય	મન પર્યાયજ્ઞાન, " " " "
૫ કેવળજ્ઞાનાવસ્થીય	કેવળજ્ઞાન " " " "

આ પાંચ કોર્મો જ્ઞાનાવસ્થીય કહેવાય છે જેમકે તેઓ જ્ઞાન શક્તિ ઉપર આવરણ કરે છે

આવરણ એટલે ઢાકણું તે જ્ઞાન એટલે પદાર્થોમાં રહેલા વિશેષ ધર્મને જાણવાની આત્મામાં રહેલી શક્તિ તેવાત આત્માની ગણ છે તે શક્તિને ઢાકન રૂકર્મ તે જ્ઞાનાવસ્થીય રૂકર્મ

અ તરજ વિચારના પહેલા પાઠમાં જ આપણે શીખી ગયા કે—આપણને જેવટમાં જેવટની હદ સુધી જ્ઞાન થઈ શકે

છે, જે જ્ઞાનના જાણવા બહાર જગત્ની કોંકપણ વસ્તુ ન
રહે, તેને કેવળ જ્ઞાન કહે છે

તમારા અત્મામાં આવીજ કેવળ જ્ઞાનની શક્તિ છે
પણ તે કેવળ જ્ઞાન એક જાતના કર્મોથી ઢકાયેલું હોય છે
તેનું નામ કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મ છે

કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મથી અત્માની જ્ઞાન શક્તિ
ઢકાય છે છતાં ઘટ્ટીખરી જ ન શક્તિ ઉઘાડી પણ રહે છે
જેના બળથી જીવ આખા વિશ્વનું તો જ્ઞાન ન કરી શકે
પણ મનના વિચારો જાણી શકે અથવા જેટલી રૂપવાળી
વસ્તુઓ જગત્માં છે, તે ગમે ત્યાં હોય પણ તેનું જ્ઞાન
કરી શકે છે

તેથી એકનું નામ મન પર્યાય જ્ઞાન અને બીજાનું નામ
અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે આ બન્ને જ્ઞાનને આરજાદત્ત કરનાર
કર્મોના નામો અનુક્રમે મન પર્યાયજ્ઞાનાવરણીય અને અવધિ
જ્ઞાનાવરણીય છે

આ બન્ને કર્મોથી આત્માની શક્તિ કંઈક જો ઢે
આરજાદિત થાય છે છતાં કંઈક ભાગ ઉઘાડો રહે છે
તે ઉઘાડા રહેલા ભાગથી આપણે જાણીશું જ્ઞાન કરી શકીએ
છીએ, અને બહારના વ્યવહારમાં ઇન્દ્રિયો દ્વારા પણ જુદું
જુદું જ્ઞાન કરી શકીએ છીએ, ને આપણો વ્યવહાર આવે છે
તે બન્નેનું નામ અનુક્રમે શ્રુતજ્ઞાન અને મતિજ્ઞાન છે તે બન્નેને
આવરણ કરનાર કર્મોના નામો વ્રતજ્ઞાનાવરણીય અને મતિ
જ્ઞાનાવરણીય છે

ધારો કે-હું ‘રાજા’ એના શબ્દ જોડ્યો, અને તે
 કર્ણદ્વિય દ્વારા તમે એ શબ્દ સાંભળ્યો તે વખતે તે
 મનમાં એમ તો નિશ્ચય થાય છે કે-મે ‘રાજા’ નો
 સાંભળ્યો છે, (પણ ‘રામ’ શબ્દ તો સાંભળ્યો નથી
 ત્યાં સુધી તમને મતિજ્ઞાન અણધારે પણ ત્યાર પછી ‘રાજા’
 શબ્દ ઉપરથી તમને તરત કોઈ પણ રાજા ધ્યાનમાં આવે
 (પણ કોઈ હાથી કે ઘોડો કે એવો બીજો કોઈ પણ
 ધ્યાનમાં નથી આવતો) તે શ્રુતજ્ઞાન થયું

એવીજ રીતે તમે કદાચ બહારમાં ફરતા હો અને
 તરત કોઈ બાંધીમાં બેસીને છત, ચામર, કે ઘોડેવાળા
 સહિત કોઈપણ આવતું દેખાય તે તમારી અકુર્ણદ્વિય
 થયેલું મતિજ્ઞાન છે (તે વખતે તમે સામે જે આવે છે તે
 કંઈ સુખતા કે સામજતા નથી પણ આખી ભુલો છે
 બેવાની ક્રિયા સુધી તો મતિજ્ઞાન છે પણ જ્યારે તમે
 ‘જોહો ! આતો “રાજા” આવે છે’ એવો એ આવે
 વસ્તુ માટે શબ્દ બોલો છો તે શ્રુતજ્ઞાનના બળથી આખી
 બેવાની ક્રિયા તો વહેલી પુરી થાય છે પણ મૂલ એટલે શબ્દ
 અને અર્થના સંબંધનું જ્ઞાન ન હોય, તો, “આ આવે
 વસ્તુ ‘રાજા’ કહેવાય છે અથવા ‘રાજા’ એટલે બીજું કંઈ
 નહીં પણ આવી જાતનીજ વસ્તુ ‘રાજા’ કહેવાય છે” એ રીતે
 આપણને ન થાય માટે આ રીતે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન
 આપણને દર વખતે યચાજ કરે છે

અને જેમ જેમ આપણા જ્ઞાનને આવરણ કરવા
 કમ નાશ પામતા બાય, તેમ તેમ તે દરેક જ્ઞાન પુરું

‘ય અને છેવટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ નાશ પામે, ત્યારે પછી કંઈપણ બાંધવાનું બાકીજ ન રહે

કર્મોના નામ	તેનું પરિણામ-કેળ-અગર
અનુદર્શનાવરણીય	અનુદર્શન નામેની શક્તિ ઉપર આગ્રહ કરે
અઅનુદર્શનાવરણીય	અઅનુદર્શન „ „ „ „
અવધિદર્શનાવરણીય	અવધિદર્શન „ „ „ „
કેવળદર્શનાવરણીય	કેવળ દર્શન „ „ „ „

આ ચાર કર્મો દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે જેમ આપણા આત્મામાં કેવળ જ્ઞાનની શક્તિ છે તેમજ કેવળ-દર્શનશક્તિ પણ છે, દર્શન એટલે વસ્તુમાં રહેલા સામાન્ય મૂર્તિનું જ્ઞાન, તે દશન

જેમ કેવળજ્ઞાનને આવગણુ છે, તેમજ કેવળદર્શનને પણ આવગણુ હોય છે છતાં પણ કંઈક દર્શનશક્તિ તે બુદ્ધી ગ્રહે છે તેને અવધિ દર્શન કહે છે જે રૂપવાળા દાર્થોના, (અવધિજ્ઞાનની પહેલા) સામાન્ય ધર્મને બાંધે છે અવધિદર્શન, અને તેને પણ અવધિદર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે છતાં પણ વળી જે કંઈક ભાગ ઉઘાડે છે તેને ઇન્દ્રિય દશન કહી શકાય એટલે ઇન્દ્રિયોથી સ્વતંત્ર સામાન્ય ધર્મને બાંધવાની શક્તિ બાકી ગ્રહે છે તેને પણ કેટલેક અંશે કહે, તે કર્મનું નામ ઇન્દ્રિય દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય

જો કે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી આમ કહેવામાં વાધો ન આવે, પરંતુ શાસ્ત્રમાં ઇન્દ્રિય દર્શન અને ઇન્દ્રિયદર્શનાવરણીય

નામ ન આપતા ચતુર્દશી ન અને અચતુર્દશી ન તથા ચતુર્દશ
 વરણીય અને અચતુર્દશી ન વરણીય નામ રાખ્યા છે કારણકે
 'દર્શન' ગણદેવો શબ્દાથ 'જેવુ' થાય છે (જે કે શાસ્ત્રકારો
 તેમજો અર્થ સમ્મત નથી, કેામપણ વસ્તુના સામાન્ય
 ધર્મને જાણવાની શક્તિનું નામ દર્શન છે તેમા આખથી
 જે વસ્તુના સામાન્ય ધર્મનું જ્ઞાન મળુ તે દર્શન છે)
 અને જગતના સામાન્ય વ્યવહારમા આખથી જોવાના
 અર્થમા 'દર્શન' શબ્દ પ્રચલિત છે તેથી જો વ્યવહાર તરફ
 પણ શાસ્ત્રકારોનું દુર્લભ્ય નથી તેથી તેના જે નામો બેઠી
 નાખ્યા છે આખ નામની હદિયથી સામાન્ય ધર્મનું જ્ઞાન તે
 ચતુર્દશી ન અને આખ શિવાયની બીજી હદિયેથી સામાન્ય
 જ્ઞાન તે અચતુર્દશી ન અને તે બેના આવરણો જુદા જુદા
 ગણાવ્યા જો કે અચતુર્દશી નના બીજી હદિયે રૂપે તે તે
 પેટા બેઠો થઈ શકે, અને તેના આવરણના પણ તેવાજ પેટા
 બેઠો થઈ શકે, પણ તે સંજોગની ખાતર તે બધાને એકમા ગણાવ્યા
 ॥ અને ચતુર્દશી નનો જામ જુને પાડવાનું કાળુ વ્યવહારને
 માથે સાથે શાસ્ત્ર નાથે સંગત ગણવા માટે છે નહિ તર હદિય
 દર્શન અને હદિય દર્શનાવરણીય કહેવાથી ચાલી શકતે

કર્મનું નામ

તેનું પરિણામ-૧૫-અસર.

૧૦ નિદ્રા નામનું દર્શનાવરણીય કર્મ ઉંડ આવે

૧૧ નિદ્રાનિદ્રા નામનું , , વધારે ઉંધ આવે

૧૨ પ્રયત્ના , , , મેઘ બેઠા કે ઉમા રહેતા પણ
 ઉંધ આવે એવી ગાઢ ઉંડ

૧૩ પ્રત્યેનાપચક્ષા , , , ચાનના ચાનતા પણ ઉંડ આવે
 એવી ગાંઠ ઉંડ

ચિણ્ણી , , , , ઉધના ને ઉધમા કાંઈક કામો
કરી નાખે છતાં બાન ન રહે,
એટલી બધી અત્યંત માઠ ઉંડ

આ પાચ કમો પણ દર્શનાવરણીય કહેવાય છે જો
પ્રથમના ચાર દર્શનાવરણીય કરતા આમા ઘણો ફેર છે
કે પ્રથમના ચાર કમો તો જીવની દર્શનશક્તિને મીધી
ને ઢાંકે છે છતાં જે કાંઈ શક્તિ બાકી રહી હોય,
પણ અમુક મુદત માટે આ નિદ્રાદિક પાચ કમો ઢાંકે છે
જેમકે- તમને અત્યારે કાંઈક તો અણુદર્શન ચાચ
પણ ઉધ આખ્યા પછી કંઈ જોઈ શકો ખરા?

ના

તેનું કારણ એ છે કે-આ નિદ્રા કમને લીધે તમને
આવી ગયેલી હોય છે, એટલે તમે કાંઈ જોઈ શકતા
કાંઈ જોલે તે માલખી પણ શકતા નથી પણ તે
મુક મુદત સુધી વળી પાછા જુઓ છો, માલખો છો વિ

તેવીજ રીતે નિદ્રાનિદ્રા વિગેરે વધારે ગાઢ રીતે ઉધાડી
જોખોને ઢાંકે છે, અને છેવટે ચિણ્ણદિમા તો જાગતા
જુસની માફક કામ કરવા છતાં ઉધ રહ્યા કરે એ ઘણીજ
ઢ ઉધ છે અર્થાત્ અણુ દર્શન અને અચણુ દર્શનની જે
કેત ખુલ્લી હોય છે તેને એટલી બધી ઢભાવે છે કે કામ
વા જેવી જાગૃત્ પ્રવૃત્તિ કરવા છતાં આત્મા તેને જોઈ કે
જોઈ શકતો નથી તેથી પ્રથમના ચાર દર્શનાવરણીય કરતા
પાચ દર્શનાવરણીય કાંઈક જુદી જાતના છે

ક્રમ તુ હીન્દુ

તેતુ કુળ-પરિણા

૧૫ સ્વાત્મા વેદનીય

આત્માના સુખની લાગણી

૧૬ આત્માના વેદનીય

" કુળની

આત્મા નામ વેદનીય કર્મ છે આ કર્મ પદ ' બન્ને કર્મોની માફક આત્મા ઉપરજ મીઠી અસર કરે છે તેથી તે પશુ જનવિપાદી છે જેમ પ્રવચનમાં આત્માની જ્ઞાનશક્તિ અને દર્શનશક્તિને હો તેમ આ કર્મ પોતામાં રહેલા પરમાત્માને ઘણો ખર્ચ છે આત્મા મર્યાદિત થી ગયા પછી અનુકુળ લાગણી અને પ્રતિકુળ મામલો એ બે થી કદાચ સુખ અને કષ્ટ કુળની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે નહિતર આ માને પ્રતિકુળ કે અનુકુળ એવું છેજ નહીં તે તો હરેક ક આત્મામયજ રહી રહે છે તેને બન્ને આત્માની બાબત તેની રિયલિટી સક્રિય કરનાર આ વેદનીય કર્મ છે

કર્મ

તેતુ કુળ-પરિણામ-અ

૧૭ સમ્યક્ત્વ મોહનીય

(સમ્યક્) દર્શન શક્તિને રહેજ તો

૧૮ મિત્ર મોહનીય

, મધ્યમ રીતે

૧૯ મિત્ર્યાત્વ મોહનીય

, બહુજ તો

અથવા

(અતિસમ્યક્ત્વ મોહનીય)

આ કર્મનું નામ દર્શન મોહનીય કમ કહેવાય છે અર્થાત્ દર્શન એટલે જ્ઞાન અને વતનની પાસેથી શુદ્ધ દર્શન, તે અત્યંત વિચારના પહેલા પાસેથી છે તે હિંદુની તે શક્તિને આવરણ કરનાર

ની શી શી અસર વાય તે અમલ શકાય તેમ છે જો
 નવું કમો નજ હોય, તો આત્માની સમ્યક્ દર્શન શક્તિ
 ખર ખુદ્દરી ગહે તેને ઢાકનાર આ કર્મનું નામ સમ્યક્
 નાવરણીય કે દશન મોહનીય કહેવાય છે આઠઠાશકે
 સાથને લીધે તેના અનેક વર્ગો પડે છે છતાં અતિ, મધ્યમ,
 અને આઠઠામા આઠધુ એમ ત્રણજ ભાગ પાડીને આપણને
 મજાવેલ છે અમુદર્શન વિગેરેમા જણાવેલ કરતાં આ દર્શન
 ક્રિષ્ણિત ખુદી જાતની છે એ ભગવત ધ્યાન રાખજો

આ દર્શનશક્તિ વિષે જગ ફરીથી અમલ લઈએ
 તે ઠીક પડશે -

જગ આ જગત તરફ, જગ આઠાશ, અને નામે
 ક્ષિતિજ પગ એક દષ્ટિ ફેડો જુઓને કટવી બધી વસ્તુઓ
 નજરે પડે છે ?

અહોહો ! કંઈ પાગ નથી

એક બીજાના સબધો તો વિચારો કેવું અટપટું
 જગત છે ?

બહુ વિચિત્ર છે કોઈ ઢોઢે છે કુદે છે નાચે છે
 જાય છે આરે છે પ્રગાથ થાય છે અધકાર વાય છે
 વાદળા આવે છે વળી કોઈ પદાર્થો સ્થિર પડ્યા રહે છે
 કોઈ હાલે છે છતાં એક બીજા પદાર્થની એક બીજા ઉપર
 અમન થાય છે સામેનું બાક નેષએ ડીએ, તેના જમીન
 માથે અમધ, તેના જગો, તેના પાદડા, તેના ઉપર ધૂળ,
 તેના ઉપર પ્રકાશ, તેને પવન હલાવે, વાદળા આવે આવે

એટલે આમ્મો પ્રમથ રાત પડે એટલે અધારે તેના પર જ તુઓ-પક્ષિઓ બેને છે ને નીચે ચગુઓ વિગામો લે છે કાગડો બેમે ત્યારે ઢાળી વધારે હલે છે ઠાઈ કાપે છે ઠાઈ પાણી પાય છે વરસાદમાં ગાડ ખીરી ઉઠે છે તેના કોડ માત્રીક હોય છે મીસીઓ મોટા પાંડાનુ કપ લે છે પામ દુળ પડે ■ નવા બેમે છે આમ અનેક ઘટનાઓ આ વખતેજ આવી ગી છે

આ બધી વિચિત્ર ઘટના માં એક જાડ ઉપરજ તમને જણાય છે, પણ આખા જાતનો વિચાર કરીએ તો કેવું અદ્ભુત નાટક દેખાય ?

અહા હા !

બસ, આવી વિચિત્ર ઘટના આવી રહે છે તેનું જ્ઞાન તો આત્મા કરે છે, તથા તેમાં પોતાના ઉપયોગની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ તે આત્મા કરે છે પણ જગતના આવા અટપટા અબધો ખરી રીતે તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી શી રીતે ગોઠવાયેલા છે ? તે પારખવાની શક્તિ તે દર્શન શક્તિ છે દર્શન શક્તિથી સંબંધોનું જ્ઞાન થયાર્થ હોય તો, તે વિષયનું જ્ઞાન પણ થયાર્થજ થાય, અને તેને ધ્યાનમાં રાખીને પોતાના લાલની જે કંઈ પ્રવૃત્તિ કરી હોય, તે પણ થયાર્થજ થાય

જો દર્શન શક્તિ-દૃષ્ટિમિત્ર નમ્ય ન હોય, બરાબર ન હોય, તો જરૂર પદાર્થ સંબંધી જ્ઞાન પણ ખોટું થાય અને લાલની પ્રવૃત્તિમાં તે પદાર્થનો હિતોચ્ચ ૬૩૧૨૨૨

નુકશાન ઠટી છે માટે છોડી દેવો ? વિગેરે બાળતમા ઘણી ગુચવણ ઉભી થાય એટલે જ્ઞાન શક્તિ અને ચારિત્ર શક્તિમા યથાર્થતાની નિયામક તરીકેનું કાર્ય આ દર્શન શક્તિનું છે

આત્મા જો ઠેવણ સ્વતત્ર-કર્મના અવગણ્ય વગરના હોય, તો તેની દરાન શક્તિ જગતના સબધો નછી કરવામા પુરેપુરી યથાર્થ હોય છે, પણ આ દર્શન મોહનીય કર્મ એ શક્તિને અત્યન્ત ઠાંડે છે, ત્યારે જગતના સબધો તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જેવા છે તે ગીતે ન સમજાના આરા અવળા સમજાય છે તે ખોટી સમજણને આત્મા આગ્રહ પૂર્વક વળગી પડે છે, એટલુજ નહીં પણ આવો તત્ત્વજ્ઞાન દૃષ્ટિથી તદ્દન ખોટો આગ્રહ-૧ ન મિથ્યાત્વ

જે કર્મને લીધે આવી રીતે આત્માને આવી દરામા આવલું પડે, તે અત્યન્તદર્શનમોહનીય કે મિથ્યાત્વ નામનું મોહનીય કર્મ કહેવાય

જો ખોટા તન્દ્ર મધ્યમ આગ્રહ હોય, તો તે મિથ્ય મોહનીય કર્મને લીધે તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જગતના જે તત્ત્વના પરસ્પર સબધો છે, તેને બરાબર નિશ્ચયાત્મક રીતે સમજવા છતાં ડોઘ ડોઘ વખતે ક્યાક્યાક ગુચવારો ઉભો થાય, એટલાજ નિર્ણયો કરવા માટે બીજા લાયક તત્ત્વદર્શનની મદદ લેવી પડે, તં સમ્યક્ત્વ મોહનીય જો મોહનીય કર્મ આડે ન આવતું હોય તો, સમ્યક્ત્વ ગુણને લીધે આત્મા બધા નિર્ણયો પોતાની મેળેજ કોઈની મદદ વિના બગબગ

ચારિત્રશક્તિથી આત્મા પોતાનામાંજ લયલીન હોય
 કે અને પોતાના શિવાયની ઈતર ચીજોમા ગુચવાડ જવાનું
 તેના મૂળ સ્વભાવમા નથી તેને તો દૂરજ રાખવાનો-
 પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો આત્માનો ચારિત્રમય સ્વભાવ છે
 આ સજવવન નામના ચારિત્ર મોહનીય કર્મને લીધે
 આત્મરમણતામા કે ઇક ખામી આવે છે, છતાં ઈતર ચીજોનું
 પ્રત્યાખ્યાન તો રહીજ નકે છે

પણ તે પ્રત્યાખ્યાનાવગ્નીય કર્મ હોય તો પ્રત્યાખ્યાનને
 દોષે, એટલે આત્માને પોતાના શિવાયની બીજી વસ્તુઓમા
 લાલચ ઉત્પન્ન થવી શકે વાલ

ત્યારે તે ચારિત્ર મોહનીય કર્મનું નામ પ્રત્યાખ્યાન-
 ચારિત્રાવગ્નીય કર્મ કહેવાય છે, ગ્રન્થ કે આત્માની
 પ્રત્યાખ્યાનાત્મક-ત્યાગાત્મક ચારિત્ર શક્તિને લાગે છે તેથી
 બીજી વસ્તુઓનો તદ્દન ત્યાગ કરવા ન હે, દલિદુ તે તરફ
 મંઈક લલચાવે

૨૪	પ્રત્યાખ્યાનાવ ગ્નીય	એમ-	ખાનપાન એવઆ ૧૫ વિગેરે ૩૬ મનત
૨૫	"	આવા-	તે ખાતર કષ્ટ કરવાનું મન
૨૬	"	માન-	તે ખાતર સ્ત્રીઓ મેળવવાની ૬૩૮
૨૭	"	કોવ-	ખાન-પાન વિગેરેને નુકસાન કરનાર કે તેમા આડે આવડન તરફ અખુરમો, કોવ ગનિ

પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ચારિત્ર મોહનીય કર્મને લીધે
અત્યન્ત ત્યાગ વૃત્તિ ન જાગે પરંતુ લાવચવૃત્તિ રહે /

છતા અલ્પ-ઉપયોગી વસ્તુઓની ત્યાગવૃત્તિ તે આ
કર્મ હોય તોપણ હોય છે પરંતુ એટલી થે ત્યાગવૃત્તિને જે
કર્મ શકે-ખીલકુલ ત્યાગવૃત્તિજ ન થવા દે, જે વસ્તુઓ
પોતાને ઉપયોગી નથી, ઉપયોગમા આવતી નથી, તેની
પણ ત્યાગવૃત્તિ ન થવા દે, તે અત્યન્ત પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય
ચારિત્ર મોહનીય કર્મ કહેવાય અથવા અપ્રત્યાખ્યાનીય
ચારિત્ર મોહનીય કહેવાય એટલે જરાપણ ત્યાગ ન ઉત્પન્ન
થવા દે, એવું ચારિત્ર મોહનીય કર્મ અર્થાત્ ઉપયોગી કે
નિરૂપયોગી કોઈ પણ ખીલ પદાર્થો ઉપર મમત્વમય વૃત્તિજ
રખાવે

૨૮ અપ્રત્યાખ્યાનીય મોહ- પોતાના સ્થિતિમા જીવનમા ઉપયોગી
અને નિરૂપયોગી તમામ પદાર્થો
ત ૧ મમત્વ

, માયા- તે ખાતર કપટ

૩૦ , માન- , માન સત્તા ની વૃત્તિ આ
વૃત્તિનું નામ અકલ્પક
કહેવાય છે

-૧ , ક્રોધ તેમા આડે આવનાર તરફ પુગતો
અશુભો

જો કે તેની વૃત્તિ આવી રહે છે, પણ ખરૂં પોતું
પ્રત્યાખ્યાની તેની શક્તિ જાગમ જો છે ખરૂં પોતું નિશ્ચય
કરવાની શક્તિ છતાં તે આત્મા તે પ્રમાણે વર્તી શકતો નથી

જે દે તેનું વર્તન જગ પણ ત્યાગી નથી હોતું છતાં મર્યાદા અને ઉચી લાયકાતવાળું તે ચોક્કસ હોય છે

૩૨ અનતાનુભવી લોભ- આત્માની શક્તિને અત્યંત ગુપ્તશાન
ક નાગ માનવો કુદર અત્યંત ગાદ
મખર

૩૩ " માયા- તે ખાતર ગા ક ૧૮

૩૪ " માન- તે ખાતર પુરેપુર અભિમાન

૩૫ " ક્રોધ- તેમા આડે આવનાર ઉપર અત્યંત
દ્રોહ, ખાર, ક્રોધની વૃત્તિ

આ ચાર ક્રોધોથી, ખરૂં જોડું બાણીની શક્તિ ન
હોવાને ક્ષીધે તેનું વર્તન પણ તેનું જ કનિષ્ઠ પ્રગરનું હોય છે

આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે-જ્ઞાન વિષયક યથાર્થ
ચિંત્યને રોકનાર દર્શનમોહનીય કર્મ છે અને વર્તન
વિષયક અર્થ યથાર્થતાને પણ રોકનાર આ અનતાનુભવી
ચારિત્ર મોહનીય છે

આનું નામ અનતાનુભવી હોવાનું કારણ એજ છે કે-
આ કર્મની પરપરા બહુજ લાગે કાળ એટલે અનંત કાળ
સુધી લાગાય છે તેનો કેમય કંગી છેડો આવતો નથી
તથા બીજી અનંત અનિષ્ટ પરિસ્થિતિઓને તે એથી
લાવે છે

આ સોળેય ક્રોધોનું નામ કપાય ચારિત્ર મોહનીય છે
કરણ કે કષ એટલે આત્મા શિવાયની બીજી વસ્તુઓ
તેઓમા આત્માની ચારિત્ર શક્તિ ગુચવાઈ જાય છે માટે

આમ તેના જે સ્થુલ ચાર ભાગો પાડવામા આવ્યા છે તે વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી

આ રચનામા જો કે દરેક વિભાગમા બપોળે પેટા પગથિયા બતાવ્યા છે પરંતુ તે દરેકમા અસખ્ય-અસખ્ય પેટા પગથિયા હોય છે અને બધા મળીને પણ અસખ્ય હોય છે તેનું રીતસર લિસ્ટ આગળ સમજાવીશું

વ્યાવહારિક દૃષ્ટિથી પાચ જાતના અસ્ત્રિત્વાન માણુમેા દેખાય છે ૧ પૂર્ણ સ્વરમાણુતા અવસ્થા ૨ પૂર્ણ મયમાવસ્થા = ત્યાગાવસ્થા ૩ અટપ સયમાવસ્થા = અટપ ત્યાગાવસ્થા ૪ અસયમાવસ્થા = અત્યાગાવસ્થા ૫ તદ્દન અવિવેકી અવસ્થા તેમાની પ્રથમ અવસ્થા તદ્દન શુદ્ધ છે

અનત'નુમધી વળતે શુ ત્રિવકુલ ખરૂં જોડું પાર ખની શક્તિ ન હોય ?

ખિલકુલ ન હોય, તેમ તો નહીંજ પણ બહુજ રહેજ હોય, તેથી તેની જાણના ન કરી શકાય જો ત્રિવકુલ ન હોય, તો પછી આત્માનુ આત્માપણુજ ન રહે

૩૬	હામ્ય	કર્મ	હસતુ આવે
૩૭	જોષ	"	રો'ક થાય, દિવંગીરી થાય
૩૮	રતિ	"	મુમયી સ તોપટતિ રચા કરે
૩૯	અરતિ	"	દુ ખયી અમ તોપ રચા કરે
૪૦	નુગુપ્ત	"	કટાંગો આવે દુગ્ધા થાય
૪૧	ભય	"	ખીક લાગે
૪૨	પુવેદ	"	ત્રીની ધમ્મા થાય

૪૩ સીવે પુરની મંત્ર થાય
૪૪ નપુસક વં મર્મ જન્મેની મ્ત્ર થાય

આ કર્મો પણ એક જાતના ચારિત્ર મોહનીયજ છે ચારિત્રનો ઘણો અંશ કથાય મોહનીયથી આવરણ પામેલો હોવા છતાં ચારિત્ર શક્તિને કેટલોક જાગ જુલો રહે છે તેને પણ આ ૯ કર્મો આવરે છે તેથી તેનું નામ મોહકથાય એટલે કથાયના સહચર, અથવા અરૂપ ઠપકા એવો અથ થાય છે

આ રીતે દશ જ શક્તિને ઠાકનાર અને ચારિત્ર શક્તિને ઠાકનાર જન્મે પ્રકારના કર્મો મોહનીય કર્મ કહેવાય છે તેનો સામાય અર્થ એ છે કે-પોતાને ઉપયોગના વ્યવસ્થિત નિશ્ચયમા, અને પોતાના શિવાયના ગ્રીહ પદ્ધતીમા, સ્વપરનો શુચવાડો ટિપ્પત કરે છે, બુલ્લાને છે મુઝારે છે માટે તેનું નામ મોહનીય કર્મ

આ કર્મો પણ પૂર્વના નણ કર્મની મારફત સીધી રીતે આત્મા ઉપરજ અસર કરે છે માટે હવચિપાટ્રી છે

પાઠ ૪ થો

આયુ, કર્મ, ગોત્ર કર્મ અને અન્નરાય કર્મ

આ પાઠમા મુખ્ય ચાર કર્મો વિષે આપણે વિચાર કર્યો તેજ વિષય પાછો આગળ ચલાવીએ જયા પાઠમા આપણે સમજી શકીએ—

૧ આત્મા મ પૂર્ણ જ્ઞાની છતા જ્ઞાનને આવરણ કરનાર ક્રમને લીધે ઘણી બાબતોથી અજ્ઞાત નહી જાય છે

આત્મા મ પૂર્ણ દર્શન શક્તિ ધરાવનાર છતા દર્શના વરણીય કર્મને લીધે અથ, બહેરો જોવામાં આવે છે, એટલુજ નહીં પણ ઘણી વસ્તુઓનુ દર્શન કરી શકતો નથી

આત્મા મ પૂર્ણ સુખમય, આનંદમય છતા વેદનીય કર્મને લીધે તેને અપ સુખને મહા સુખ માની તેમાંથી આનંદ લેતો પડે ન અથવા વખતે દુઃખ પણ અનુભવવુ પડે છે

૩ આત્મા સ પૂર્ણ રીતે યથાર્થ નિર્ણેતા છતા ઘણી બાબતોમાં ભુલાવો ખાઇ જાય છે તે મમગ્રંથન મોહનીય કર્મને લીધે બને છે તેવીજ રીતે આત્મા યથાર્થ ચારિત્ર શીળ છતા ચારિત્રહિન સ્થિતિમાં જણાય છે અને પોતાના શિવાયની બીજી વસ્તુઓને પોતાની માને છે, અથવા પોતાને અહિતકર, તથા પોતાની સ્થિતિથી ઘણા ફેરફાર વાળી અવસ્થામાં વર્તતો દેખાય છે તે ચારિત્ર મોહનીય કર્મને લીધે આ રીતે મોહનીય કર્મને લીધે આત્મા પોતાપણુ જ ભૂની જાય છે

૪ તેવીજ રીતે આત્મા સ પૂર્ણ રીતે પોતાની એકજ અવસ્થામાં સદામાળ રહેવાના સ્વભાવ વાળો હોવા છતા એક કર્મ એવુ છે કે જેને લીધે અમુક વખત અહીં તો, વળી અમુક વખત બીજે એમ ફરજિયાત રહેવા જવુ પડે છે બીજે ન જવુ હોય તો પણ જવુ પડે છે અને જવાની કંટા હેય તોપણુ જઈ શકાવુ નથી

એ શી ગીને ?

ઘણા મુખી માણસોને મનવાની ગિલ્લુવ ઇંડી
હોતી, છતાં તેને મનુષ્ય પડે છે અર્થાત્ અહીંથી મુખ મુ
જલુ નમતું નથી, છતાં ગિયારાને જલુ પડે છે તેવીજ
ઠાણ દુખી માણસ જે ઘણાજ ગીજાતો હોય, તેને
જીવનમા કશો રસ ન રહ્યો હોય છતાં જ્યાં કુખી
પુત્રી ન યાય ત્યાં કુખી તે અહીંથી જઈ શકતો નથી
શકતો નથી બીચારાને એમને એમ રીઝાવુ પડે છે

એનું કારણ શું ?

તેનું કારણ તો કમ જ બીજુ શું ?

કયુ કર્મ ?

આ કર્મનું નામ આયુષ્ કર્મ કહેવાય છે

કરેક પ્રાણીને આયુષ્ કર્મ તો હોયજ ન જો જાગૃત્
કર્મ નજ હોય તો એક લાણપણ તે અહીં ટકી ન શકે
અથવા અનાજીન નકાળામુખી તેને તેજ અવસ્થામા રહેવું પડે

પશુ પક્ષી માણસો, જ તુઓ, કીડાઓ વિગેરેને ઘોડું
ઘણું કંઈને કંઈ આયુષ્ય કર્મ છે અને તેને લીધેજ કાંઈ
એક વર્ષ, મે વધ, છ માસ, સો વધ, એમ રહી શકે છે
એમ સામા જેટલા જ્યાં જ તુઓ જણાય છે પરંતુ
એમાસુ પુર ચચે દેખાય છે ?

કારણ, કે તેઓનું આયુષ્ય પુરૂ થઈ જાય છે એવીજ રીતે ઢેટલાક જ તુઓ તો બે ચાર દિવસમાજ જન્મીને મરી જાય છે તેઓનું આયુષ્ય કઈ તેણે હોય છે

ઢેટલાક પ્રાણીઓ તો સો વર્ષ ઉપર પણ જીવે છે તેથી તેઓનું આયુષ્ય કઈ તેણે હશે

આ રીતે દરેક પ્રાણીને જોઈ જવું આયુષ્ય કઈ હોયજ છે તેને લીધે તે પ્રાણી થોડો ઘણો વખત તેજ અવસ્થામા રહે છે પછી તેની તે અવસ્થા બદલ પડે છે

ત્યારે હવે કયા પ્રાણીને વધારેમા વધારે અને કયા પ્રાણીને ઓછામા ઓછું ઢેટલું આયુષ્ય હોય ? તે વિચારવાનું રહે છે

તેનું એક લાભુ લિસ્ટ થાય, દરેક પ્રાણીઓનું ઓછામા ઓછું ઢેટલું અને વધારેમા વધારે ઢેટલું આયુષ્ય હોય, તેનું બરાબર લિસ્ટ જીન શાસ્ત્રમા મળે છે, પરંતુ તે આગળ ઉપર મમજસુ વધારે ઠીક પડશે, તેથી હાલ તો એટલુંજ મમજ રાખો કે-દરેકને યોગ્ય ઘણું આયુષ્ય હોય છે અને તે આયુષ્ય, આયુષ્ય કઈને લીધે જીવને પ્રાપ્ત થાય છે એટલે પ્રત્યેક જીવને પોત પોતાનું આયુષ્ય હોય છે અને તે પ્રાપ્ત કરાવનાર પ્રત્યેકને આયુષ્ય કઈ પણ પોતાનું જ હોય છે

જો કે આ આયુષ્યનું લિસ્ટ તો ઘણું મોટું થાય છતાં તેને મક્કેપથી પ્રાણી વર્ગના મુખ્ય ચાર વિભાગ દેવાથી ચાર પ્રકારનું સમજાવવામા આજુ છે

તેમાના મુખ્ય બે વિભાગો આપણને પરિચિત છે

૧ મનુષ્ય નામનો પ્રાણી વર્ગ, ૨ જીવંતો, ધીરં
પશુઓ, પક્ષિઓ વિગેરે જેમા મમાવેશ પામે છે તે તિર્થ
નામનો પ્રાણી વર્ગ આ વગમા શાકી જાણના । બે જાતના
આયુષ્યો સામાન્યથી કહી શકાય

મનુષ્યમા શાકી રાખનાર આયુષ્ય ક્રમ તે મનુષ્ય મુખ્ય
કર્મ એવીજ રીતે તિર્થસ્થ સ્થિતિમા શાકી રાખનાર આયુષ્ય
કર્મ તે તિર્થસ્થ આયુષ્ય કર્મ

કર્મનું નામ

તેનું ફળ

૪૫ મનુષ્ય આયુષ્ય કર્મ	મનુષ્યનું આયુષ્ય જીવને મળે, એમ તેને મનુષ્યની સ્થિતિમા જીવને ત્યાં અમુક વખત શોકાત્મ રહેવું પડે
૪૬ તિર્થસ્થ આયુષ્ય કર્મ	તિર્થસ્થનું આયુષ્ય જીવને મળે એટલે તેને તિર્થસ્થ સ્થિતિમા જીવને અમુક વખત ત્યાજ શોકાત્મ રહેવું પડે
૪૭-૪૮ આ રીતે ખીજા પણ દેવાયુષ્ય અને નાગમયુષ્ય, એ એ આયુષ્ય કર્મો છે	

આ રીતે આયુષ્યકર્મ ચાર પ્રકારના થયા

મૂળ કર્મ પાંચ અને તેના પેટા ભેદો કુલ ૪૮ મુખી
આપણે સમજ્યા

હવે બાજબી ચાલીએ

હવે જે કર્મનો વિચાર જરા વધારે છે, તે અહીં છોડી દેઈ જેનો વિચાર થોડો છે, તેવા જે કર્મનો વિચાર કરી લેઈએ

જે કર્મનો વિચાર હાલ હું છોડી દેવાનું કહું છું તેનું નામ “નામ કર્મ” છે” અને તેના મુખ્ય ભેદો ૧૦૩ છે જે જે કર્મનો વિચાર અત્રે કરી લેવાનો વિચાર રાખ્યો છે તેના નામ “ગોત્ર કર્મ” અને “અતરાય કર્મ” છે તેને મુખ્ય ભેદો અનુક્રમે બે અને પાંચ છે

હીક છે આપને અનુક્રમ પડે તેમ સમજાવો

૧ આત્મનું સ્વરૂપ તો તમે સમજ્યા છો તે ઉપરથી તો એમજ કહે છે કે બધા આત્માઓ દરેક રીતે સગળા છે કેાઈ ઉચ્ચ કે નીચ નથી કેાઈ નાનો કે મોટો નથી, કેાઈ એવાછો કે અધિક નથી છતાં આપણે અહીં અમુક ભૂતિઓ ઉચી અને અમુક નીચી કહેવાય છે

જેઓ ઘણી રીતે ઉચ્ચ પરિસ્થિતિ, ઉચ્ચ સરકારો અને ઉચ્ચ જીવનમાથી પસાર થાય છે તેઓને ઉચ્ચ વર્ગના કહીએ છીએ, અને ડેટલાકને તેથી ઉતરતા માનીએ છીએ બન્નેની રહેણી-કરણી-ગીતભાત વપામતા આપણને એ બન્ને પ્રકારનો ભેદ પણ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે મનુષ્યોમા તો એમ જણાય છે પરંતુ પશુ પક્ષિઓ અને કીડાઓમા પણ તેવું કંઈક જોવામા આવે છે જેમકે—

કાગડો અને પોપટ, બાવળ અને આળો, પતંગીયા અને કમ્બીયા, હુગ અને બગવો, મારગ અને ગીવ, ઘોડો

જેમકે-આ ચ પકવાવને જેટલી સુખ સગવડો છે,
તેટલી આ શાંતિલાવને નથીજ ને ?

ના નથીજ

તેવીજ રીતે જેટલી સુખ સગવડો આપણા શહેરના
રાજાને છે, તેટલી ચ પકવાવને પણ ક્યા છે ?

આ રીતે, સુખ સગવડ અને ભોગ તથા ઉપભોગના
સાધનોમા અનેક ફેરફાર જોવામા આવે છે, તેનું કારણ શું ?

હરેક આત્માઓ સગ્યા છે અને હરેકને જગત્પત્ની
હરેકે હરેક વસ્તુઓનો ભોગ તથા ઉપભોગ કરવાની સત્તા
છતાં એક વધારે ભોગ તથા ઉપભોગોનો લાભ લઈ
શકે છે, અને બીજો એમનાનો તેનું કારણ શું ? તેનું
કારણ આ અતરાય કર્મ છે ત્યારે એમ વધુ ટે-જે એમના
ભોગ તથા ઉપભોગ બોલી શકે છે તેને અતરાય કર્મ,
અને જે વધારે ભોગવી શકે છે, તેને અતરાય કર્મ નહીં,
એમ જ કે ?

ના એ નિર્ણય બરાબર નથી

ત્યારે શી રીતે છે ?

અનેને અતરાય કર્મ છે

શી રીતે ?

જે વધારે ભોગ

ઉપભોગ વધારે

ભોગ ભોગવે તેને ભેડે
ગત્તા ? જેને એમના

તેના કરતા તેને ભોગોપભોગ વધારે છે પણ તેના આત્માને જગત્ના સઘળા ભોગો ભોગવવાનો હક્ક છે તેને બદલે આપણી દૃષ્ટિએ તે બે કે ઘણા ભોગવે છે, છતાં જગત્ના તમામ ભોગ તથા ઉપભોગની દૃષ્ટિથી તે પણ નાની મઝ્યા છે અર્થાત્ બાકીના તે નથી ભોગવી શકતો તેટલા ભોગો તથા ઉપભોગો ભોગવવા ન દેનાર અતગત્ય કર્મ તેને પણ છે તેના કરતા ચોરબી આમશી વાળાને અતગત્ય કર્મ વધારે છે એ ખરૂં પણ એકને અતરાય કર્મ છે અને બીજાને નથી એમ ન મમજવું બન્નેને અતગત્ય કર્મ છે, માત્ર ચોરબી વસ્તુ છે

આપ 'ભોગ અને ઉપભોગ' એ બે શબ્દો વાપરો છો, તેનું કારણ શું ?

તેનું કારણ તો ખાસ કંઈ નથી આપણે અહીં ભોગ અને ઉપભોગની આમશી જુદી જણાય છે, એ વાત ધ્યાનમાં ગળીને શાસ્ત્રકારોએ કર્મનાયે એવાજ બે ભેદ પાડી બતાવ્યા છે

એમ ભેદ રહેલની અપેક્ષાએ ભેદ પાડવા હોય તો કાંઈ વાધો નથી ?

ના

તોપણ શાસ્ત્રકારો મક્ષેપ ખાતર જુજ ભેદ પાડે છે છતાં, જરૂર પડે, તો કોઈ વખત શાસ્ત્રીય રીતે ભેદો પાડે છે અને જરૂર પડે તો દુનિયાના વ્યવહારને અનુસરીને પણ ભેદો પાડે છે અને કોઈ વખતે બન્ને રીતે ભેદો પાડે છે

એ મે તેમ હોય, પણ ભોગ અને ઉપદેશ
આપણા વ્યવહાર માં કે શાસ્ત્રીય રીતે શો દેરદાર છે ?

જે વસ્તુઓ વારવાર ભોગવાય, તે ભોગ્ય વસ્તુ કહેવાય
અને જે વસ્તુઓ એકાદ વખત ભોગવ્યા પછી ફરીથી કામ
ન આવે, તે ઉપભોગ્ય કહેવાય જેમકે-ફૂલ, ચણ
તેલ વિગેરે ઉપયોગમાં લીધા પછી એનીએ ચીને બીજા વખત
કામમાં આવતી નથી તેથી તે ઉપભોગ્ય ગણાય

શાસ્ત્રકારો તો, બધી ચીને જીવને ભોગ્ય હોવાથી
તેના ભોગોજ ગણે, તો કાંઈ વાધો નથી પણ આપણે જ ને
જુદા ગણીએ છીએ, તેથી તેઓએ પણ જુદાજ ગણાવ્યા
છે અને તેથી અતરાય કમનાયે એ બે ભેદ જુદા જુદા
ગણાવ્યા છે

ત્યારે શું એવી રીતે ભેદ પાડવા ધારીએ તો ઘણાં
ભેદો પાડી શકાય ? શું તે રીતે અનેક ભેદો પાડવામાં
શાસ્ત્રકારોનો વાધો નથી ? જેમકે-ફૂલનો ઉપભોગ ન
કરી શકું, તો મને યુપોપભોગાન્તરાયકર્મ ? એવી રીતે
અતરાયનો દાજ ઉપભોગ ન કરી શકું, તો તેનું નામ વાસોપ
ભોગાન્તરાયકર્મ ? એવા દરેક જુદા જુદા નામ આપી શકાય ?

જેશક, આપી શકાય તે બધાનો મુખ્ય ભેદમાં
સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે વિસ્તારથી સમજવું હોય, તો
તેમ ભેદો પાડવામાં વાધો નથીજ
હીક, હવે એ અમે સમજ્યા

હું આગળ કહી ગયો છું, કે પ્રત્યેક જીવને જગત્ની કમરન વસ્તુઓ ઉપર પોતાનું સ્વત્વ નાખવાનો અધિકાર છે તેવીજ તે વસ્તુઓનો દાન કરવાનો પણ અધિકાર છે પરંતુ આપણે તેમ કરી શકતા નથી ઉલટું અમુક મળે તો ઠીક, અમુક મળે તો ઠીક, એવી આગ્રહા કરીએ છીએ એ બધું દાનાન્તરાય નામના કર્મને લીધે બને છે જેને દાનાન્તરાય કર્મ થોડું હોય છે તે અમુક પ્રમાણમાં દાન વધારે આપી શકે અને કેટલાક તો જગત્મા જેટલી વસ્તુઓ ઉપર પોતાનું સ્વત્વ સ્થપાયું હોય છે, તે બધાનું દાન આપી શકે છે છતાં જગત્ની બાકીની વસ્તુઓ ઉપર પોતાનું સ્વત્વ ન સ્થપાવાને કારણે તે વસ્તુઓનું દાન આપી શકતા નથી તેટલું તેને પણ દાનાન્તરાય કર્મ ખરજ આ રીતે દુનિયામાં નજર નાખતા દાનાન્તરાય કર્મ વાળા ના અનેક વર્ગો પડી જશે અને આ રીતે વિચારતા ઓરડું પણ દરેક જીવને દાનાન્તરાય કર્મ હોયજ છે

જગત્મા જેટલી વસ્તુઓ છે, તે દરેક વસ્તુઓને નિમિત્ત તરીકે રાખીને પ્રત્યેક આત્મા પોતાના શુભોનો વિકાસ કરી શકવાનો લાભ મેળવવાને હક્કદાર છે છતાં લાભાન્તરાય કર્મને લીધે તેઓ લાભ ઓરડે વસ્તે અશે મેળવી શકનારા મળે પણ અપૂર્ણ લાભ મેળવવામાં જેટલી ખામી રહે છે, તે આ લાભાન્તરાય કર્મને લીધેજ

તથા પ્રત્યેક આત્મામાં, જગત્ને ઉત્થલ પાથલ કરી નાખવાની પૂરું શક્તિ હોવા છતાં તમારાથી એક મણનો પણ આ પરધન ઉપડવો મુરડેલ છે અને આ કાળુ ઠાંડો

પાપ મણુની ગુણી ઉપાદીને આવી યકે છે તેના કરતા
પણ બળવાન માણુમે આપણે જોયા સામળ્યા છે મે
દરેકમા જોનુ વસ્તુ નામર્ય જોઈએ છીએ, છતાં દરેકને
વીર્યાન્તરાય કર્મ તેા હોયજ છે કારણ કે આ જગતમા
સમર્થમા મમર્થ માણુનો પણ જગતની ઉત્પત્તિ પાથવ નથી
કરી શકતા તેથી તેને પણ તેટલું વીર્યાન્તરાય કર્મ છેજ

આ રીતે વિચારતા-આત્મા પોતાના પૂર્ણ સ્વરૂપમા
હોય ત્યારે, જગતની બધીયે વસ્તુનો ભોગ તથા ઉપભોગ હે ?
અથવા ધારે તે પ્રમાણે જગતની ઉત્પત્તિપાથવ કરી નાખે ?
અથવા જગતમા જેટલી વસ્તુઓ છે, તે બધીને નિમિત્ત
બનાવીને પોતાની આત્મરમણતા તાણ રાખી શકે ? એ બધું
કેમ બનતું હશે ? તથા આવી રીતે એક આત્મા મ પૂર્ણ
સ્વરૂપમા હોય ત્યારે બીજાને માટે બાકી જોઈ શુ ?

પ્રશ્ન બરાબર છે તેનું સમાધાન સમજવું મુશ્કેલ છે
કારણ કે-તે સૂક્ષ્મ બુદ્ધિગમ્ય છે એ કે બધી વસ્તુઓ
ભોગ્ય તથા ઉપભોગ્ય હોવા છતાં, એકી સાથે કઈ
વસ્તુનો ભોગ તથા ઉપભોગ કરવો ? તથા બીજા દરેક
જીવોનો પણ તેજ વખતે તેવોજ હક્ક છે વળી તેના આક્ષાત્ર
સંબંધમા આવ્યા વિના તેનો ભોગ તથા ઉપભોગ શી રીતે
જોઈ શકાય ? આક્ષાત્ર સંબંધમા આવવા માટે એકી સાથે
દરેકના સંબંધમા આવવું પણ શી રીતે સંબંધિત થાય ?
આ વિગેરે પરિગ્ધિતિને યોગે

‘ ઉપભોગથી ઉત્પન્ન મુદ્રે’

લઈ શકે છે એવીજ ગીતે પોતાની આત્મગમ્યતા મિલ્લ થાય ત્યારેજ તે મ પૂર્ણ સ્વરૂપમા કહેવાય છે પછી તેને તેવા નિમિત્તોની જરૂર પડતી નથી પહેટેથીજ અનેક નિમિત્તોના લાભ લેતો લેતો તે ઉચે ઉચે ચડતો જાય છે 'આત્મા મર્લિન અવસ્થામાથી મ પૂર્ણ-યથાર્થ સ્થિતિમા પહોચતા જેમ જેમ તે ઉચે ઉચે ચડતો જાય છે, તેમ તેમ તેને ઉચે ચઠાવનારા અનેક નિમિત્તો મળતા જાય છે અને તે બધા નિમિત્તોને એકઠા કરીએ, તથા તે બધા નિમિત્તોના ઉપયોગ કરતા કરતા જે વખત પમાગ થાય ન, તે બધુ ધ્યાનમા લેઈએ, તો-જગતમા એવી કોઈ પણ વસ્તુ નથી કે જેનો આત્માએ પોતાના વિકાસમા કોઈક વખત પણ લાભ ન લીધો હોય તેમજ જેનું ઇચ્છાપૂર્વક દાન ન આપ્યું હોય, પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ જેને માટે ન કર્યો હોય, અને ભોગ તથા ઉપયોગની વસ્તુનો ઉપયોગ પણ ન કર્યો હોય એવી એક પણ વસ્તુ નહીં મળે પછી તેને તેમ કરવાની જરૂરજ શી રહે ?

જો કે મ પૂર્ણ આત્માને તેવું કાંઈપણ કરવાની જરૂર રહેતી નથી અને તેથીજ તેવી કાંઈપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ તે કરતો નથી-જેના કારણે અને યુક્તિઓ ઉપર મમજવેલ છે છતાં તદ્દ તદ્દયોગ્ય મ પૂર્ણ શક્તિઓ મ પૂર્ણ આત્મામા પૂર્ણરૂપે ખીલેલી હોય છે એ બગાડર સમજાયે

આ રીતે અવશય કર્મ પણ આત્માની મહાન્ મહાન્ શક્તિઓ, હડકો, અને સત્તા વિગેરેને ડુબાવનાર કમ છે માટે તેને શુદ્ધ વિપાકી કહેવામા વાધો નથી

અર્થાત્ તે જીવ વિપાકી જ છે તેવી રીતે ગોત્રકર્મ પણ જીવ વિપાકી જ છે કારણ કે તે પણ આત્માની મમ અવસ્થા ઉપર અસર કરી તેને ઉચ્ચ કે નીચ વ્યવહારના ચોગસામાં ગોઠવે છે

ત્યારે આયુષ્ય કર્મને જીવ વિપાકી કહેવામાં શી અડચણ છે ?

યદ્યપિ દરેક પ્રકૃતિ છેવટે તો જીવ ઉપરજ અસર કરે છે એ રીતે તેને જીવ વિપાકી કહેવામાં વાધો નથી પરંતુ તેનું મુખ્ય નિમિત્ત ભવ ■ કારણ કે આયુષ્ય કર્મ મુખ્યપણે મનુષ્ય, તિથિ જ વિગેરે ભવો સાથે સંબંધ ધરાવે છે માટે તેને શાસ્ત્રમાં ભવવિપાકી કર્મ કહ્યું છે

અહીં સુધી ૭ મૂળ કર્મ અને તેના પપ્પ પેટા લોહાને વિચાર કર્યો તેમાં ૬ મૂળ કર્મ જીવ વિપાકી છે અને એક આયુષ્ય કર્મ ભવ વિપાકી છે પેટા લોહામાં-૫૧ જીવ વિપાકી છે, અને ૪ ભવ વિપાકી છે

પાઠ ૫ મો

નામ કર્મ

હવે આ પાઠમાં “નામ કર્મ” નો વિચાર કરવાનો છે

જ્યાં પાઠોમાં સાત કર્મોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો, તે ઉપરથી એમજ સમજાય છે કે-આત્મ કર્મો, ને તેના લોહાને વીધે યતી જીવની અવસ્થાઓ જથવા પ્રાપ્ત

યતી સામગ્રી બધી બાવ રૂપ, નજરે-પદાર્થ રૂપે ન જોઇ શકીએ તેવી જણાય છે પરંતુ આ કર્મ શરીર, અવયવો, શરીરની અમુક વ્યવસ્થા વિગેરે જોઇ શકાય તેવા રૂપો આપનાર કર્મ છે આ કર્મના ૧૦૩ પ્રકારો છે તે બધા અહીં સમજાવવા મુશ્કેલ છે તેથી પ્રથમ તો જોડલા સમજાવી શકાય તેમ છે તે સમજાવવાનો યત્ન કરીશ-

એક બાળક જન્મ લે છે, એટલે શું ?

તેનો અર્થ એજ કે-કોઇ પણ આત્મા શરીર ધારણ કરીને આ જગતમાં બહાર પડે છે

ત્યારે તેણે શરીર શી રીતે બનાવ્યું હશે ? અને શરીર બનાવ્યા પહેલાં તે શી સ્થિતિમાં હશે ? એ વિગેરે વિચારણુ જોઇએ કે ?

ખરેખર, એ ખાસ સમજવા જેવું ।

આમળો, બરાબર ધ્યાન રાખીને સામજાને

કોઇ પણ પ્રાણી મરણ પામીને ડોઇપણ સ્થળે પાછો ઉત્પન્ન થવાને પ્રયત્ન કરે છે કારણ કે આપણે આત્માના સ્વરૂપમાં વિચારી ગયા છીએ કે “આત્મા નિત્ય છે તેનો કદી નાશ થતો નથી આપણે કહીએ છીએ કે ‘અમુક માણસ મરી ગયો’ તેનો અર્થ એ નથી, કે તેનો આત્મા મરી ગયો પરંતુ તે શરીરમાંથી તેનો આત્મા આલ્યો ગયો અર્થાત્ શરીર અને આત્મા બુદ્ધ પડી ગયા ” આ રીતે માણસ મરે છે, ત્યારે તેનો આત્મા મરતો નથી પરંતુ એ શરીરમાંથી

નીકળીને બીજુ શરીર ધારણ કરવા આદ્યો જાય છે બીજે
જ્યાં તે જાય છે ત્યાં તેને જે જે સામગ્રી મળવી જોઈએ,
તે તમામ સામગ્રી અપાવનારા કર્મો તેની માથે હોય છે
તે મોના બળથી આત્મા પોતાનું ભાવિ જીવન જીવવાની
તૈયારી કરવા માટે છે

આ હકીકત ધ્યાનમાં લઈને—એક જીવ એક શરીરમાંથી
જુદો પડ્યા પછી તેનું શુ શુ થતું હશે ? એ પ્રશ્ન થાય છે

તે જુદો થાય કે—તુરત તેણે કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં
જાખવ થવું જોઈએ એવી મુખ્ય પરિસ્થિતિ જગત્માં ચાર
છે તેમાંની બે પરિસ્થિતિ તો આપણા જાણવામાં જ છે
અને તે એક મનુષ્યની અને બીજી તિર્યંચની

મનુષ્યની પરિસ્થિતિ એટલે મનુષ્ય રૂપે થવું, ધન
બાધવા, રાજ્ય કરવું, બે પગે ચાલવું અને મનુષ્યને વસવાટ
કરવા જેવા પ્રદેશમાં રહેવું, વિગેરે મનુષ્યને લાયક જે
પરિસ્થિતિ, તેનું નામ મનુષ્ય ગતિ, અને તેવીજ રીતે વાગ
ચાલવું, અગ્નિમાં ભાષા બોલવી, વિગેરે પશુપક્ષી તથા
કીડાને છાજતી જે પરિસ્થિતિ, તે તિર્યંચ ગતિ કહેવાય
એવી રીત બીજી બે ગતિઓ છે, દેવગતિ અને નારકગતિ
એમ ચાર ગતિ ઘટ

આમાંની કેઈ એક ગતિમાં ઉત્તમ થવાને યોગ્ય કર્મ
જીવ બાધી સૂચ્યો છે

ધારો કે—તેણે મનુષ્ય ગતિને યોગ્ય કર્મ બાધ્યું છે
તેથી ત્યાંથી છૂટીને તે જીવ મનુષ્ય ગતિ તરફ આવવાને

તવાના થાય છે પરંતુ અહીં પહોંચતા પહેલાં ત્યાંથી છુટેલા
 જીવને જ્યાં જવાનું નહીં થયું જ, ત્યાં લાવી મૂકનાર એક
 કર્મ તેને વચ્ચે મદદ કરે જે આ કર્મનું નામ આનુપૂર્વિ
 કર્મ છે આ આનુપૂર્વિ કર્મ મરણ પછી, અને ઉત્પત્તિ થતા
 પહેલાં વચ્ચે આમ તેમ લાગતા જીવને ચોતાને ઠેકાણે
 જવામાં મદદ કરે છે તેથી તે કર્મને ક્ષેત્ર વિપારી કર્મ
 કહે છે

મરણ પછી નવે સ્થળે ઉત્પત્તિ થતા પહેલાં જો ત્રણ,
 ચાર સમય જેટલો વખત લાગે છે તેમાં આકાશ પ્રદેશોની
 ત્રણ પ્રમાણે સીધી અને વક્ર એમ બે જાનની જીવની
 ગતિ થાય છે તેમાં અમુક સમયે જીવ વર્જણાઓનું આકર્ષણ
 કે છે જ્યાં ઉત્પત્તિ થવાનો છે, તે સ્થિતિને યોગ્ય આત્મ
 પ્રદેશોની નિર્મળ-વિમળ શુદ્ધિ લીધે નાની કે મોટી આકૃતિ
 બનાવે છે વિગેરે કેટલાક બનાવો થાય છે તે પ્રસંગે
 સમજાવીશ

આ આનુપૂર્વિ કર્મના પણ ગતિ પ્રમાણે ચાર ભેદ
 પાડવામાં આવ્યા છે અને વક્રગતિ વખતે તેનો ઉદ્ધય હોય
 છે તેમાંની મનુષ્ય આનુપૂર્વિ કર્મે જીવને આ માનવ
 જન્મને યોગ્ય સ્થાન સુધી લાવીને મૂક્યો, એટલે તેનું
 કામ પુરું થયું આ સ્થાન પામે જીવ આવે કે તુરંત મનુષ્ય
 ગતિ નામ કર્મ તેને મનુષ્યને યોગ્ય સામગ્રીઓ આપવાની
 શરૂઆત કરે છે તે કર્મ ત્યાં સુધી ચોતાનું કામ બજાવશે,
 કે જ્યાં જીવ મનુષ્ય પણ રહેશે

આ રીતે ગતિ નામ ક્રમ, જીવને મનુષ્યવિશેષે
યોગ્ય સામગ્રીઓ સાથે જોડી દે છે તેથી તેને જીવનપદ
કર્મ મળે છે

જે ક્ષણથી મનુષ્યગતિને યોગ્ય સામગ્રી મળવાની
શક્યતા થાય છે, તેજ સમયથી મનુષ્યનું આયુષ્ય પણ
તેન મનુષ્યપણામાં સ્થિર રાખવાની મદદ કરે છે એવું
આયુષ્ય કર્મ તેણે અહીં ઉત્પન્ન થતા પહેલા બાંધ્યું છે
જે મનુષ્ય આયુષ્ય કર્મની જરા પણ મદદ ન હોય,
તો જીવ મનુષ્યને યોગ્ય પરિસ્થિતિમાં એક ક્ષણ પણ
ન રહી શકે તેથી કોઈ પણ પ્રકારના વખતનો નિયમ
કેરનાર કર્મની જરૂર પડે જ છે

૧ મનુષ્યને યોગ્ય પરિસ્થિતિ પામવા માટે જીવને
મનુષ્ય રૂપે થયુજ જોઈએ. ૨ જે યતા પહેલા પ્રથમ, મનુષ્ય
પણે ઉત્પન્ન થવાના સ્થાન સુધી તેને આનુપૂર્વી કર્મે લાવી
મૂક્યો. ૩ તુરત પ્રથમ ક્ષણથીજ તેને-મનુષ્યનું આયુષ્ય
આયુષ્ય-(મનુષ્યાયુષ્ય) કર્મે આપવું શરૂ કર્યું

મનુષ્ય ગતિ કર્મે-તેને મનુષ્યને યોગ્ય બધી સામગ્રી
પુરી પાડવા માટે મનુષ્યને યોગ્ય સામગ્રીમાં, મનુષ્યને-
યોગ્ય શરીર, તે પ્રથમ ધારણ કરવું જોઈએ માટે પ્રથમ
ક્ષણથીજ મનુષ્ય-શરીર બનાવવા માટે, મનુષ્યના શરીરને
યોગ્ય પરમાણુઓ (વર્ગીકૃત) મેળવવાનો હક્ક જીવને
શરીર નામ કર્મ આપે છે

અત્રે યાદ રાખવાનું કે-મનુષ્યને યોગ્ય મુખ્ય
પણે આદારિક શરીર છે માટે તે શરીર બનાવવા માટે
એવે પૂર્વે બાધેલુ આદારિક શરીર નામ કર્મ-આદારિક
શરીર પણે બ્રહ્મણુ યોગ્ય જે બીજી વર્ગણા છે-નેમાથી
પોતાના કર્મ પ્રમાણે વર્ગણા મેળવવાનો હક્ક આપે છે જ્યા
મુખી એ મનુષ્ય પણે રહેશે, ત્યાં સુધી આ હક્ક તેને ચાલુ
રહેશે આ કર્મને લીધે પ્રથમ સમયથીજ તેણે તે વર્ગણાઓ
લેવા નાહી

આ વર્ગણાઓમા અનત પરમાણુઓનો જત્યો
હોય છે, તે આપણે પહેલા બાગમા શીખી જયા છીએ
જે જત્યો એમને એમ રેતીના લાડુ જેવો ભર ભર
કા જેવો નથી હોતો જો તેમ હોય તો તેવા જત્યાનુ
મનેહું શરીર ભર ભર બૂકા જેવું થઇ જાય માટે,
કર્મણી અદરના રક્ષાધોના પરમાણુઓ, સ્નેહ-ચિકાશ
એ હુખાશ વિગેરે જે પ્રમાણમા હોવા જોઈએ તે પ્રમાણમા
હોવાને લીધે પરસ્પર ચોટી જાય ને-સંઘાતિત થાય છે
જામ પરમાણુઓ પરસ્પર ચોગી જઈને સંઘાતિત થયેલા
કર્મો જ એવ પોતાના શરીરના ઉપયોગમા લે છે આવો
સંઘાત કરી આપનાઈ એક નામ કર્મ એવે પૂર્વે મેળવેલુ
હોય છે તેથી તે સંઘાતન નામ કર્મ સંઘાતન નામ કર્મ
એને વર્ગણાના સંઘાત પામેલા રક્ષા અપાવે છે

આ ગીતે સંઘાત પામેલી આદારિક વર્ગણા સંઘાતન
કર્મ અને શરીર નામ કર્મના બળથી એવે પ્રથમ
રહે લીધી

આનું નામ આહાર કહેવાય આગે આહાર જ વર્ગીકૃત મળજી રૂપ આહાર-જ્યાં મુખી મનુષ્યનું શરીર માયમ રહેશે ત્યાં મુખી તેને મળ્યા કરશે આ રીતે પ્રથમ કાણે મળેલી વગણાનુજ શરીર જીવ બનાવવા લાગે છે એટલે કે-એ સઘાત પામેલી વર્ગણાઓ પરસ્પર ચોટી માટે છે તેને પરસ્પર બરાબર ચોટાડનાર કમ પણ જીવની મદદમાં છે તેને જ બધન નામ કર્મ કહે છે જો જ બધન નામ કર્મ ન હોય તો સઘાત વાળી વગણા રક ધો છતાં પગપર રક ધો એક રચના રૂપે મળી ગયેલા ન રહે જેમ ઘન બાધવામાં ધરિના રજકણો અંદરે અંદરે સઘાતિત છે, પણ એમને એમ ધટિ ઉપર ધરે ગોઠવીએ તો મકાન મજબૂત ન થાય, તેને સુના કે માટીથી પરસ્પર ચોટવા પડે છે તેમ આ બધન નામ કર્મ વગણાના રક ધો કપી ધટાને પરસ્પર ચોટીને એક રૂપે કરે છે

આ રીતે પહેલીજ કાણે બીજા પણ નીચે પ્રમાણેના અનેક કર્મો જીવને પોત પોતાની મદદ પહોંચાડવા માટે છે-

- ૧ મોથી પહેલી મદદ તો આનુપૂર્વીએ કરીજ (મનુષ્ય આનુપૂર્વી નામ કર્મ)

પછી—

- ૨ ગતિ નામ કર્મ (મનુષ્ય ગતિ નામ કર્મ)
- ૩ જાનિ નામ કર્મ (પથેદ્રિય જાનિ નામ કર્મ)
- ૪ શરીર નામ કર્મ (૧ બૌદ્ધિક શરીર નામ કર્મ)

૨ કાર્મણુ શરીર નામ કર્મ તથા ૩ તૈજસ શરીર નામ કર્મ)

૫ અગોપાગ નામ કર્મ (ઔદારિક અગોપાગ નામ કર્મ)

૬ સઘાતન નામ કર્મ (૧ ઔદારિક સઘાતન નામ કર્મ ૨ કાર્મણુ સઘાતન નામ કર્મ, તથા ૩ તૈજસ સઘાતન નામ કર્મ)

૭ બધન નામ કર્મ (૧ ઔદારિક ઔદારિક બધન નામ કર્મ ૨ ઔદારિક તૈજસ બધન નામ કર્મ ૩ ઔદારિક કાર્મણુ બધન નામ કર્મ ૪ ઔદારિક તૈજસ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ ૫ તૈજસ તૈજસ બધન નામ કર્મ ૬ કાર્મણુ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ ૭ તૈજસ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ)

૮ સરથાન નામ કર્મ (હુકકે સરથાન નામ કર્મ)

૯ સહનન નામ કર્મ (છેવડું સહનન નામ કર્મ)

૧૦ વિહાયોગતિ નામ કર્મ (પુણ્યવાન જીવ હોવાને લીધે શુભ વિહાયોગતિ નામ કર્મ, અને અપુણ્યવાન હોય તો અશુભ વિહાયોગતિ નામ કર્મ)

૧૧ વર્ણનામ કર્મ (શ્વેતાદિવર્ણ નામ કર્મ) પુણ્યવાન હોવાથી

૧૨ ગધનામ કર્મ (સુરભિ ગધાદિનામ કર્મ) ,,

૧૩ રસનામ કર્મ (મધુરાદિ રસનામ કર્મ) ,,

૧૪ સ્પર્શનામ કર્મ (મૃદુ વિગેરે સ્પર્શનામ કર્મ) ,,

૧૫	નિમાણુ નામ કર્મ	૨૩	સ્થિર નામ કર્મ
૧૬	અશુભ લુપ્ત નામ કર્મ	૨૪	અશ્વિર નામ કર્મ
૧૭	પરાધાત નામ કર્મ	૨૫	શુભ નામ કર્મ
૧૮	શ્વાસોન્નવાસ નામ કર્મ	૨૬	અશુભ નામ કર્મ
૧૯	ત્રમ નામ કર્મ	૨૭	શુભગ નામ કર્મ
૨૦	બાહર નામ કર્મ	૨૮	સુસ્વર નામ કર્મ
૨૧	મત્યેક નામ કર્મ	૨૯	ચશ નામ કર્મ
૨૨	પર્યાપ્તિ નામ કર્મ	૩૦	આદેય નામ કર્મ

(આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય,
શ્વાસોન્નવાસ, ભાષા, મન,
પર્યાપ્તિ નામ કર્મો)

ઐશ્વર્યમા ઐશ્વર્ય આ ત્રીશ કર્મો સામાન્ય હુણવાન
લાયક હવને મનુષ્ય પછે થતી વળતે પહેલે સમયેથી
પોતાની મહદ આપવી નહ કરે છે પરંતુ જો પુણ્યવાન
મનુષ્ય ન હોય તો, અશુભ વિહાયો ગતિ, લીલો, કાળો
અશુભ વર્ણનામ કર્મ, દુરભિગમ નામ કર્મ, કડવો, તીખો વર્ણ
નામ કર્મ, ખડબચડો, બારે, કંટા કે લુખો સ્પર્શ નામ કર્મ,
ઉપધાત નામ કર્મ, ફુલ । નામ કર્મ, દુસ્વર નામ કર્મ,
અપચય નામ કર્મ, અનાદેય નામ કર્મ, એરે ॥ અશુભ
નામ (કર્મો) તે તે શુભ નામી મહદનુષ્ય
કાપે છે

તેવીજ રીતે ડોષ મહા પ્રભાવશાળી પુરુષ ધવાના હોય તો વૈક્રિય શરીર નામ કર્મ તેને વૈક્રિય શરીર અપાને છે તે ત્રાયેજ વૈક્રિય શરીર અગોપગ નામ કર્મ વૈક્રિય અગોપાગો અપાવે છે પણ આ બન્ને કર્મો અને આહારકના બન્ને કર્મો ઉત્પત્તિ વખતે મદદ નથી કરતા.

વળી ડોષ મહાપુરુષ તિર્થંક બગવાન ધવાના હોય તો તેને જીન નામ કર્મ ઉત્પત્તિ ઇણ્ધીજ, તેનો પ્રભાવ જગતમા પડે તેવી અસંગ ઉત્પન્ન કરવા માટે છે અને સહનનમા વજ કષણ નારાય સહનન નામ કર્મ મદદ કરીને સર્વોત્તમ મજબૂતી વાળુ શરીર બનાવરાવ છે આકૃતિમા સમવ્યતુર અધ્યાન નામ કર્મ મદદ કરીને સર્વોત્તમ આકૃતિ વાળુ શરીર બનાવે છે જો ડોષ મહા તપસ્વી મુનિ ધવાના હોય તો તેના શરીરને, ઉચોત નામ કર્મ મદદ આપીને ગીતજ-પ્રકાશમય બનાવે છે જેનો પ્રકાશ અદ્રનો છે, તેનો પ્રકાશ તે મહાત્માના શરીરને દેટલેક અંશે હોય છે.

આ રીતે મનુષ્યોમા ઉપર ગણાવેલા ત્રીણ નામ કર્મો શિવાય બીજા નીચે પ્રમાણે યોગ્યતા પ્રમાણે નામ કર્મો વધારે હોય છે તે ઉપર ગણાવ્યા છે તેનું લિખ્ત —

- ૨ વૈક્રિય શરીર નામ કર્મ, તથા આહારક શરીર નામ કર્મ
- ૩ વૈક્રિય શરીર અગોપાગ નામ કર્મ, તથા આહારક શરીર અગોપાગ નામ કર્મ

- ૨ વૈક્રિય સ ઘાતન નામ કર્મ, આહારક સ ઘાતન નામ કર્મ.
- ૮ વૈક્રિય વૈક્રિય બ ધન નામ કર્મ, આહારક આહારક
બ ધન નામ કર્મ
વૈક્રિય તૈજસ બ ધન નામ કર્મ, આહારક તૈજસ બ ધન
નામ કર્મ
વૈક્રિય કાર્મણુ બ ધન નામ કર્મ, આહારક કાર્મણુ
બ ધન નામ કર્મ
વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણુ બ ધન નામ કર્મ, આહારક
તૈજસ કાર્મણુ બ ધન નામ કર્મ
- ૫ સમ વ્યતુસ સ સ્થાન નામ કર્મ, ન્યશોધ સ સ્થાન
નામ કર્મ, સાદિ સ સ્થાન નામ કર્મ, કુજ્જ સ સ્થાન
નામ કર્મ, વામન સ સ્થાન નામ કર્મ
- ૫ વજ્ર ઋષભ નારાય સ હનન નામ કર્મ
ઋષભ નારાય સ હનન નામ કર્મ
નારાય સ હનન નામ કર્મ
અર્ધ નારાય સ હનન નામ કર્મ
કિલિકા સ હનન નામ કર્મ
- ૧ અશુભ વિહાયોગતિ નામ કર્મ
- ૪ ભાવ વર્ણ નામ કર્મ   ત્યામ વર્ણ નામ કર્મ
પીત વર્ણ નામ કર્મ   લીલા (નીલ) વર્ણ નામ કર્મ
- ૧ દુરભિમધ નામ કર્મ

૪ અમ્લ (ખાટો) રસ નામ કર્મ
 કષાય (તુરો) રસ નામ કર્મ
 તિક્ત (કઠવો) રસ નામ કર્મ
 કટુ (તીખો) રસ નામ કર્મ

૭ ભારે સ્પર્શ નામ કર્મ   ખગ (ખડખડો) સ્પર્શ
 શીત સ્પર્શ નામ કર્મ   નામ કર્મ
 ઉષ્ણ સ્પર્શ નામ કર્મ   ચીકણો સ્પર્શ નામ કર્મ
 હળવો સ્પર્શ નામ કર્મ   રુક્ષ સ્પર્શ નામ કર્મ

૧ ઉપશાત નામ કર્મ   ૧ અયશ નામ કર્મ
 ૧ અપયાંત નામ કર્મ   ૧ અનાદેય નામ કર્મ
 ૧ છુન નામ કર્મ   ૧ દુસ્વર નામ કર્મ
 ૧ ઉઘોત નામ કર્મ   ૧ દુર્ભંગ નામ કર્મ

કુલ ૪૮ પ્રકૃતિ ઉમેરવાની થઈ ૩૦ પહેલાની, એમ
 ૭૮ પ્રકૃતિ કુલ થઈ

આ રીતે એક મનુષ્યની અપેક્ષાએ મામાન્ય ગીતે કયા
 કયા નામ કર્મો હોય, અને બધા મનુષ્યોને હિમાએ-પાપી
 તથા પુણ્યવાન કે મહાપુરુષોની અપેક્ષાએ કયા કયા નામ
 કર્મો હોય ? તે બતાવ્યા

આ વાત આપે વચ્ચે ઠરી પરંતુ જીવ ઉત્પન્ન થાય
 છે તેજ વખતે નામ કર્મો મદદ કરી રહ્યા ■ તે દરેક
 કેવી કેવી રીતે મદદ કરે છે ? તે વાતમા ઠીક જ્ઞ પડતો
 હતો તે વાત અધુરી સુકીને વચ્ચે આ વાત કરી પરંતુ
 પાછી એ વાત શરૂ કરો તો ઠીક પડે

- ૨ વૈક્રિય સઘાતન નામ કર્મ, આહારક સઘાતન નામ કર્મ
- ૮ વૈક્રિય વૈક્રિય બધન નામ કર્મ, આહારક આહારક
બધન નામ કર્મ
વૈક્રિય તૈજસ બધન નામ કર્મ, આહારક તૈજસ બધન
નામ કર્મ
વૈક્રિય કાર્મણુ બધન નામ કર્મ, આહારક કાર્મણુ
બધન નામ કર્મ
વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ, આહારક
તૈજસ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ
- ૫ સમ ચતુસ સંસ્થાન નામ કર્મ, ન્યમોદ્ય સંસ્થાન
નામ કર્મ, સાદિ સંસ્થાન નામ કર્મ, કુજ્જ સંસ્થાન
નામ કર્મ, વામન સંસ્થાન નામ કર્મ
- ૫ વજ્ર કપલ નારાય સહનન નામ કર્મ
ઝપલ નારાય સહનન નામ કર્મ
નારાય સહનન નામ કર્મ
અર્ધ નારાય સહનન નામ કર્મ
કિલિકા સહનન નામ કર્મ
- ૧ અશુભ વિહાયોગતિ નામ કર્મ
- ૪ લાલ વર્ણુ નામ કર્મ   રૂયામ વર્ણુ નામ કર્મ
પીલ વર્ણુ નામ કર્મ   લીલા (નીલ) વર્ણુ નામ કર્મ
- ૧ દુરભિગંધ નામ કર્મ

૪ અમ્લ (ખાટો) રસ નામ કર્મ
 કષાય (તુરો) રસ નામ કર્મ
 તિક્ત (કઠવો) રસ નામ કર્મ
 કટુ (તીખો) રસ નામ કર્મ

૭ ભારે સ્પર્શ નામ કર્મ	અઞ (ખડખડો) સ્પર્શ
રીત સ્પર્શ નામ કર્મ	નામ કર્મ
ઉષ્ણ સ્પર્શ નામ કર્મ	ચીકણો સ્પર્શ નામ કર્મ
હળવો સ્પર્શ નામ કર્મ	રુદ્ધ સ્પર્શ નામ કર્મ
૧ ઉપશાત નામ કર્મ	૧ અયશ નામ કર્મ
૧ અપચીન નામ કર્મ	૧ અનાદેય નામ કર્મ
૧ અન નામ કર્મ	૧ દુસ્વર નામ કર્મ
૧ ઉદ્યોત નામ કર્મ	૧ દુર્લભ નામ કર્મ

કુલ ૪૮ પ્રકૃતિ ઉમેરવાની થઈ ૩૦ પહેલાની, એમ
 ૭૮ પ્રકૃતિ કુલ થઈ

આ રીતે એક મનુષ્યની અપેક્ષાએ સામાન્ય રીતે કયા
 કયા નામ કર્મો હોય, અને બધા મનુષ્યોને હિમાએ-પાપી
 તથા પુણ્યવાન કે મહાપુરુષોની અપેક્ષાએ કયા કયા નામ
 કર્મો હોય ? તે બતાવ્યા

આ વાત આપે વચ્ચે કરી પરંતુ એવ ઉત્પન્ન થાય
 છે તેજ વખતે નામ કર્મો મદદ કરી રહ્યા છે તે દરેક
 કેવી કેવી રીતે મદદ કરે છે ? તે વાતમા ઠીક ગમ પડતો
 હતો. તે વાત અધુરી સુકીને વચ્ચે આ વાત કરી પરંતુ
 પાછી એ વાત શરૂ કરો તો ઠીક પડે

માટે પાતુ એજ વિચાર કે પણ વચ્ચે આ પ્રમાણે
હકિકત નમજા બા વિના એ હકીકત મુમજાવવી મનેજ
લા- પટ્ટી હતી એવે હવે તે સનભાવુ છું

મનુષ્ય આનુપુર્વા નામ કર્મના ઉદયથી જીવ ઉત્પત્તિ
કે તે માવી પછાત્યો, કે તન્ત મનુષ્ય આયુષ્ય કર્મે આયુષ્ય
આયુ મનુષ્ય ગતિ નામ કર્મે મનુષ્ય યોગ્ય ગતિ પરિસ્થિતિ
આપી ઔદારિક શરીર નામ કર્મે ઔદારિક વગણ
લેવાનો હલ્લ કરી જાયો આહાર પર્ચાગ્તિ નામ કર્મે
તે વર્ગણા એથી એ એલી તે વર્ગણાના પરમાણુઓ પરસ્પર
મધાનન નામ કર્મથી સધાતિત થયા અને બધન નામ
કર્મે પરસ્પર મધોને મેળવ્યા ત્યા સુધી વાત આવી છે
ત્યારે આ બધી ક્રિયા ચાલે છે, ત્યારેજ આહાર પર્ચાગ્તિ
નામ કર્મે ઉદયમા આવીને તે ગ્રહણ (આહાર કરેલી)
કરેલી વર્ગણાને આહાર યોગ્ય બનાવી તેનો રસ કરી છે
વિભાગમા વહેથી નાખે છે અને તે ૭ વિભાગમા
જાતની જીવન ક્રિયા ચલાવવા માટેની ૬ શક્તિ ઉત્પન્ન
કે વા માટે છે

પહેલા વિભાગમા એવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરે છે કે-
બધિયમા આહારને યોગ્ય જેટલી વર્ગણાઓ આવે તે
બાબત આહાર ક્રમે બનાવી તેનો રસ બનાવે

બીજા વિભાગમા એવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરે કે-આહાર
માર્થ શરરને યોગ્ય બનેના રમમાથી શરીર બનાવવા માટે

શરીર બનતી વખતે—અગોપાગ નામ કમ અગ અને
 ડેપાગ પછે શરીર રૂપે બનેલ ભાગના અગોપાગો બનાવવા
 માટે, તેજ વખતે નિમોણુ નામ કમ તે અગોના રચના
 અને એકદમ શરીરની બધી રચનાનો ચિતાર હોશીયાર
 સુતારની માફક વ્યવસ્થિત નક્કી કરી આપ્યુજ હોય, તેજ
 વખતે સહનન નામ કમ, અને અસ્થાન નામ કમ શરીરની
 મજબુતી તથા શરીરની આકૃતિ રચવા માટે છે તેજ વખતે
 વર્ણ નામ કમ શરીરનો રંગ, ગંધ નામ કમ ગંધ, રસ
 નામ કમ સ્વાદ અને સ્પર્શ નામ કમ કોઈ પણ જાતનો
 સ્પર્શ ઉત્પન્ન કરવા માટે છે

અગુરુલ્લુ નામ કમ શરીર લોહા જેવું ભારે ન થાય
 તેમજ રૂ જેવું હલકું ન થાય, અર્વાત્ અગુરુ લલ્લુ પર્યાય
 વાગી તે શરીરની રચના કરવા માટે છે

પર્યાપ્તિના ત્રીજા ભાગમા એવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે
 કે જે, અગોપાગ નામ કમ અને નિમોણુ નામ કમના
 બગથી નક્કી થયેલા અવયવોમા ઇન્દ્રિયના અવયવોને
 બરાબર રચી શકે, આવી શક્તિ તે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ કહેવાય
 ભવિષ્યમા પણ જ્યારે જ્યારે આ ગીતે ઇન્દ્રિયને યોગ્ય
 પુરુષલોનો ભાગ મળે, તેને બરાબર ઇન્દ્રિય પછે બનાવી
 દેવાનું કામ કરવાની શક્તિ આ ત્રીજા વિકાગમા ઉત્પન્ન
 થાય છે આ વખતે જાતિ નામ કમ તે પોતાનું કામ
 શરૂ કરી ચૂક્યુજ હોય છે તેથી જે જાતનું જાતિ નામ
 કમ હોય, તે પ્રમાણે લગભગ ઇન્દ્રિયોના અવયવો રચીને
 એ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ નામ કમ પોતાની ફરજ બજાવે છે

આ વખતેજ શ્વાસોચ્છવાસ નામ કર્મ જીવમા નિયમિત રીતે શ્વાસોચ્છવાસ લેવાની શક્તિ આપે ॥ પરંતુ તે શ્વાસોચ્છવાસ લેવાનું કામ ત્યારેજ શરૂ થાય છે કે- શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ નામ કર્મ પોતાના ૪ થા વિભાગમાં જોવી શક્તિ હમત્ત કરે છે કે જે શ્વાસોચ્છવાસને યોગ્ય વર્ગણા પ્રદર્શ કરીને, શ્વાસોચ્છવાસ લેવાના કામમાં આવે જોવી બનાવી શકે આ રીતે શ્વાસોચ્છવાસને લાખક વર્ગણનો પરિણામ થઈ ગયા પછી શ્વાસોચ્છવાસ નામ કર્મની મદદથી શ્વાસોચ્છવાસ લેવો મૂકવો શરૂ થાય છે

આજ વખતે શરીરની રચના સુક્ષ્મ ન થતા બાકર નામ કર્મની મદદથી જોઈ શકાય તેવી સ્પૂળ રચના વાય છે અને ત્રમ નામ કર્મની મદદથી શરીર ઇચ્છા પ્રમાણે ઝલિ કરી શકે તેવી રચનાવાળું થાય છે અને જે શરીર ઉત્પન્ન થયું તેના ઉપર તેજ જીવની માલિકી, ખીજે જીવ તેને પોતાનું કરીને રહીજ ન શકે તેવી વ્યવસ્થા પ્રત્યેક નામ કર્મ કરી આપે છે

આ રીતે શરીર તૈયાર થતી વખતે હાલ, છાતી વિગેરે જે જે અવયવો સ્થિર હોવા જોઈએ તે સ્થિર બનાવી આપવાનું કામ સ્થિર નામ કર્મ કરે ॥

અને જે જે હાથ, આગળા વિગેરે અવયવોને અસ્થિર-હાલતા આવતા વાળ્યા વળી શકે તેવા બનાવવાનું કામ અસ્થિર નામ કર્મ કરે છે તે ન હોય તો આપુ શરીર અને અવયવો બધા અકકડજ રહે અને સ્થિર નામ કર્મ ન હોય તો બધા આખો દિવસ આલસ અવળા થયા કરે

શરીરનો ઉપરનો ભાગ માન આપવા લાયક-અપ્રીતિ ન ઉપજાવે તેવો શુભ રાખવાનું કામ શુભ નામ કર્મ કરે છે અને કેડ નીચેનો ભાગ કે જે કેાંઈને અડકે કે સામા માણુમને અપ્રિય લાગે છે, તથા ઘણે ભાગે તે અશુચિનું સ્થાન છે, અથવા જમીન સાથે વધારે અબધમા આવતું હોવાથી જમીનનું અપવિત્ર વાનાવરણુ ત્રિગેરે તેને વધારે અસર કરતું હોવાથી અપ્રિય લાગે છે આ પરિસ્થિતિમા શરીરના એક ભાગને ઉત્પન્ન કરનાર અશુભ નામ કર્મ છે

આમ ઘણા કર્મો શરીર તેમજ ઇન્દ્રિયો બનાવવામા તથા બીજી અનેક સામગ્રીઓ અપાવવામા મદદગાર થાય છે

પર્યાગ્નિના પાચમા ભાગમા પર્યાગ્નિ નામ કર્મ એવી શક્તિ ઉત્પન્ન કરે છે, જે-જે શક્તિને જળે ભાષા વર્ગીકૃતના રૂક ધો'ગૃહુષ્ઠ થાય છે, ને ભાષા પછે બને છે પછી વાગ્યોગ નામના આત્મિક-શારીરિક બળથી બોલવાનું થાય છે

એવીજ રીતે 'છટ્ઠા ભાગમા પર્યાગ્નિ કર્મ એવી શક્તિ ઉમેરે છે, જે-તે ભાગ, મન વર્ગીકૃતના રૂક ધો જે એ, જે ચીને વિચાર કરવાના કામમા આવી શકે તેવા બનાવે, એવી શક્તિ વાળો ઉત્પન્ન થાય વિચારમા ઉપયોગ કરી શકાય એવા બન્યા પછી મન નિમિત્તક પ્રવર્તતા યોગ-આત્મિક-શારીરિક બળની મદદથી વિચાર પ્રવર્તે છે

આ રીતે પર્યાગ્નિ નામ કર્મ આ છ કારખાનાઓ રચી મુકે છે જેમા એ પ્રમાણે છ ચીજો કાયમને માટે બન્યા કરે છે, જેથી છ જાતની જીવનક્રિયા સતત ચાલ્યા કરે છે

આપણા શરીરમા છ જાતની જીવનક્રિયા થાય છે

શરીરમા લોહી ફરે ■ લોહી હૃદયમા થકને આપા
શરીરમા વહે છે તેમા મેદ, ચગળી, મામ, હાડકા, વીધે
વિગેરે શરીરના તરનો જને છે દિવસે દિવસે, અરે સમયે
સમયે નવો નવો આહાર આવતો જાય છે, અને શરીરની
જીવનક્રિયા ચાલ્યા કરે છે

ઇદ્રિયો પોતાના જ્ઞાન તત્ત્વોની મદદથી જીવનક્રિયા
ચલાવે છે અને જ્ઞાન તત્ત્વોમાં જોડે-જ્ઞાન શુણ્ની
મદદ છે પરંતુ જ્ઞાન શુણ્ પછી ઇદ્રિયોની મદદ વિના નથી
પ્રવર્તી શકતો. પરંતુ ઇદ્રિયોના અહરના અને બહારના
અવયવો તેમા સંપૂર્ણ મદદ કરે છે

તેજ રીતે આસોઆસ, બાપા અને મનની પણ જીવન
ક્રિયાઓ શરીરમા ચાલ્યા કરે છે

એ છએ જાતની જીવનક્રિયાઓ શરીરમા નિરંતર
ચાલ્યા કરે છે તેમા છ પર્માણિઓની મદદ છે અને
પર્માણિ નામ કર્મ જીવને તે છ પર્માણિઓ પુરી પાડે છે

જન્મ થયા પછી પણ, કેટલાક માણસો યશસ્વી
હોય છે તેનું કારણ યશ નામ કર્મ છે કેટલાક માણસોનો
કાઈ હુકમ ઉઘાડી શકતું નથી, તેનું કારણ આદેય નામ
કર્મ છે કેટલાકનો પ્રતાપજ એનો પડે છે કે બળવાન
માણુમ પણ તેનાથી હવાઈ જાય છે, એ પરાધાત નામ
કર્મનો પ્રભાવ છે કેટલાક માણસો બહાવા લાગે છે, ગમે
તેને પ્રિય થઈ પડે છે એ સુખગ નામ કર્મનો પ્રભાવ છે

કેટલાકનો સ્વર ઘટોજ મધુર હોય છે, સ્વગ્મા મધુરતા ઉત્પન્ન કરનાર સુસ્વર નામ કર્મ છે

આ રીતે ઉત્પન્ન થવાના ક્ષણથી માંડીને જોવામાં જોવા કેટલા કર્મો એક મામાન્ય મનુષ્યના જીવનમાં મહદંશે કરે છે? તે કેટલેક જાણે સમજાવવામાં આવ્યું છે હવે એક વાત એ રહે છે કે-આપણા શરીરમાં જે ગરમી જણાય છે તે તૈજસ શરીરને લીધે છે એવું તૈજસ શરીર જીવને તૈજસ શરીર નામ કર્મ, તૈજસ મહાતન, તૈજસ તૈજસ બધન કર્મથી ગ્રાપ્ત થાય છે તેની પણ રચનામાં શરીર પર્ણાંતિ મહદંગાર તો ખરીજ તેવીજ રીતે જીવ દરેક ક્ષણે આઠે કર્મો સહિત હોય છે તે કર્મોના સમુદાયમાં જે કાર્મણુ શરીર, તે પણ મહા કાળ જીવની સાથેજ હોય છે તેમાં કાર્મણુ શરીર નામ કર્મ મહદંગાર છે તેની રચનામાં કાર્મણુ સધાનન નામ કર્મ, કાર્મણુ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ તથા શરીર પર્ણાંતિ વિગેરે મહદંગાર છે

અને રાગીદો બન્યા પછી તેની હીલચાલમાં કાય યોગ નામનું આત્મગુણ મહદંશે કરે છે

આ કાર્મણુ અને તૈજસ બન્ને શરીરો જીવને સદા કાળ સાથેજ હોય છે અર્થાત્ જ્યારે મરણુ વખતે એક શરીર છોડ્યું અને બીજું શરીર બનાવવાને ઉત્પત્તિના પ્રદેશ સુધી જીવ પહોંચે છે તેટલા વચલા વખતમાં પણ એ બન્ને શરીરો તો સાથેજ હોય છે આ રીતે નામ કર્મની કેટલીક પ્રકૃતિઓ તમાજ સમજવામાં આવી ગઈ હશે

આપણા શરીરમા છ જાતની જીવનક્રિયા થાય છે
 શરીરમા લોહી ફરે છે લોહી હૃદયમા થકને આખા
 શરીરમા વહે છે તેમા મેદ, ચરબી, માસ, હાડકા, વીર્ય
 વિગેરે શરીરના તરવો બને છે દિવસે દિવસે, અરે સમયે
 સમયે નવો નવો આહાર આવતો જાય છે, અને શરીરની
 જીવનક્રિયા ચાલ્યા કરે છે

ઇદ્રિયો પોતાના જ્ઞાન તત્ત્વોની મદદથી જીવનક્રિયા
 ચલાવે છે અને જ્ઞાન તત્ત્વોમા જોડે-જ્ઞાન ગુણની
 મદદ છે પરંતુ જ્ઞાન ગુણ પણ ઇદ્રિયોની મદદ વિના નથી
 પ્રવર્તી શકતો પરંતુ ઇદ્રિયોના અદરના અને બહારના
 અવયવો તેમા સંપૂર્ણ મદદ કરે છે

તેજ વીતે આસોઆસ, બાધા અને મનની પણ જીવન
 ક્રિયાઓ શરીરમા ચાલ્યા કરે છે

એ છએ જાતની જીવનક્રિયાઓ શરીરમા નિરતર
 ચાલ્યા કરે છે તેમા છ પર્યાપ્તિઓની મદદ છે અને
 પર્યાપ્તિ નામ કર્મ જીવને તે છ પર્યાપ્તિઓ પુરી પાડે છે

જન્મ થયા પછી પણ, કેટલાક માણસો યશસ્વી
 હોય છે તેનું કારણ યશ નામ કર્મ છે કેટલાક માણસોના
 કોઈ દુઃખ ઉઘાપી શકતું નથી, તેનું કારણ આદેય નામ
 કર્મ છે કેટલાકનો પ્રતાપજ એવો પડે છે કે બળવાન
 માણસ પણ તેનાથી ડઘાઈ જાય છે, એ પરાધાત નામ
 કર્મનો પ્રભાવ છે કેટલાક માણસો બહાલા લાગે છે, ગમે
 તેને પ્રિય થઈ પડે છે એ સુખજ નામ કર્મનો પ્રભાવ છે

કેટલાકનો સ્વર ઘણોજ મધુર હોય છે, સ્વરમા મધુરતા ઉત્પન્ન કરનાર સુસ્વર નામ કર્મ છે

આ રીતે ઉત્પન્ન થવાના ક્ષણથી માંડીને ઓચ્છામા ઓચ્છા કેટલા કર્મો એક સામાન્ય મનુષ્યના જીવનમા મહદ કરે છે? તે કેટલેક અંશે સમજાવવામા આનું છે હવે એક વાત એ રહે છે કે-આપણા શરીરમા જે ગરમી જણાય છે તે તૈજસ શરીરને લીધે છે એવું તૈજસ શરીર જીવને તૈજસ શરીર નામ કર્મ, તૈજસ મઘાતન, તૈજસ તૈજસ બધન કર્મથી રાખ્ત થાય છે તેની પણ રચનામા શરીર પર્યાપ્તિ મહદગાર તો ખરીજ તેવીજ રીતે જીવ હરેક ક્ષણે આઠે કર્મો મહિત હોય છે તે કર્મોના સમુદ્ધાત્મક જે કામણુ શરીર, તે પણ મહા કાળ જીવની માથેજ હોય છે તેમા કાર્મણુ શરીર નામ કર્મ મહદગાર છે તેની રચનામા કાર્મણુ સઘાતન નામ કર્મ, કાર્મણુ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ તથા શરીર પર્યાપ્તિ વિગેરે મહદગાર છે

અને રાગીરો બન્યા પછી તેની હીલચાલમા કાય યોગ નામનું આત્મબળ મહદ કરે છે

આ કાર્મણુ અને તૈજસ બન્ને શરીરો જીવને સદા કાળ સાથેજ હોય છે અર્થાત્ જ્યારે મરણુ વખતે એક શરીર છોડ્યું અને બીજું શરીર બનાવવાને ઉત્પત્તિના પ્રદેશ સુધી જીવ પહોંચે છે તેટલા વચલા વખતમા પણ એ બન્ને શરીરો તો સાથેજ હોય છે આ રીતે નામ કર્મની કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ તમારા મનજવામા આવી ગઈ હશે

કુલ ૮૬ નામ કર્મો ગણાવ્યા બાકી ૧૪ રહે છે
તે પણ અહીં ગણાવી દેવા હીક પડશે

- ૧ તિર્યચ ગતિ નામ કર્મ
- ૨ તિર્યચ આનુપૂર્વી નામ કર્મ
- ૩ આર ઇદ્રિય જાતિ નામ કર્મ
- ૪ ત્રણ ઇદ્રિય જાતિ નામ કર્મ
- ૫ બે ઇદ્રિય જાતિ નામ કર્મ
- ૬ એક ઇદ્રિય જાતિ નામ કર્મ
- ૭ સ્થાવર નામ કર્મ
- ૮ સૂક્ષ્મ નામ કર્મ
- ૯ સાધારણ નામ કર્મ
- ૧૦ આવાપ નામ કર્મ
- ૧૧ દેવ ગતિ નામ કર્મ
- ૧૨ દેવ આનુપૂર્વી નામ કર્મ
- ૧૩ નારક ગતિ નામ કર્મ
- ૧૪ નારક આનુપૂર્વી નામ કર્મ

કુલ ૧૦૩ એકસો વણ નામ કર્મ ની પ્રકૃતિઓ સમજાવી
આ રીતે કુલ મૂળ આઠ કર્મ અને તેની ૧૫૮ પેટા
પ્રકૃતિઓ સમજાવી

પાઠ ૬ ઠો.

કર્મ પ્રકૃતિ નિરૂપણ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ
૩ વેદનીય કર્મ ૪ મોહનીય કર્મ ૫ આયુષ્ય કર્મ

કર્મ પ્રકૃતિઓ વિષે ઘણું સમજ્યા, પરંતુ જાણે બહુ
બંધવસ્થિત મમજ્યા હોયએ, તેમ લાગે છે તેથી કાંઈક
બંધવસ્થિત મમજાવો તો સારું

હા મને પણ એમજ લાગ્યું છે તમારી માગણી
પરાંપર છે તમારે ૧૫૮ નામ બગબર મોટે કરી નાખવા
જોઈએ અને એકેકના શબ્દ ઉપરથી સમજાય તેટલો
જ્ઞાવાર્થ ધ્યાનમાં રાખવો અને બાકીનો વારવારના મનનથી
યાદ રાખવો આ ૧૫૮ પ્રકૃતિઓ આજગ હવે ઘરેઠ વખતે
બહુજ ઉપયોગમાં આવવાની છે માટે તેને યાદ રાખવામાં
અને સમજવામાં કષ્ટાશ રાખવો નહીં

આપે જામને બહુ સારી બલામણ કરી ચેતવ્યા, તે
વીકળ થયું

સાક્ષી ત્યારે—

આત્માની—

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ	—જ્ઞાનશક્તિ ઢાકે છે
૨ દર્શનાવરણીય કર્મ	—દર્શન શક્તિ ઢાકે છે
૩ વેદનીય કર્મ	—અનંત આનંદ ઢાકી સુખ દુ ખની લાગણી ઉત્તર કરે છે

૪ મોહનીય કર્મ

-સમ્યગ્ દર્શન અને ચારિત્ર શક્તિનું આવરણ કરે છે જમણું ઉત્તમ કરે છે

૫ આયુર કર્મ

-અનાદિ અનંત સ્થિતિનું આવરણ કરે છે અને જુદી જુદી જાતિનું આયુષ્ય આપે છે

૬ નામ કર્મ

-મિદ્ધાવસ્થા વિગેરે ધણા જુલોને ઢાંકે છે ગતિ ભતિ વિગેરે સામગ્રીના ઠાઠમા જીવને સ્પર્શી રાખે છે, અર્થાત્ તે તે મગવડે પ્રભાતે નમાવે છે-તેવો તેવો જનાવી દે છે

૭ જોન કર્મ

-સમસ્થિતિ ઢાંકે છે અર્થાત્ ઉચ્ચ નિચ વ્યવહારને ચોખ્ખો જીવને જનાવે છે

૮ અતરાય કર્મ

-અનંત દાનાદિ શક્તિઓને ઢાંકે છે ને દાનાદિકમા નિર્બળતા ઉત્તમ કરે છે

આ દરેક મૂળ પ્રકૃતિ અને તેની પેટા પ્રકૃતિઓને કંઈક વિગતવાર વ્યાખ્યાઓ આપવી ઠીક પડશે તોપણ દરેક બાબત અહીં જાહેર વિસ્તારથી સમજાવી શકાયો નહીં માત્ર વચ્ચે વચ્ચે શક્ય કરવાનું હોય મુલતવી રાખજો તેના ખુલાસા હેઠળ વખત કરીશું

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ.

જ્ઞાન-વસ્તુના વિશેષ સ્વભાવોને જાણવાની જીવની એક પ્રકારની શક્તિ

તેને ઢાકનાર કર્મ, તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેના પાંચ પ્રકાર છે

૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય ૩ અવધિ-જ્ઞાનાવરણીય ૪ મન પર્યાયજ્ઞાનાવરણીય ૫ દેવજ્ઞાનાવરણીય

મતિજ્ઞાન-પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠા મનથી વિષય મર્યાદામાં આવતા પદાર્થોના વિશેષ ધર્મનું જ્ઞાન કરવાની શક્તિ

શ્રુતજ્ઞાન-કાન ગ્રિવાયની ઇન્દ્રિય તથા મનથી મતિ જ્ઞાનમાં જાણવામાં આવેલા પદાર્થના શબ્દનું જ્ઞાન, અને કાનથી સાંભળેલા શબ્દથી થયેલા મતિ જ્ઞાનથી તે શબ્દના અર્થનું જ્ઞાન થયું તે

અવધિજ્ઞાન-ઇન્દ્રિયોની મદદ વિના સાક્ષાત્ આત્મિક શક્તિથી તમામ રૂપરાજી પદાર્થો-પુદ્ગલ દ્રવ્યો જાણવાની શક્તિ

મન પર્યાયજ્ઞાન-અમુક સ્થળમાં રહેલા અમુક જાતના પ્રાણીઓના મનના વિચારો જાણવાનું જ્ઞાન

દેવજ્ઞાન-સર્વ જાણવાની શક્તિ

૧ ૧ દેવજ્ઞાનાવરણીય-દેવજ્ઞાનનું આવરણ કરનાર કર્મ

- ૨ ૨ મન પર્યાયજ્ઞાનાવગ્ણીય-(દેવજ્ઞ જ્ઞાનનું આ-
વરણ કરવા છતાં આત્માના, ૧ મનના વિચારો
જાણી શકે તેવો, ૨ જગતના રૂપી પદાર્થો જાણી
શકાય તેવો, અને ૩ શાસ્ત્રોની મહત્ત્વથી ધણા પારવો
જાણી શકાય તેવો તથા ૪ ઇન્દ્રિયો દ્વારા પણ કેન્દ્રી
જ્ઞાન થઈ શકે તેવો, એમ કેટલાક પ્રમાણ આવશ્યક
થયા વિનાના બાકી રહે છે તેમા) મન પર્યાયજ્ઞાન
આવરણ કરનાર કર્મ

- ૩ અવાધેજ્ઞાનાવગ્ણીય-અવધિ જ્ઞાનનું આવરણ
કરનાર કર્મ

- ૪ ૪ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય-શ્રુતજ્ઞાનનું આવરણ કરનાર કર્મ

- ૫ ૫ મતિજ્ઞાનાવરણીય-મતિ જ્ઞાનનું આવરણ કરનાર
કર્મ

છેલ્લા બે આવરણો એ બન્ને શક્તિઓને પુરેપુરું
નથી આવરતા, તેથી દરેક પ્રાણીઓને તે બે આવરણો હોવા
છતાં જોએવત્તે અશે શ્રુતજ્ઞાન અને મતિજ્ઞાન હોય છે

આવરણના ક્રમથી આમા જતાવેલો અનુક્રમ બરાબર
છે પરંતુ વિકાસ ક્રમની દૃષ્ટિથી ઉલટો ક્રમ લેવો જોઈએ
પહેલું મતિજ્ઞાન અને છેલ્લે દેવજ્ઞજ્ઞાન થાય છે મન
શાસ્ત્રોમા આ ક્રમ લીધો છે

૨ દર્શનાવરણીય કર્મ

દર્શને-વસ્તુ માત્રમા રહેલા આમાન્ય ધર્મને જાણવું
હવની શક્તિ

દર્શન શુણને ઢાકનાર કર્મ, તે દર્શનાવરણીય તેના બે પ્રકાર છે

૧ એક દર્શન શુણના આચ્છાદનરૂપ છે ૨ બીજો, આચ્છાદિત દર્શન શુણના પણ કંઈક અનાચ્છાદિત જે અશોભે છે તેના ઉપર પણ આચ્છાદન કરીને બુદ્ધિજ સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે

પહેલાના ચાર પ્રકાર છે અને બીજાના પાંચ પ્રકાર છે

૧ ઇન્દ્રિયદર્શનાવરણીય કર્મ=૧ ચક્ષુર્દર્શનાવરણીય અને ૨ અચક્ષુર્દર્શનાવરણીય કર્મ ૩ તથા અર્વાધ દર્શનાવરણીય કર્મ ૪ દેવજદર્શનાવરણીય કર્મ

૨ ૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રા નિદ્રા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલ પ્રચલા, ૫ યિષ્ણદિ-સ્થાનદિ અથવા સ્થાનગૃહિ

ઇન્દ્રિય દર્શન-ઇન્દ્રિયો અને મન દ્વારા વસ્તુના સામાન્ય

ધર્મનું જ્ઞાન તેના બે ભેદ -

૧ ચક્ષુર્દર્શન-ચક્ષુરિન્દ્રિય દ્વારા વસ્તુના, સામાન્ય ધર્મનું જ્ઞાન (જોવા દ્વારા થતું દર્શન)

લોક વ્યવહારમા દર્શન ચતુર્થી પ્રસિદ્ધ છે એટલે આ ભેદ બુદ્ધો પાઠવામા આવ્યો છે

૨ અચક્ષુર્દર્શન-અચક્ષુરિન્દ્રિય સિવાયની બાકીની ઇન્દ્રિયો તથા મનથી વસ્તુના સામાન્ય ધર્મનું જ્ઞાન એટલેકે-

૧ મનોદર્શન, ૨ ત્વગિન્દ્રિય દર્શન, ૩ કર્ણેન્દ્રિય દર્શન, ૪ સ્પર્શેન્દ્રિય દર્શન, ૫ ઘ્રાણેન્દ્રિય દર્શન

અવધિ દર્શન—અવધિ જ્ઞાનથી વસ્તુનું જ્ઞાન કરતી વખતે રૂપી પદાર્થોના સામાન્ય ધર્મોનું પહેલા જ્ઞાન થાય છે પછી વિશેષ ધર્મોનું જ્ઞાન થાય છે તેમા સામાન્ય ધર્મોનું જ્ઞાન, જેથી થાય, તે અવધિ દર્શન

કેવળ દર્શન—કેવળ જ્ઞાનીને સર્વ વસ્તુનું જ્ઞાન હોય છે તેમા વસ્તુના સામાન્ય ધર્મોનું જ્ઞાન તે કેવળ દર્શન કહેવાય છે

૬ ૧ કેવળદર્શનાવરણીય—કેવળ દર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ

૭ ૨ અવધિદર્શનાવરણીય—અવધિ દર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ

૮ ૩ અચ્યુદ્દર્શનાવરણીય—અચ્યુદ્દર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ

૯ ૪ અઅચ્યુદ્દર્શનાવરણીય—અઅચ્યુદ્દર્શનનું આવરણ કરનાર કર્મ

છેલા બે દર્શનોનું આવરણ કરવા છતાં પ્રાણીઓને છતાં બે દર્શન કેટલે- અથવા તે હોય છે અને કેટલું દર્શન તે દરેક પ્રાણીને હોયજ છે

[વિગ્રમક્રમની દૃષ્ટિને ઉદ્દેશીને ગાત્રકાળે જ્ઞાનાવરણીય તથા દર્શનાવરણીયનો ક્રમ આપ્યો બતાવ્યા કરતાં ઉક્તો બતાવ્યો છે,

અર્થાત્ કેવળ જ્ઞાન, અને કેવળ દર્શન છે-જે થાય છે એ દૃષ્ટિથી તેને ડેલવા મુક્યા છે તેથી-મતિજ્ઞાનાવરણીય, ચુત્તરજ્ઞાનાવરણીય, અવધિજ્ઞાનાવરણીય, મન પદાર્થજ્ઞાનાવરણીય

કેવળ જ્ઞાનાવરણીય, ચક્ષુદર્શનાવરણીય, અચક્ષુદર્શનાવરણીય, અવધિદર્શનાવરણીય કેવળ દર્શનાવરણીય એવો ક્રમ ત્રીણેણો છે આગળ ઉપર પણ આવી ગીને જ્યાં શાસ્ત્રીય ક્રમ કરતા ઉલટો ક્રમ જણાય ત્યાં આ મમાધાન મમલ્લ લેવું અને અમે જે ક્રમ દર્શાવ્યો છે, તેમાં આત્મા માથે વધારે નિકટ-સીધો સબધ દર્શાવવા માટે તેમ કર્યું છે અર્થાત્ શાસ્ત્ર સાથે કયો વિરોધ નથી]

આ દર્શનાવરણીયથી આગ્રહાદિત થવા છતાં કેટલીક દર્શન શક્તિ ખુલ્લી ગ્હે છે તેના ઉપર નિદ્રાદિક પાચ દર્શનાવરણીય કર્મો અસર કરે છે જેમકે—

હું ખેઠો હોઉં છું ત્યારે સામેની ચીજ હું ચક્ષુદર્શનના મજથી જોઈ શકું છું પણ જો મને નિદ્રા આવે તો તે જોઈ ન શકું, તેમજ મને કંઈ અડકે તો તે પણ ધરામર ઓળખી ન શકું તેમજ શબ્દ પણ માનગી ન શકું

૧૦ ૫ નિદ્રોત્પાદક દર્શનાવરણીય કર્મ—જલ્દી જાગી શકાય, તેવી ઉંઘ, તે નિદ્રા તેને ઉત્પન્ન કરનાર ક્રમ, તે નિદ્રોત્પાદક દર્શનાવરણીય કર્મ

૧૧ ૬ નિદ્રાનિદ્રોત્પાદક દર્શનાવરણીય કર્મ—મુરકે લીધી જાગી-કે જાગી શકાય, તેવી ગાઢ નિદ્રા, તે નિદ્રાનિદ્રા તેને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ

૧૨ ૭ પ્રચલોત્પાદક દર્શનાવરણીય કર્મ—ઉઠતા જેમતા ઉંઘ આવ્યા કરે એવી ઉંઘનું નામ પ્રચલ્લ તેને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ

- ૧૩ ૮ પ્રચલાપ્રચલોત્પાદકે દર્શનાવરણીય કર્મ-
ચાવતા ચાવતા ઉઘ આવે, એવી ઉઘતુ નામ
પ્રચલાપ્રચલા તેને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ
- ૧૪ ૯ સ્ત્યાનર્દિ-ઉત્પાદકદર્શનાવરણીયકર્મ ઉઘમા
ને ઉઘમા ખુબ કામ કર્યો કરે, પરંતુ તેને ખજરજ
ન પડે કે હું ઉઘમા છું, ને અમુક કામ કરે
છું આવી અત્યન્ત ગાઢ નિદ્રા તે સ્ત્યાનર્દિ
નિદ્રા તેને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ

આ ઉત્તરી નિદ્રાવાળા માણસમા તે વખતે ઘણુંજ બળ
ઉત્પન્ન થાય છે આનુ બીજી નામ સ્ત્યાનર્દિધ પશુ છે આ
નિદ્રાવાળો માણી સતમા ઉઘમાને ઉઘમા ઉઠી ઉઠીને બારે
કામો કરી નાખે છે

૩ વેદનીય કર્મ.

આત્મા અનંત જ્ઞાનક્રમય ॥ આ કર્મ એ અનંત
જ્ઞાનક્રમયતાનું આટલાઈતું કરે છે અર્થાત્ આત્મા મિવાયની
બીજી વસ્તુઓમા ક્ષણિક સુખ, અથવા હું ખની વૃત્તિઓ
ઉત્પન્ન કરાવે છે

- ૧૫ ૧ માતાવેદનીયકર્મ—સુખાનુભવ કરાવનાર કર્મ
૧૬ ૨ અસાતાવેદનીયકર્મ—દુઃખાનુભવ કરાવનાર કર્મ

૪ મોહનીય કર્મ.

આત્મા સ્વમય છે સ્વનિષ્ઠ છે, શુદ્ધદર્શી છે અનન્ય
સ્વરૂપ છે અને અન યાસ્યતા છે તેને આ કર્મ સ્વમા

બેરકાર બનાવે છે પોતા શિવાયના બીજા આત્માઓમા, તથા
જડ વસ્તુઓમા સ્વત્વબુદ્ધિ જાગ્રત્ કરાવે છે, અર્થાત્ અનન્યા-
તામ ને અન્યાસક્ત બનાવે છે તથા જોટા ખ્યાલોને સાચા
મનાવે છે, અને માયાને જોટા મનાવે છે આ રીતે આ કર્મને
હીધે, શુદ્ધ છતાં આત્મા અનેક શુચવણોમા પડી જાય છે
અને તે એટલે સુધી કે એક શુચવણમાથી બીજી, ને
બીજીમાથી ત્રીજી, એમ તેની અનંત પરપરાઓ ચાલે છે
અને તે એટલે સુધી કે પછી પોતાનું સ્વરૂપ કેવું હશે, તેની
જાણી પણ આત્માને જાગ્યેજ ન્દે છે જમની અને
શુચવણની પરપરાના ડેટલાયે પડે ઉજેડે ત્યારે આત્મા
કંઈક પોતાના સ્વરૂપમા આવતો થાય છે આ કર્મ ભારે
મુશ્કવનારૂં અને આત્માનું અનિષ્ટ કરનારૂં છે તેની જાણમાથી
છુટવું, એ આત્મા માટે અતિ મુશ્કેલ છે ઘણે વખતે, ને ઘણા
પ્રયત્નોને પરિણામે તેમાથી છુટો થઈ શકે છે તેનું નામજ
જીઓને, -મોહનીયકર્મ -મોહ પમાડનારૂં કર્મ -મુંબવનારૂં કર્મ

અર્થાત્ આ કર્મના બે કામો થયા ૧ આત્માની શુદ્ધ
દૃષ્ટિનું આવરણ કરવું તથા ૨ આત્માને સ્વગમણનામાથી
ચુકવી અન્યમા, લલચાવવો તે બન્નેના નીચે પ્રમાણે નામ છે

૧ દર્શન મોહનીય કર્મ   ૨ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ
દર્શન મોહનીય કર્મના   ચારિત્ર મોહનીય કર્મના

૧ અમ્યગ્દર્શન મોહનીય કર્મ   ૧ કથાય મોહનીય કર્મ
૨ મિથ્ય મોહનીય કર્મ   અથવા ચારિત્રાવરણીય
૩ મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મ   કર્મ

૨ નોકપાય મોહનીય કર્મ
તથા અવશિષ્ટ ચારિત્રા
વર્ણીય કર્મ

કપાય મોહનીય કર્મના- નોકપાય મોહનીય કર્મના-

અન તાનુષ ધીય-કોધ, માન, માયા, લોભ	૧ હાસ્યપદ્ધત્ ૨ વેદત્રય
અપ્રત્યાખ્યાનીય	હાસ્ય પદ્ધત્
૬ અત્યન્ત પ્ર-	૧ હાસ્ય ૨ શોક
ત્યાખ્યાનાવર	૩ રતિ ૪ અર્જાત
શીય-	૫ ભય ૬ ક્રુર ૭
પ્રત્યાખ્યાના	વેદત્રય-
વર્ણીય-	૧ પુવેદ કર્મ
સંબલન	૨ સ્ત્રીવેદ કર્મ
આ પ્રમાણે કુલ ૧૬ થયા	૩ નપુસક વેદ કર્મ

આ પ્રમાણે દર્શન મોહનીયના ત્રણ તથા ત્રણ વેદ, હાસ્યાદિ ૭, સોળ કપાય એમ ૨૫ ભેદ ચારિત્રમોહનીય કર્મના અને કુલ ૨૮ ભેદ મોહનીય કર્મના થયા

આત્માની સમ્યગ્દર્શન શક્તિ હાકવાનું કામ આ દર્શન મોહનીયનું ॥ તેના ત્રણ વિભાગ પડે છે

૧૭ ૧ સમ્યગ્દર્શન મોહનીય કર્મ-આત્માનું સ્વતંત્ર શુદ્ધદર્શનપિણું હાકી તત્ત્વ સમજવામા ચુરુ વિગેરે બીજાની મદદની જરૂર નહોતી અથવા ઉપરે રહેજાના મહિમવા, શકા, બહેમ, અનિશ્ચિનના વિગેરે ઉત્પન્ન

૧૭ મિથ્ય-દર્શન મોહનીય કર્મ-કર્મક નિશ્ચિતતા અને કર્મક અનિશ્ચિતતા એમ બન્ને સ્થિતિમા લગભગ સમાન રીતે મનોદશાને ગણે

૧૮ ૩ મિથ્યાત્વ નામનુ દર્શન મોહનીય કર્મ-અથવા અત્યન્ત અમ્યગ્દર્શન મોહનીય કર્મ-વસ્તુસ્થિતિ કરતા તદ્દન ઉલટું જ માસે, તદ્દન ઉલટું હોય તે બરાબર વસ્તુસ્થિતિ જેવું માસે, અને કોઈ બરાબર વસ્તુસ્થિતિ મમત્ત્વે છતાં તેમા વિશ્વાસજ ન બેસે આટલી બધી હલકી સુધી આત્માના સ્વતત્ર શુદ્ધદર્શીપણાની શક્તિ આચ્છાદિત થઈ ગઈ હોય છે તે આ કર્મને લીધે

આગ્રિમોહનીય કર્મ-આત્માની પોતાનીજ સ્વરમણ માનુ આવરણ કરે છે, અને બીજા તરફ લલચાવે છે એટલું જ નહીં, પણ બીજામા તટલીન બનાવે છે

આપણે સમજ્યા છીએ કે-આત્મા તદ્દન શુદ્ધ સ્વતત્ર અને નિર્મળ છે પણ તેમા મજોગ વશાત્

૧ યોગ, અને લાગણીઓ એટલે અધ્યવસાય સ્થાનકો ઉત્પન્ન થાય છે એ તેનું પહેલું પતન, ત્યાર પછી તેને લીધે આત્મામા અનેક પતનોની પગપરા આવે છે

૨ તેનાપર કર્મો વીંટાય

૩ પછી તે કર્મો સહીત આત્મા શરીરમા પેક થાય છે

૪ શરીર કપડા દાગીનાથી ઢંકાય

૫ તે શરીર વળી કુટુંબ કળીલા અને વડીલોથી વીંટાય છે

૬ તે કુટુંબ પણ જ્ઞાતિમા, મમાજમા, અને

- ૩ જ્ઞાતિ છેવટે મહાજનમાં ગોઠવાય છે
- ૪ મહાજન મહામહાજનમાં
- ૫ અને તેનું છેવટે એક આણું પ્રજાતત્ર ગોઠવાય છે
- ૬ તે પ્રજાતત્ર મહામહાજન પ્રત્યેક આત્માની રક્ષા, મહા પ્રગતિ વિગેરે માટે, ન્યાય, રાજ્ય, વિગેરે અનેક સ્થાનો ઉત્પન્ન કરે છે તે દરેક સ્થાનના અર્થ નીચે પાછો આત્મા આવે છે
- ૧ બીજી રીતે શરીર મહાનમાં સુરક્ષિત રહે છે
- ૨ મહાન પપુ નારી શરીરમાં કે લક્ષ્મીમાં હોય છે
- ૩ લક્ષ્મી પપુ સારામાં મારી વસ્તિવાળા મધ્ય સ્થાનમાં આવેલો હોય છે
- ૪ અને તે મધ્ય સ્થાનની આજુ બાજુ બીજા અનેક સ્થાનો, તથા કિલ્લો-કોટ વીંટાય છે
- ૫ કોટને ફરતી ખાઈ, નદી કે જગવોથી સુરક્ષિત કરવા ઉપરાંત, તેને રખેવાળો સુરક્ષિત રાખે છે
- ૬ રખેવાળોની સુવ્યવસ્થા રાખવા માટે રાજ્ય અર્થમાં
- ૭ રાજ્ય સ્થાનની વ્યવસ્થા માટે રાજ અને તેના હાથ નીચેના અમલદારો તથા હરકર વિગેરે હોય છે
- ૮ રાજાને સીધા રાખવા રાજ્ય સ્થાનો વડો અધિકારી ચક્રવર્તી અને
- ૯ ચક્રવર્તીની મીઠી રસ્તે કામ કરતો રાખવા માટે ઉપર કહેલા મહામહાજનનું પ્રજાતત્ર હોય છે
- ૧૦ અને મહામહાજનના તરફે રસ્તે રાખવા વિદ્વાનો અને મહાત્માપુરુષો

૮ અને મહાત્મા યુગ્યોને સીધે રસ્તે દોગ્ધા શાસ્ત્રો
 ૯ શાસ્ત્રોમા અપ્રામાણિકતા વિગેરે ટાળવા માટે અને યોગ્ય
 શાસ્ત્રો ઉત્પન્ન કરવા માટે મહાન્ તિર્થંકરો થાય છે

૧૦ તિર્થંકરો વગી દરેકને જ્ઞાન અને સદ્વર્તન મુદ્રાદ્દ
 થાય તેટલા માટે તીર્થ નામનુ તત્ર સ્થાપે છે અને
 તે તીર્થમા અધિકારી બેઠથી દ્રવ્ય, શ્વેત્ર, કાળ અને
 ભાવની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે તેઓ અનેક જાતની વ્યવસ્થા
 ગોઠવાને છે

૬ આમ આ આત્મા અનેક પડોથી ઘેરાયેલો તો રહે છે
 એટલુજ નહીં પણ તેમાથી છુટવાનો વિચાર સરખો
 પણ તેને થતો નથી કદાચ દોષ વખતે તેવી
 ઇચ્છા જામત્ થાય છે તો પણ છુટતા છુટતા કેટલીએ
 જીવગીઓ-ભવો પસાર થઈ જાય છે વળી પાછો
 મુખ દુ ખના અક્ષરમા પડીને છુટવાનુ ભૂલી જાય છે

૧૦ છુટવા માટે તો પણ જ્યારે ઉપરના એક એક પડો
 માથી છુટો થઈ, બધુ છોડી મહાત્મા થવા મુખી પડો-
 થી તીર્થના તત્રમાં અધિકાર પ્રમાણે ચડે. જઈ,
 નીચે નીચેના અધિકારીથી છુટો વતો જાય, તેમ તેમ
 ઉઠે તે યોગો, અધ્યવસાયસ્વાનો કર્મો અને ઉઠે શરી-
 રથી છુટો થઈ તદ્દન સ્વતત્ર બને

આવી તદ્દન સ્વતત્રતા પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાં મુખી તેની
 કેવી વિચિત્ર દશા રહ્યા કરે છે, તેનો કંઈક ખ્યાલ મારા આ
 કથનથી તમને આવશે હશે

હવે-અહીં તમને મોહનીયનો ખ્યાલ બરાબર આપી શકાશે તમે એટલું તો મમજ્યા છો કે-આ બધી સ્વતંત્ર આત્માને તો નાની મોટી, રંગ બેગળી, નાજક કે દુર, કેમળ કે કઠોર એમ અનેક જાતની બેડીઓ છે તેના ત્યાગમાજ આત્માનું શ્રેયઃ છે છતાં તે બધી બેડીઓને પોતાની મમજીને આત્મા વળગી રહે છે એ મોહનીય કર્મનું કામ થયું

એ બધી ચીજો પોતાની નહોતી છતાં તેને પોતાની જોડી રીતે માની બેસે છે એ મિત્ર્યાત્વનું કાર્ય થયું એટલેથી ન અટકતા ધર, ફુલવાડી, બાગ, બગીચા, ગાડી, ઘોડા, ફાગીના, ધન, દોલત, સ્ત્રી, પુત્રો, સગા, માન-પ્રતિષ્ઠા, શરીર, એશઆરામ વિગેરે વિગેરે અનેક દૂરની-આત્મા સાથે ઘણો દૂર મળક ધરાવતી-વસ્તુઓને પોતાની માની બેસે છે એટલું જ નહીં પણ તેને ઢાંઢાં આગળી ચીથે, તો લાલ લાલ આંખો થઈ જાય છે, માંદકે મર એવો આવેશ આવી જાય, અને વખતે કેમકે મારી નાખે, ખૂન પણ કરી નાખે છે અને એટલી બધી હર સુધી તેના એવા હઠ સરકાર પડી જાય છે કે અનતકલે સુધી આવી તીવ્ર લાગણીની પરપરા આઘ્યાજ કરે ॥ સામાન્ય રીતે હિપરથી તો શાંતિ કે અશ્વજીવન તેનું રેખાય, પરંતુ મનમા તો અનેક આવેશો ભર્યાજ હોય, પ્રસંગ આરે એટલે બાલકો હઠ તે વખતે તેને ન હોક મર્યાદા આડે આરે, કે ન વધીવોની કે કુટુંબીયોની લાજ શરમ કે આમર આડે આવે પણ પોતાનું ધારું કરે આવી ભય કરે આવેશ વાળી લાગણીઓ અનંતાનુ બધી કપાયોને લીધે

૨૦ બસ, આ અન તાનુબ ધી કપાયની લાગણી વાળાની દોષ પણ ચીજને અડકવામા આવે, લઈ લેવામા આવે, કે તેના ઉપર કંઈ અયોગ્ય અસર ઉપજાવવામા આવે એટલે પછી તેનો પિત્તો ઠેકાણેજ ન રહે આ અન તાનુબ ધી ક્રોધની લાગણી છે એ વાગણી અન તાનુબ ધીય ક્રોધકપાય નામના ચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે

૨૧ એ વ્યક્તિ ક્રોધ કરીને અટકે એટલુજ નહીં, પરંતુ વિરોધિ વ્યક્તિને હેરાન કરવા, પાયમાલ કરવા દેહમા દેહી હૃદના છુપા ઘાટ ઘડે, શુભ પ્રપચો ગ્યે, મનમા અનેક દુષ્ટ ઘાટ ઘડે, અને પ્રમગ આવે તો સામાનો ઘાટ ઘડી નાખવામા જરાપણ સંકેચ ન ગણે તથા ઉપર કહેલી બીજાની ચીજો પડાવી લેવા પણ અનેક જાતની છુપી કપટ ઘટનાઓ કરે આ લાગણી અન તાનુબ ધીય માયા કપાય નામના ચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે

૨૨ એ વ્યક્તિ માત્ર ઉપર પ્રમાણે કપટ કરીનેજ થાત રહે છે, એમ પણ નથી પરંતુ આવેશમાને આવેશમા તે એટલો બધો અછકડ અને કઠક મીજાજનો હોય છે, કે નમ્રતા તુ ? તેનો તો અશય તેમા ન જણાય જ “બસ, યાદ રાખજો ‘આમ’ ન કરી નાખુ તો હું ફલાણો નહીં” એ વિગેરે અભિમાનના શબ્દો ઉચ્છળી ઉચ્છળીને છાતી

કાઠી, લાખા હાથ ઠગી ઠગી બોલે, તે વખતે તેનામા અસિ
માનની જે તીવ્ર લાગણી ભેવામા આવે છે તે અન તાતુ
બધીય માન કપાય નામના ચારિત્રાવરણીય મોહનીય
ક્રમને નીચે ઉત્પન્ન થાય છે

૨૩ વળી ઉપર લખેલી ચીજો ઉપર તેને ઢંટલી બધીમાસ
હિં હોય, તે તો આપણે ઉપર જોયું પરંતુ તે લાગણી
એટલેથીજ ન ઝટકતા-તે તો એટલી બધી હદ સુધી
આગળ વધે છે કે-તે વસ્તુઓ ગમે તેટલી પોતાની પાસે
હોય, છતાં વધારે વધારે મેળવવા વન તોડ પ્રયત્ન કરે,
મોટી મોટી પ્રવૃત્તિઓ અને હિલચાલો ઉપાડે, તેની પાછળજ
મચી પડે બીજા પાસે તેમની ચીજો હોય તો તે પોતાની
કેમ થાય ? તેને માટે વલખા મારવામા બાકી ન રાખે
કદાચ એ બધું મળી જાય, તો પણ જરાયે સંતોષ નહીં,
બદકે પહેલાના જેવોજ તીવ્ર અસંતોષ ચાલુજ હોય, ને વળી
ત્રીજા પાસેનું મેળવી લેવાનું મન કરે પારો કે કદાચ એ
બધુંએ મળી જાય, તોયે પોતાને જરાએ કામની ન હોય
એવી કોઈ પણ પોતાની વસ્તુ ને કોઈ અડકે, તો તેના
હવ કળીયે કળી કપાઈ જાય કોઈ તે વસ્તુ માગે કે લે
તો તો પછી તેની મનોદશાની વાતજ રી ? જોકે કોઈ
લઈ શકે તેવો તો પ્રસંગજ ઉપસ્થિત થવા ન દે “કોઈ લઈ
જશે, અથવા જોશે તો કોઈ વાપરવા પણ માગશે ” આવા
માવી જયની શકા કરીને તે વસ્તુઓને છુપાવવા પ્રયત્ન
કરે જ સત્તમે પાતળ છુપાવી રાખે જ અને રક્ષણને માટે
જેટલા શક્ય પ્રયત્નો હોય, તે બધા કામે લગાવે જ તેમ

છતા લોગ જોગે ઠાઈ લઈ જાય તો એટલો બધો માનસિક પરિતાપ કરે, સામાને ગાળો દે, શ્રાપ દે, અને જરૂર જણાય તો ખુશામનો કરે, ગરીબી ચે ગાયે એમ અનેક અધમ લાગણીઓ ને વશ થાય અને જો તે ચીજો પાછી મળી જાય, તો કેમ બાણે સ્વર્ગનું રાજ્ય મળ્યું હોય, તેમ ખુશ ખુશ થઈ જાય છતાં માયા વૃત્તિથી તે વૃત્તિને પણ છુપાવી રાખી શકે આવી ભય કર લાલચ વૃત્તિ- આમદિત વૃત્તિ દેટલાઈ પ્રાણીઓમા જોવામા આવે છે તે અનતાનુબંધીય લૌભ કષાય નામનાચારિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે

આ અનતાનુબંધીય કષાય વાળા પ્રાણીની દૃષ્ટિ મુદ્દ તો નજ હોય, અર્થાત તે મિથ્યા દૃષ્ટિજ હોય એતા ખરે પણ તેનું ચારિત્ર-વતન કેવું ભય કર હોય, તે ઉપરની હેકીકત ઉપરથી બરાબર સમજાયું હશે અહીં એટલું ખાસ યાદ રાખવું કે આ અનતાનુબંધીય કષાય વાળાને બાકીના બારે કષાયો યથાયોગ્ય રીતે આથે બળેલાજ હોય છે તેના તો કષાયો પણ તેવાજ તીવ્ર હોય છે પ્રાણીઓના સ્વભાવોનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરી જો બરાબર પૃથક્કરણ કરીએ, તે એ બધાને બરાબર ચોક્કસ સ્વરૂપમા આપણે સમજી શકીએ

બાકીના કષાયો જો તે એકલા હોય ત્યારે તેઓનું સ્વરૂપ બાજબી સમજી શકાય, માટે તે બીજા કષાયો જેસ્થિતિમા એકલા હોય છે, તે સ્થિતિના પ્રસંગો ઉપરથી તે કષાયોનું સ્વરૂપ સમજાવવા પ્રયત્ન કરીશું, જેથી કમીને એ વિષય બરાબર સમજી શકાશે

જે ઢોઢં પ્રાણીના અનતાનુમધીય આરેય કપાયો
નાશ પામ્યા હોય છે, અથવા શાત થઈ ગયા હોય છે તે
પ્રાણીની મનોદશામા અને તેના બાહ્ય વતનમા દેર પડે છે
કા તુ કે-એકે તો, મિથ્યાત્વ મોહનીય અને મિથ્ર મોહનીય
એ બન્ને દર્શન મોહનીય તેના નાશ પામ્યા હોય છે કારણ
કે બનેને અનતાનુમધી સાથેજ નિકટનું મગપણ છે એ
ન હોય, તો એ બનેય ન રહી શકે અને બીજુ એકે-
અનતાનુ બધી પછીના કપાયો અનતાનુમધી જેવા તીમ
નથી હોતા એટલે મનોદશા અને વર્તનમા ફગ પડે છે
તેની દષ્ટિ ઘણી બરી અથવા તદ્દન શુદ્ધ હોય છે
એટલે કે જે તેને મમ્યગ્ દશન મોહનીય હોય, તો ઘણી
બરી દષ્ટિ શુદ્ધ હોય, અને મમ્યગ્ દર્શન મોહનીય
પણ નાશ પામેલ હોય, તો તદ્દન શુદ્ધ દષ્ટિ હોય
છે કારણ કે તેની મમ્યગ્ દર્શન શક્તિ પૂરેપૂરી ખીચેલી
હોય છે આમ છતાં એ પ્રાણી, ઉપર કહેલી કોઈ પણ ચીજો
છોડી શકતો નથી એટલુજ નહીં પરંતુ, તેના ઉપર તેને
મમત્ત્વ તો હોય છે અનમત્ત, એટલુ તો ખરૂં છે
એ મમત્ત્વ અનતાનુમધીય કપાયો કરતા કંઈક જોરદાર
તીમ હોય છે અર્થાત્ તેની ક્રોધ, માન, માયા અને
લોભની તાગણી કંઈક જોરદારી તીમ હોય ■ આત્માની
ફાયદા કારક તો એજ છે કે પોતાના આત્મા શિવાયની વસ્તુ
ઓનો ત્યાગ નાખવો, તેનાથી દૂર રહેવું, તેનું પ્રત્યાખ્યા
કરવું પરંતુ આ મોહનીય કર્મ તેને જરા પણ પ્રત્યાખ્યા
કરવા દેતું નથી તેથી જાતું નામ અપ્રત્યાખ્યાનીય મોહનીય

ક્રમ છે અર્થાત્ પ્રત્યાખ્યાન નામની ચારિત્ર વૃત્તિને તદ્દન આવરણ કરનાર આ ચારિત્ર મોહનીય ક્રમ છે

આ રીતે જેને આ પણ કષાયો નાશ પામ્યા હોય છે શાત થયા હોય છે, તેની મનોવૃત્તિ અને બાહ્ય વર્તન કંઈક વધારે મારા હોય છે તેને મમત્વ કંઈક ઓછું હોય છે અને થોડું થોડું પ્રત્યાખ્યાન પણ તે ઠરે છે છતાં આત્મની મૂળ રૂપ તદ્દન પ્રત્યાખ્યાન કરવાની છે, તે પૂરેપૂરું થઈ શકતું નથી માત્ર અટપ પ્રત્યાખ્યાન કરે છે માટે આ ત્રીજા કષાયોનું નામ 'સર્વ' પ્રકારે પ્રત્યાખ્યાન કરવાની ચારિત્રવૃત્તિને ઘણું અંગે આવરણ કરવાનું કામ આ કષાયોનું હોવાથી-અર્થ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ચારિત્ર મોહનીય ક્રમ છે અર્થાત્ અટપ પ્રત્યાખ્યાન આ પ્રાણી કરી શકે પરંતુ સર્વથા પ્રત્યાખ્યાન કરી શકતો નથી

તેમજ, આથી પણ આગળ વધીને જેઓના પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયો પણ શાત થયા હોય છે, તે નાશ પામ્યા હોય છે તેવા મહાત્માઓનું બાહ્ય વર્તન ઘણું જ ઉત્તમ હોય છે તેમને કોઈ પણ ચીજ ઉપર મમત્વ હોતું નથી અને ઉપરની સર્વ ચીજોને ત્યાગ કરીને તદ્દન ત્યાગી અવસ્થામાં રહે છે તેમને કોઈ “માફ-તોફ” હોતું જ નથી આવા તદ્દન ત્યાગી મહાત્માઓનું દર્શન બહુ દુર્લભ હોય છે આ રીતે તેમની મનોવૃત્તિ અને વર્તન લગભગ તદ્દન શુદ્ધ અને નિર્મળ હોય છે છતાં તેમને કંઈક કષાયો હોય છે તે માત્ર જ્યારે કોઈ તેને બહુ જ હેતુ કરે, કે બારેમા બારે કમોટીમાંથી તેમને

પ્રસાર થવાનું હોય છે, ત્યારે તે નિમજ્જ વૃત્તિને કંઈક આપણ
 લગાડે-કંઈક બાળે, એવા રહેજ કપાયો ઉત્પન્ન થાય છે
 આ કપાયોનું નામ મજ્જવલન કપાયો કહેવાય છે કારણ
 તે-મ એટલે રહેજ નાજ, જવલન એટલે બાળવું નિર્મજ્જ
 મનોવૃત્તિને રહેજ સાજ બાળવાનું-મલિન કરવાનું જ માત્ર
 જે કપાયો કામ કરે છે, તેનું નામ મજ્જવલન કપાય નામનું
 ચારિત્રાવરણીય કર્મ કર્મ કહેવાય છે આ ઉપરથી બીજા
 કપાયો ચારિત્ર શક્તિને નથી બાળતા એમ ન સમજવું
 એ કપાયો ચારિત્ર શક્તિને બાળેતો છેજ ઉપરાત, અન્ય
 વસ્તુઓ ઉપરથી મમ્મવનો તદ્દન ત્યાગ કરવો જોઈએ એ,
 થવા દેતા નથી, તમા બીજા કપાયો અપ્પ પલ્લુ ત્યાગ કરવા
 દેતા નથી અને અનતાનુભવીય કપાયો તો ચારિત્રને
 ખૂબ બાળે છે અન્ય વસ્તુઓ ઉપર ગાઢ મમત્વ તપ્ત
 કરે છે એટલું જ નહીં પણ તેની અનત પરપરા ચાલે
 અને ધણો લાભો વખત એજ દયામા પ્રણીને ગાળવા
 પડે, એ સિધ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે ત્યારે આ સમ્મવલન
 કપાય એવ પ્રકારે પ્રત્યાખ્યાન તો થવા દેતું છે છતાં
 શરીર જે ધાર્મિક ઉપકરણો વિગેરે ખાતર ક્રોધ, માત, મયા,
 અને લોભ અદ્યમા અત્યંત ઘણું જામ છે તેટલો કપાય
 પણ નિર્મજ્જ ચારિત્રવૃત્તિમા અગ્નિના તણુખા રૂપે હેવાથી
 તેનું મજ્જવલન નામ બરબર રાખવામા આગ્યું છે

સમેપમા છેલ્લા ત્રણેય કપાયોના નામ અપ્રત્યાખ્યા-
 નીય-ત્રેય પણ પ્રત્યાખ્યાન ન કરવા દે

પ્રત્યાખ્યાનીય-અપ્પ પ્રત્યાખ્યાન કરવાદે પણ સર્વથા

પ્રત્યાખ્યાન ન કરવા દે

મનવલ્લન-નિર્મળ ચાગ્નિ વૃત્તિને ઠઈક મલિન કરે

અનતાનુબધી મુખ્ય હોય, તે વખતે ખીજા ત્રણે મ
જાનના કપાયો માથે હોય છે એમ પ્રથમના કપાયો મુખ્ય
હોય ત્યારે સાથે ખીજા કપાયો હોય જ છે અર્થાત્ સજ્જ
લન જ્યારે મુખ્ય હોય, ત્યારે તો સાથે ખીજો ડાઘ પણ કપાય
ન જ હોય પરંતુ મનવલ્લન કપાયો પણ ન હોય ત્યારે શુ
હોય ? તે તો ઠહો બેઠુએ

કાંઈ એ ન હોય, કાંઈ એ ન હોય તે વખતે કેવળ
શુદ્ધ ચાગ્નિ પગ્ણિામ જ હોય જેનું યથાખ્યાત ચાગ્નિ
એવું નામ આગળ આવી ગયું છે

ત્યારે સજ્જલન કપાયો મુખ્ય હોય ત્યારે કયું ચાગ્નિ
હોય ?

ત્યારે સર્વ પ્રત્યાખ્યાન રૂપ-સર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્ર
હોય તેવી જ રીતે પ્રત્યાખ્યાન કપાયો મુખ્ય હોય ત્યારે
અપ વિરતિ રૂપ-દેગ વિરતિ રૂપ-અદ્ય પ્રત્યાખ્યાન રૂપ
ચાગ્નિ હોય, અને અપ્રત્યાખ્યાન કપાયો મુખ્ય હોય ત્યારે
દેગ પણ વિરતિ-પ્રત્યાખ્યાન રૂપ ચાગ્નિ ન હોય માત્ર
તે વખતે દૃષ્ટિ ઠઈક સારી રીતે વિગુદ્ધ હોય, અને અન-
તાનુબધી વખતે તો તીવ્ર આમદિા હોય એટલું જ નહીં
પરંતુ ધણે ભાગે દૃષ્ટિ પણ મિથ્યા જ હોય તેનું વર્તન
સામાન્ય રીતે વિવેકશૂન્ય છતાં લોકલક્ષ્મ વિગેરે કાન્થોથી
ટીક ટીક ચાલ્યા કરતું હોય, પરંતુ પ્રમગ આવે તો એ

પણ બાળુએ ગ્રી જાય, અને બધું વર્તન મેદુદ્ડ બની જાય

બાકીના બાર કપાયો એટલે હમણે ચારિત્રાવગ્ણીય ક્રમેના નામ નીચે પ્રમાણે છે, અને તેનો સાવાય' હમબગ તમે ઉપગના વિવેચન ઉપગ્રી કરી શકશો.

અપ્રત્યાખ્યાનીય કપાયો—

૨૪ પ્રત્યાખ્યાનનું તદન આવગ્ણ કરનાર—અર્થાત્ અપ્રત્યાખ્યાન દશામા ક્રોધની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર અપ્રત્યાખ્યાનીય ક્રોધ કપાય નામનું ચારિત્રાવગ્ણીય મોહનીય કર્મ

૨૫ પ્રત્યાખ્યાનનું તદન આવગ્ણ કરનાર—અર્થાત્ અપ્રત્યાખ્યાન દશામા માનની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર અપ્રત્યાખ્યાનીય માન કપાય નામનું ચારિત્રાવગ્ણીય મોહનીય કર્મ

૨૬ પ્રત્યાખ્યાનનું તદન આવગ્ણ કરનાર—અર્થાત્ અપ્રત્યાખ્યાન દશામા માયાની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર અપ્રત્યાખ્યાનીય માયા કપાય નામનું ચારિત્રાવગ્ણીય મોહનીય કર્મ

૨૭ પ્રત્યાખ્યાનનું તદન આવગ્ણ કરનાર—અર્થાત્ અપ્રત્યાખ્યાન દશામા લોભની લાગણી ઉત્પન્ન કરનાર અપ્રત્યાખ્યાનીય લોભ કપાય નામનું ચારિત્રાવગ્ણીય મોહનીય કર્મ

પ્રત્યાખ્યાનીય કપાયો—

૨૮-૨૯-૩૦-૩૧ અપ પ્રત્યાખ્યાન છતા સર્વથા
શબ્દી નેકતી પ્રત્યાખ્યાન વૃત્તિનુ આવગણુ કુનાર અને
ક્રોધ, માન, માયા અને લોભની લાગણી ઉત્પન્ન કુનાર
પ્રત્યાખ્યાનાવગણીય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ
નામના આગિત્રાવરણીય મોહનીય કર્મે

નનનહન કપાયો—

૩૨-૩૩-૩૪-૩૫ સર્વથા પ્રત્યાખ્યાન ૩૫ નિર્મળ
આગિત્ર વૃત્તિ છતા ક્રોધ પ્રસંગે ઉત્પન્ન થતી ક્રોધાદિક
લાગણીથી આગિત્ર વૃત્તિમા સ્ફોજ સ્ફોજ આગપ લગાડનાર
મનનહન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ નામના આગિ-
ત્રાવરણીય મોહનીય કર્મે.

નો-કપાય આગિત્રાવગણીય મોહનીય કર્મે

કપાય આગિત્રાવગણીય મોહનીય કર્મેની અમરથી આ
ગિત્ર ગુણ ઘણી રીતે દગથા છતા કર્મક આગિત્ર ગુણ
પુ વો હોય છે તેને પણ આ નોકપાય મોહનીય કર્મે દાઠ
છે તે કેવી રીતે દાઠે છે ? તે આપને સમજી ગદીએ
છીએ તે આ પ્રમાણે—

એક માણસ ગમે તેવા અનતાનુમતી કપાયના આન
શયાળો હોય છતા વિના કાણુ દરેક પ્રસંગે તેને દાઠના
ઉપર ક્રોધ વિગેરે કપાના નથી દોના ને વળતે નો તે
એને, ચાલુ સ્ફોજ પડે છે છતા કર્મક નિમિત્ત મળી નવ
તો તે ક્રોધે છે અથવા ક્રોધ નુકસાન થાય ને

રૂદન, વિવાપ વિગેરે વરી મૂકે છે આમ શેષ રહેતી આ
રિત શક્તિને હાડનાર આ કર્મો છે તેથી તેનું નામ નો-
કપાય મોહનીય છે અર્થાત્ કપાય તાથે ઘણી રીતે મળતા
આવે છે, અને કપાયને મદદગાર થાય છે નો-કપાય મો-
હનીયના એ પ્રકાર આગળ આવી ગયા છે તે ઉપરથી
યુગલ નો-કપાય મોહનીય, અને વેદ નો-કપાય મોહનીય
એ બે નામોથી તેને ઓળખીશુ તો આવશે.

જેમ કે-હાસ્ય અને ભુગુપ્ત્ય રતિ અને અનિ-
શોક અને ભય અનુકૂળ સન્નેગોમા-હાસ્ય અને નિહોય
છે, અને પ્રતિકૂળ સન્નેગોમા અગતિ અને ભુગુપ્ત્ય હોય
છે ભયના પ્રમોગો શોકના કારણ અને છે બીજે પ્રત્યે
પણ આ ભેદજા ઓળખી શકાય.

વેદ નો-કપાય નામના ચારિત્રાવશ્યીય મોહનીય કર્મો
ઉપરના છ નો-કપાયો કરતા કંઈક ભુદા પડે છે એ ત્રણ
ય ની લાગણી ભુદી જાતની હોય છે, અને તે સમાન જા-
તની લાગણીવાળા તે કર્મોની સખ્યા ત્રણની છે તેથી પણ
તેનો વિભાગ ભુદો પાડવામાં આવ્યો છે વગી હાસ્યાદિ
કરતા આ લાગણીઓમા તીવ્રતા અને આવેશ વધારે પ્રમા-
ણમા જણાવવામા આવ્યા છે એટલે કે લાગણીની તીવ્ર-
તાનું વેદન આ લાગણીઓમા વધારે પ્રમાણમા થતું હો-
વાથી તેનું નામ વેદ એવું પાડવામા આવ્યું છે તે ઉપરથી
જણાય છે અને એ વેદની લાગણીના પ્રેરક કર્મો પણ વે-
દ નો-કપાય ચારિત્રાવશ્યીય મોહનીય કર્મ કહેવાય છે,
જરાબર છે.

૩૮ હાથ નો-કપાય નામનુ ચારિત્રાવરણીય
મોહનીય કર્મ—આ કર્મ સમવૃત્તિ ઉપ ચારિત્રનુ આવ
રણ કરી, અમુક સંજોગેને અનુદય મનાવી હાથવૃત્તિ
ઉત્પન્ન કરાવે છે, અને સમવૃત્તિ શુભાવશાવે છે

૩૯ શોક નો-કપાય નામનુ ચારિત્રાવરણીય
મોહનીય કર્મ—આ કર્મ સમવૃત્તિ ઉપ ચારિત્રનુ આવ
રણ કરી, અમુક સંજોગેને પ્રતિક્રિયા મનાવી શોકવૃત્તિ ઉ
ત્પન્ન કરાવે છે અને સમવૃત્તિ શુભાવશાવે છે

૪૦ ગતિ નો-કપાય નામનુ ચારિત્રાવરણીય
મોહનીય કર્મ—આ કર્મ સમવૃત્તિ ઉપ ચારિત્રનુ આવ
રણ કરી, અમુક સંજોગેને અનુદય—આનંદહાસ્યક મનાવી,
તિની-ખુશીની લાગણી ઉત્પન્ન કરાવે છે, અને સમવૃત્તિ
શુભાવશાવે છે

૪૧ અરતિ નો-કપાય નામનુ ચારિત્રાવરણીય
મોહનીય કર્મ—આ કર્મ ઉત્પન્ના કર્મથી વિપરીત છે
અર્થાત્ તે અગતિ-અપ્રીતિ-અલુપ્તમાની લાગણી ઉત્પન્ન
કરી, સમવૃત્તિને શુભાવશાવે છે

૪૨ ભય નો-કપાય નામનુ ચારિત્રાવરણીય
મોહનીય કર્મ—આ કર્મ નિર્ભયતા રૂપ સમવૃત્તિ ચારિ
ત્રનુ આવરણ કરી અમુક સંજોગેને નુકશાનકર્તા મનાવી
ભયની લાગણી ઉત્પન્ન કરે છે અને નિર્ભયના શુભાવશાવે છે

૪૩ ભુગુપ્ત નો-કપાય નામનુ ચારિત્રાવર-
ણીય મોહનીય કર્મ—આ કર્મ દુઃખચીનીય પરિસ્થિતિ

મા પણ હોવા ભેદતા સમવૃત્તિ રૂપ આગ્નિનું આવળું
કરી અમુક મજેગોને કટાણાસરેલા દુગ્ધનીય મનાવી,
કટાણાસરેની લાગણી ઉત્પન્ન કરે છે, અને સમવૃત્તિ શુભા
વર્ગને છે

૪૨ પુરુષ વેદ નો-કપાય નામનું આગ્નિવાક
છીય મોહનીય કર્મ—આ કર્મ શ્રી વિગેર, આત્માની
વસ્તુ નથી છતા તેને પોતાની મનાવવાની ભૂલ ખવડાવે
છે, ઉપગત અનાસન્નિ રૂપ આગ્નિનું આવળું કરે છે અને
શ્રી તરફ આસન્નિની લાગણી ઉત્પન્ન કરાવી અનામત
સ્થિતિ શુભાવર્ગને છે

૪૩ શ્રી વેદ નો-કપાય નામનું આગ્નિવાક
છીય મોહનીય કર્મ—આ કર્મ પુરુષ વિગેરે આત્માની
વસ્તુ નથી છતા તેને પોતાની મનાવવાની ભૂલ ખવડાવે
છે, ઉપગત અનાસન્નિ રૂપ આગ્નિનું આવળું કરે છે, અને
પુરુષ તરફ આસન્નિની લાગણી ઉત્પન્ન કરાવી અનામત
સ્થિતિ શુભાવર્ગને છે

૪૪ નપુમક વેદ નો-કપાય નામનું આગ્નિ
વગ્ધીય મોહનીય કર્મ—આ કર્મ શ્રી-પુરુષ વિગેરે
આ માની વસ્તુઓ નથી છતા તેને પોતાની મનાવવાની
ભૂલમા પાડે છે ઉપગત, અનાસન્નિ રૂપ આગ્નિનું આવ
ળું કરે છે, અને શ્રી તથા પુરુષ એમ બન્ને તરફ લટક
વારી આસન્નિની લાગણી ઉત્પન્ન કરાવી અનામત
શુભાવર્ગને છે

આ ત્રણ પેદમા ઉત્તરોત્તર આમઝિની તીવ્રતા વધારે
 વધારે હોય છે ડર્મ વિચરક ઠીન શામ્બોમા તેને અનુક્રમે-
 ધનના ભડકા સાથે, લીડીઓના અગ્નિ માથે અને ગાદિને
 શામેની આગ સાથે મગ્ધાવેલા છે

અનુક્રમ નન્તેગોમા ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે, તે ન્તિ
 મોહનીયને લીધે, અને ખુશી થવાથી ઉદ્ધામ આવે છે ત્યાં
 હમણા આવે છે, તે હાસ્ય મોહનીય ડર્મને લીધે તે વખતે
 જ મુખ વેગાય છે, તે માનાવેદનીય ડર્મને લીધે. કોઈ વખતે
 અમાના હેવા છતાં ન્તિ અને હાસ્ય જન્મે ગાડા માણુમમા
 તેવામા આવે છે તે વખતે મોહનીયની વધારે પ્રજાગતા
 હોય છે આ રીતે અન્તિ, શોઠ અને અમાનાને પણ સમ
 ડ મેવા.

ભય અને જુજુપ્સા પણ એક જુદી જ જાતની લા-
 ણીઓ છે એટલે તેના પ્રેરક જુદા કર્મો ગણાવ્યા છે આમ
 ડી જુગી લાગણીઓના પ્રેરક આ મોહનીય કર્મોના લેદો
 મણાવ્યા છે

આવી લાગણીઓ તો અમખય થાય, તો પડી ગધી
 લાગણીઓના પ્રેરક કર્મો ગણાવવા જોઈએ કે નહીં ?

હા. ગણાવવા જ જોઈએ. ગણાવેલા કોઈ એકમે નહીં
 લાગણીઓએ તો માત્ર સત્ય જાત જ આટલા ભેદો
 પૂર્ણ મનાવ્યા છે.

તો પડી 'આટલો' અઠ્ઠાનીશ ભેદો પણ શાં માટે
 પાયા ? જો-ચાજ ભેદો મનાવી દે, એટલે બસ

શાસ્ત્ર ગ્રંથવામા જે વાતનું ધ્યાન રાખવું પડે છે
પૃથક્કરણ અને મરોપ વસ્તુને જગજન સમજાવવા માટે
પૃથક્કરણ તો જરી બતાવવું જ લેઈએ. જે શાસ્ત્ર તેમ ન
જરે તો પડી શાસ્ત્રની જરૂર મી ? દુનિયામા વસ્તુઓ તો
બધી હોય જ છે લોકો તેના ઉપગ્રથી જ નમજી છે શાસ્ત્ર
રચવાની જરૂર જ મી ? પણ બધા એમ સમજી રહ્યા
નથી એટલે શાસ્ત્ર ઉપર આધાર મળવો પડે છે, અને
શાસ્ત્રમા તો કશું પૃથક્કરણ હોય નહીં તો શાસ્ત્ર નકામ
થાય માટે શાસ્ત્રપ્રણેતાઓએ પ્રથક્કરણ કરવું જ લેઈએ

પરંતુ એ પૃથક્કરણ એટલું બધું વિસ્તારથી ન કરવું
લેઈએ કે જેનો પાગ જ ન આવે. ત્યારે યોગ્ય મર્યાદામા
આવશ્યક વિસ્તાર કરીને માર્ગદર્શક થઈ પડે તે રીતે
વિવેચન કરવું. લેઈએ આ નિયમ ધ્યાનમા રાખીને રવ
લેઈો દિગ્દર્શન કે પે પાડવામા આંખા એ વિસ્તારથી લેઈ
પાડવા હોય તો દરેક પ્રાણી દીક અને તેના દરેક સભાગ
અને જીવ જીવ વખતની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે અસંખ્ય લેઈ
પડી શકે

ખીનું એ પણ જાણું છે કે, એકલા મોહનીય કર્મનું
સ્વતંત્ર શાસ્ત્ર રચવું હોય તો તેના વિવેચન માટે નેટવા
લેઈો પડે તેના પાડી શકાય પરંતુ આખા કર્મશાસ્ત્રનું
નિરૂપણ કરવાનું હોય, ત્યારે તેમા ઉપયોગી હોય તેટલું
જ લેઈો પાડી કામ આગળ ચલાવવું. લેઈએ સ્વતંત્ર
શાસ્ત્રમા સંપૂર્ણ વિવેચન આવશ્યક હોય છે, અને વ્યાપક

શાસ્ત્રમા ઉપયોગ પુરતુ જ વિવેચન આવશ્યક હોય છે
આ ચે શાસ્ત્ર ગ્યવાની પદ્ધતિમાનો એક નિયમ છે

કદવીક વખત એક જ વસ્તુના અનેક રીતે વિભા
ગીકરણ જોઈએ છીએ તેનુ ડાગણુ પણ ઉપગ્રહ હોય તે જ
છે જુદા જુદા ગાત્રની દૃષ્ટિથી અમુક એક ચોક્કસ વસ્તુના
વિભાગો જુની જુદી રીતે ઉપયોગી હોય, તે રીતે તેના
વિભાગો પાડી લેઈ શાસ્ત્રપ્રભોતાઓ શાસ્ત્રો ગ્ચી લે છે
શાસ્ત્ર રચનાઓનુ એક બીજુ તરવ પણ અહીં
પ્રસંગે સમજાવવુ ઠીક પડશે

એક માણસ આપણને માર મારે છે અથવા આપણુ
મનિષ્ટ કરે છે તે વખતે આપણને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે,
ને મ્હો લાવચોળ થઈ જાય છે આપણુ મામે થવાને તૈયાર
થઈ જઈએ છીએ તથા પૂર્વનુ વેગ મલાળીને નેટલા
જોઈ તેની સામે થઈ ગડાય તેટલા જોઈ આપણુ તેની
આમે થઈએ છીએ આ પ્રસંગે સૌથી પહેલી અમર આ
પણી ધરિયો ઉપગ્રહ થાય છે ધરિયો મનને મદ્દેશો પહો
વાડે છે અને મન જ્ઞાન ઉપગ્રહ અસર પહોચાડે છે ત્યારે
ક્રોધ મોહનીય કર્મની પ્રેરણાથી ક્રોધ થઈ આવે છે

તે વખતે ધરિયો તથા નિયમોથી અસર ગ્રહણ કરે છે ?
મન કયા નિયમોથી અમર ગ્રહણ કરે છે ? જ્ઞાન કયા નિય
મોથી પ્રવર્તે છે ? કર્મ એ શુ છે ? તથા તેની જી શી
અસરો હોય છે આ જઘા પ્રશ્નોના નિકાલ માટે એક એક
સ્વતંત્ર શાસ્ત્ર અસ્તિત્વમા આવે છે ધરિયવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર,
માનસશાસ્ત્ર, જ્ઞાનશાસ્ત્ર, કર્મશાસ્ત્ર વિગેરે વિગેરે

કર્મશાસ્ત્રના વિવેચન વખતે પણ આત્મા, પદ્મ
વર્ગીય, અધ્યવમાયો વિગેરે વિગેરે અવાગર વિષયો
પદ્ધતિસર વિવેચન કરવું પડે છે તેને ક્ષીણે તે તે અવાગર
શાસ્ત્રો પણ ઉપનિષદ ધ્યાય છે

કર્મની અમરુત પૂર્વાપર અનુમધાન રહેતું હોવાથી
તેના અધિષ્ઠાન રૂપ એક આત્મનરની પ્રતીતિ ધ્યાય છે
બાહ્ય અવસ્થામાં કહેલી ભાષિક, આભાસિક, ચાતુર્ય
નેતિક, આધ્યાત્મિક કે એવી બીજી કોઈ બૂલવું પાંચામ
યુવાવસ્થામાં કે વૃદ્ધાવસ્થામાં ભોગવણુ પડે છે એ વિ
ઉપનિષદી મવના એક અધિષ્ઠાન રૂપ આત્મા અને તેના શુદ્ધ
સ્વભાવનું વિવેચન કરનાર શાસ્ત્ર અગ્નિત્વમાં આવે છે હજમ
મરણી સમવડવાળા બને આત્માઓ બહારથી જણાતા હોય
અને મરણા વિમોચાથી બને પમાર થતા હોય ત્યારે એ
સુગ્રેહી વટાવી જાય છે અને બીજાં તેના ભોગ થઈ પડે
કે એ વિગેરે અનેક દાખવાઓના નૂકમ નિગમણુ ઉપનિ
કર્મની વિચિત્રતા મમજી ગકાય છે એટલે પરી કર્મવિ
ચાગને લગતું શાસ્ત્ર અગ્નિત્વમાં આવે છે અને તે નિયમ
તુલના મડ દિલ્લી પૃથક્કરણ કરીને બગળાં લોક
વ્યવેષા હોય કે કેવળ હુવાઈ કિન્નો કે એમ સમજવા
નથી પૂર્વ પુરોએ નિપુણ બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને
નિર્મો દગ થા છે, તેના જ્ઞાનથી જગત્તા ઘણા અગ
નિર્મોનો આપણને ભોધ થાય છે એટલું જ નહીં પર
આપણા જીવનમાં હેય-સ્વાભાવ, અને ઉપાદેય-સ્વીકાર
કે કે શુદ્ધ? તેના પણ મોધ કરે છે અને એ મોધ છે

હી ડોડીની મુઝેની પ્રમજે ઘણી મદદ કરે છે અને એવે
અધ્યાત્મનમૂલ તો થઈ જ પડે છે, હૃદયમા વિવેકનો પ્રકાશ
પાડે છે અને ઘણી ભૂલોમાથી બચાવી લઈ બાજત કરે છે
વગેરે આ ગાત્ર દેહુ ઉપયોગી અને કદાચુ છે ? એમ
નમનને તેનું અધ્યાયન-અધ્યાસ કેટલો ઉપયોગી છે ? તે
મુખ્યશે

મોહનીય કર્મની અમર આપણે બહાર જોઈ ચક્રીએ
રીએ એટલે કે મન ઉપર કર્મજાતની અમર થઈ છે ? તે બાહ્ય
ચિક્ષો ઉપરથી જોઈ ગત્રીએ છીએ પરંતુ તેની મીઠી અમર
માત્રા ઉપર વાય છે આત્માના શુભ આચારન કરે છે
તેનું પ્રતિજ્ઞા માત્ર બહાર જણાય છે એટલે આ કર્મ
પણ ભવવિપાકી છે

૫ આયુષ્ય કર્મ

આત્માને સ્વતંત્રપણે જ્યાં જ હોય તો આ કર્મ
કોને (૧) અમુક જ એક પરિસ્થિતિમા કેદી ગણે છે (૨) અમુક
પરિસ્થિતિમા વધારે વખત કેદાઈ રહેવાની આત્માની ઇચ્છા
હોય તો આ કર્મ પોતાની મુક્ત પુરી થયે ત્યાંથી બહાર
રહી જાય છે અર્થાત આત્માના અલય સ્થિતિશુભનું આ
કેદા ન કરવાનું કામ આ કર્મ કરે છે એટલે તેની આત્મા
ઉપર અસર તો છે જ પરંતુ અમુક પરિસ્થિતિઓ એટલે
કે ભગવાન તે મુખ્ય નિમિત્ત હોય છે એટલે તેને ભવ-
વિપાકી કર્મ કહેવામા આવ્યું છે તે આ પ્રમાણે—

૪૫ દેવાયુષકર્મ—દેવાને ચોખ્ખા પરિસ્થિતિમા—દેવ

પેનાનુ ૨૫૩૫ બૂલી ૪૪ ગોવાઈ ગહેવુ પડે છે-નમવુ
 પડે છે તેથી તેનુ નામ ' નામકર્મ ' આપનામા આવ્યું
 છે અથવા-જાતિ નામકર્મને લીધે આત્માને જુદા જુદા
 નામો-શબ્દો ધારણ કરવા પડે છે વ્યવહારમા શબ્દોનુ
 હાર મુખ્ય છે આત્માના જુદા જુદા શબ્દોથી વ્યવહારનુ
 નિયામ-જાતિ નામકર્મ છે જાતિ નામકર્મ આ કર્મનો
 અંશ પેના વિભાગ છે છતા ઉપલક્ષણથી આખા કર્મનુ
 નામ પણ " નામકર્મ " આપનામા આવ્યું હોય, તે તે
 પણ સક્ષવિત અને ઉચિત જણાય છે

પ્રકૃતિઓ-આ કર્મની પ્રકૃતિઓ મુખ્યપણે ત્રણ
 માનમા ઠેકાચેલી છે પિંડપ્રકૃતિઓ, શુદ્ધ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ
 ઓ અને સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ

પિંડપ્રકૃતિઓ-સામાન્ય નામથી સૂચવાતી પ્રકૃતિ
 ઓ, કે જેના પેટા ભેદો યઘ શકે છે

શુદ્ધ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ-જેના પેટા ભેદો જ નથી

મપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ-જેના પણ પેટા ભેદો
 જ નથી પરંતુ તેની વિરોધિની-પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિઓ હોય છે

$૧૪+૮+૨૦=૪૨$ કુલ મુખ્ય પ્રકૃતિઓ

પેટા ભેદો-પિંડપ્રકૃતિઓ મુખ્ય ૧૪ છે અને તેના
 પેટા ભેદો કુલ ૭૫ છે શુદ્ધ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ ૮ છે અને
 મપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ બે જાતની છે ત્રમ દગડ અને
 મધાવગદશકે તે દગડમા દશ દશ પેટા ભેદો છે એટલે
 કુલ ૨૦ સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ યઘ એટલે મુખ્ય

મટ્ટનિઓ ૪૦ અને પેગ લેદા ગળીએ તો ૧૦૩ લેદા નામ
કર્મના થાય કે $૭૧+૮૧-૦=૧૦૩$

૧૪ પિંડમટ્ટનિઓના મુખ્ય નામ—

૧ ગતિ નામકર્મ	૮ મગ્ધાન નામકર્મ
૨ જાતિ નામકર્મ	૯ વર્ણ નામકર્મ
૩ શરીર નામકર્મ	૧૦ મધ નામકર્મ
૪ અગ-અગોપાગ નામકર્મ	૧૧ ગમ નામકર્મ
૫ બાધન નામકર્મ	૧૨ સ્પર્શ નામકર્મ
૬ મધાતન નામકર્મ	૧૩ વિજાયોગતિ નામકર્મ
૭ સંપન્ન નામકર્મ	૧૪ આતુપૂર્વી નામકર્મ

૮ શુદ્ધ પ્રત્યેક મટ્ટનિઓના નામ—

૧ અશુભ લઘુ નામકર્મ	૫ આનાપ નામકર્મ
૨ નિર્માણ નામકર્મ	૬ ઉદ્યોત નામકર્મ
૩ પગધાત નામકર્મ	૭ શ્વાસેન્દ્રિય નામકર્મ
૪ ઉપધાત નામકર્મ	૮ તીર્થંકર નામકર્મ

૧૦ મમતિપત્ત પ્રત્યેક મટ્ટનિઓના નામ—

૧૦ પ્રમ દગાકેની મટ્ટનિઓ

૧ પ્રમ નામકર્મ	૬ શુભ નામકર્મ
૨ બાહર નામકર્મ	૭ સૌભાગ્ય નામકર્મ
૩ પર્યાપ્ત નામકર્મ	૮ મુસ્વર નામકર્મ
૪ પ્રત્યેક નામકર્મ	૯ આદેય નામકર્મ
૫ સ્થિત નામકર્મ	૧૦ યશ-કીર્તિ નામકર્મ

૧૦ અથાવઠ દગાકેની પ્રકૃતિઓ

૧ અથાવઠ નામકર્મ	૬ અશુભ નામકર્મ
૨ નુકસ નામકર્મ	૭ દુર્ભાગ્ય નામકર્મ
૩ અપર્યાપ્ત નામકર્મ	૮ દુઃસ્વઠ નામકર્મ
૪ પ્રાધાન્ય શરીર નામકર્મ	૯ અનાદેય નામકર્મ
૫ અસ્થિર નામકર્મ	૧૦ અપયગ — અકીર્તિ ના મ કર્મ

પિડપ્રકૃતિઓના પેટા લેટોના નામ—

૧ ગતિ નામકર્મ ૪	
૧ દેવ ગતિ નામકર્મ	૩ તિર્યચ ગતિ નામકર્મ
૨ મનુષ્ય ગતિ નામકર્મ	૪ નાગક ગતિ નામકર્મ
૩ જાતિ નામકર્મ ૫	
૧ એન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ	૪ ચતુર્ગિન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ
૨ બે ઇન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ	૫ પચન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ
૩ ત્રીન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ	
૪ શરીર નામકર્મ ૫	
૧ આંદાગિઠ શરીર નામકર્મ	૪ તન્મય શરીર નામકર્મ
૨ વૈકિય શરીર નામકર્મ	૫ કાર્મલ શરીર નામકર્મ
૩ આહારક શરીર નામકર્મ	
૪ અગોપાગ નામકર્મ ૩	
૧ આંદાગિઠ અગોપાગ નામકર્મ	
૨ વૈકિય અગોપાગ નામકર્મ	

૩ આદ્યાન્ક અગિયમ નામકર્મ

૫ બધન નામકર્મ ૧૫

૧ ઓદાન્કિ ઓદાન્કિ બધન નામકર્મ

૨ ઓદાન્કિ તૈજન્ બધન નામકર્મ

૩ ઓદાન્કિ કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૪ ઓદાન્કિ તૈજન્-કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૫ વૈકેદ વૈકેદ બધન નામકર્મ

૬ વૈકેદ તૈજન્ બધન નામકર્મ

૭ વૈકેદ કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૮ વૈકેદ તૈજન્-કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૯ આદ્યાન્ક આદ્યાન્ક બધન નામકર્મ

૧૦ આદ્યાન્ક તૈજન્ બધન નામકર્મ

૧૧ આદ્યાન્ક કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૧૨ આદ્યાન્ક તૈજન્-કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૧૩ તૈજન્ તૈજન્ બધન નામકર્મ

૧૪ તૈજન્ કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૧૫ કાર્મણુ કાર્મણુ બધન નામકર્મ

૬ સધાતન નામકર્મ ૫

૧ આદ્યાન્ક સધાતન નામકર્મ ૮ તૈજન્ સધાતન નામકર્મ

૨ વૈકેદ સધાતન નામકર્મ ૫ કાર્મણુ સધાતન નામકર્મ

૩ આદ્યાન્ક સધાતન નામકર્મ

૭ મહાતન નામકર્મ ૬

૧ વજ્રાતન નામકર્મ ૬ મહાતન નામકર્મ

- ૧ કષ્ણનારાય સહનન નામ કર્મ.
- ૨ નારાય સહનન નામ કર્મ
- ૩ અર્ધનાગાય સહનન નામ કર્મ
- ૪ કિલિડા સહનન નામ કર્મ
- ૫ મેવાલ સહનન નામ કર્મ.
- ૮ મધ્યાન નામ કર્મ ૬.
  - ૨ સમયતુરમ્ સધ્યાન નામ કર્મ
  - ૩ ન્યમોધ સધ્યાન નામ કર્મ
  - ૩ નાદિ મધ્યાન નામ કર્મ
  - ૪ કુન્ડ મધ્યાન નામ કર્મ
  - ૫ વામન મધ્યાન નામ કર્મ
  - ૬ દુલ્લ મધ્યાન નામ કર્મ
૯. વર્ણુ નામ કર્મ ૫
  - ૧ દૃષ્ટવર્ણુ નામ કર્મ ૪ હારિદ્રવર્ણુ નામ કર્મ.
  - ૨ નીલવર્ણુ નામ કર્મ ૫ શ્વેતવર્ણુ નામ કર્મ
  - ૩ લોહિતવર્ણુ નામ કર્મ
- ૧૦ ગંધ નામ કર્મ ૨
  - ૧ કુશિગંધ નામ કર્મ ૨ દુરશિગંધ નામ કર્મ
- ૧૧ રસ નામ કર્મ, ૫
  - ૧ નિગ્ધ રસ નામ કર્મ ૪ આમ્લ રસ નામ કર્મ
  - ૨ કટુ રસ નામ કર્મ ૫ મધુર રસ નામ કર્મ
  - ૩ કષાય રસ નામ કર્મ
- ૧૨ અપર્ક નામ કર્મ. ૮
  - ૧ શુક્ર અપર્ક નામ કર્મ ૨ લઘુ અપર્ક નામ કર્મ.

૩ મૃદુ સ્પર્શ નામ કર્મ ૬ ઉષ્ણ સ્પર્શ નામ કર્મ
 ૪ કર્કશ સ્પર્શ નામ કર્મ ૭ સ્નિગ્ધ સ્પર્શ નામ કર્મ
 ૫ શીત સ્પર્શ નામ કર્મ ૮ રુક્ષ સ્પર્શ નામ કર્મ

૧૩ વિદ્યાયોગતિ નામ કર્મ ૨

૧ શુભવિદ્યાયોગતિ નામ કર્મ
 ૨ અશુભ વિદ્યાયોગતિ નામ કર્મ

૧૪ આનુપૂર્વી નામ કર્મ ૪

૧ દેવાનુપૂર્વી નામ કર્મ ૩ તિર્યચ્ચાનુપૂર્વી નામ કર્મ
 ૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી નામ કર્મ ૪ નારકાનુપૂર્વી નામ કર્મ

ખામ મૂચના—આ પ્રમાણે નામ કર્મના ૧૦૩ નામો તમારે મરામત મોઝે હરી નાખવા, અને બીજા ચાર મના ૪૮ નામો આની જયા છે તે તે તમને બગાડ થાદ નરો ને ન રોય તે તે પણ બગાડ મોઢે થયા પછી ૧૫૬ આગળ આવતીશુ

૧. જાતિ નામ કર્મ—

જાતિ— જાતિ ' શબ્દનો અર્થ તે "જન્મ" થાય છે. ૫ નું ૧૨૬ શબ્દોના અર્થો ને તે આખો ડી દહિયા પારિ બારિક બ ડી જઈ જુ થય લાય છે એવો અર્થ કર્મ રિચાગની દહિયા ાતિ શબ્દનો અર્થ " પરિચયિતિ" એના ૩ ના આ મા પાચ પરિચયિતિમા ન્હેતો લેવામા આવે છે તેમાની ચાર પરિચયિતિના—તે આમાથી તેમા, અને તેમાથી આમા—આ—ન કરે છે અને પાચમી શિદ્ધાન્ત્યા નામની પરિચયિતિમા જયા પડી તેને દયાય જવા આવનાનું થતું

૫૦ ૨ ૨ મનુષ્ય ગતિ નામ કર્મ—ધરખાંધી, રહેવું, સમાજ વ્યવસ્થા, રાજ્ય વ્યવસ્થા, ધાર્મિક વ્યવસ્થા, કુટુંબ વ્યવસ્થા, રાષ્ટ્રીય જીવન, જે પગે ચાલવું, રીત-ભાષા બોલવી, અમુક એક જાતની આકૃતિ ધરાવવી, મન કરનાર મહાત્મા પણે થવું વિગેરે જાતની મનુષ્યને એ પરિસ્થિતિ, તે મનુષ્ય ગતિ કહેવાય છે, એ પરિસ્થિતિ ત્યાં જ રહે તેમા જીવને સતોષ માનવો પડે છે તે કર્મને લીધે આ કર્મ સરળ સ્વભાવી તથા કઠિન ઉચ્ચ યોગ સ્થાન અને અધ્યવસાયસ્થાન ધરાવનાર આત્મા બની શકે છે અને પછી તે કર્મને લીધે આ મામત્રીઓ મેળવી શકે છે

૫૧ ૩ ૩ તિર્યગ્ગતિ નામ કર્મ—તિર્યગ્ ગતિના અર્થ “વાકુ=આકુ” થાય છે તિર્યગ્ ગતિમા ઉત્પન્ન થયેલા ધણા જન આત્માઓને વાકા વાડા ચાલવું પડે છે એટલે જેમ આપણે માથું છાતી અંદર-સીધા ગળી ચાલીએ છીએ તેવી રીતે ગાય, ઘોડા, હાથી વિગેરે પ્રાણીઓ નથી આવતા આ ઉપલક્ષણથી જીવન પણ એવા જ પ્રાણીઓ માટે તિર્યગ્ ગતિ વપરાય છે

તિર્યગ્ ગતિમા જીવને જીવન ગાળનારા પ્રાણીઓ પરિસ્થિતિ તે તિર્યગ્ ગતિ કહેવાય છે જેમકે—પોતાના જીવન વ્યવહાર તિર્યગ્ રહીને ચલાવવો, જગતમા કે અન્યથામા રહેવું, અમુક જાતના ખોરાકથી નલાવવું, શરીર અમુક એ, એકકંઠ આકૃતિ ધરાવવી વિગેરે

આ પરિસ્થિતિમા આત્માને જવાની ગ્રેરણા ઠરનાર
 તે તિર્યગ્ ગતિ નામ કર્મ છે, બીજી એક ખુબી તે
 છે કે—આ તિર્યગ્ શબ્દ લગભગ ઘણી જાતના પ્રાણી
 માં લાગુ પડશે. ગાય, ઘોડા, હાથી વિગેરે માટા પ્રાણીઓ.
 માનવો વ્યવહાર તિર્યગ્ સ્થિતિમા ઉભા રહીને ચલાવતા
 આપણે જોઈએ છીએ, તેવીજ રીતે વાઝ, વડૂ વિગેરે જ ગદ્દી
 પ્રાણીઓ પણ પશિઓ પણ એવીજ રીતે આડા રહીને
 જીવન ચલાવે છે. પ્રાણીમા રહેલા માછલા, મગરમચ્છ પણ
 એમજ રહે છે. આપણી પેઠે પેટ, છાતી, માથુ વિગેરે ઉંચા
 રાખીને નથી રહેતા તેના તે અવયવો જમીન તરફ હોય છે,
 એટલે તેમનું શરીર લગભગ લગભગ આડા હોય છે સાપ એજ
 વિગેરે જુઓ, તે પણ એમજ જણાશે. તમને કેટલાક
 પ્રાણીઓને તેમાથી જુદાપાડવાનું મન થશે પરંતુ તેઓપણ
 જાણી વળત પોતાનો જીવન વ્યાપાર આડા ચાલીનેજ ઠરતા
 રહેશે. ત્યાંથી આગળ વધીને ફીડી, મકોડા, વીંછી, અળસીયા
 વિગેરે ફીડાઓ તરફ વળશે, તો તેમા પણ તેઓ આપણને
 તિર્યગ્ રહીને પોતાનું જીવન ચલાવતા માલૂમ પડશે. માટે આ
 તિર્યગ્ શબ્દ એ વર્ગના સર્વ પ્રાણીઓની મમાન પરિસ્થિતિ
 સૂચવવા માટે પૂરતો છે અને બીજી પરિસ્થિતિ ઠગતા
 જુદો પણ પડે છે દેવો, નાગો અને મનુષ્યો ઉભા ચાલે
 છે, અર્થાત્ એકદર તેઓ પોતાનો ઘણો ખર્ચ જીવન વ્યવહાર
 માટે, પેટ, મ્હો વિગેરે અવયવો જમીન તરફ ન રાખતા
 મામી દિશા તરફ રાખીને ચલાવે છે તેઓ કરતા તિર્યગ્
 પ્રાણીઓ આ તિર્યગ્ પણાથી જામ કરીને જુદા પડે છે

અને એ ત્રણમાંથી દેવા દિવ્ય પરિશ્ચિતિથી જુદા પડે છે
 મનુષ્યો મનનની શક્તિથી જુદા પડે છે નારકો નાર-
 કથન અને તેની ભયકર પરિશ્ચિતિથી જુદા પડે છે ના-
 તે તે પરિશ્ચિતિના નામ દેવગતિ મનુષ્ય ગતિ અને નાર-
 ગતિ આપેલા છે, તે બનાબર જણાય છે આ રીત સકર્મ
 પ્રાણી વર્ગના મુખ્ય ચાર લેહક કા જોઈ મુખ્ય ચારવર્ગ
 પાડવામાં આવ્યા છે તેના ત્રેરક કર્મ પછી ચાર ગતિ
 નામ કર્મોથી ઓળખાયા છે નિર્ચયગતિ નામ કર્મ કપટી
 પ્રપત્તી હવન જાળનારા જામે છે

પર ૪. ૪ નારક ગતિ નામ કર્મ-નારા
 કથનોમાં ગેહલા, ભયકર યાતનાઓથી ભરેલા વાતાવરણમાં
 રહેણ, ઇલામાં નીકળેલા પીંછાવિનાના પશિના ભર્યા ભેર
 અણગમતી અમુક આશ્રિતિ ધારણ કરતી વિગેરે વિગેરે પરિશ્ચિતિ
 તે નારક ગતિ અને તેનું ત્રેરક કર્મ, તે નારક ગતિ ના-
 કર્મ આ કર્મ ઘણાજ પાપી અને મહા આરાધના કરમે
 કરનારા, ઉચ્ચ પાપનીયા માણસો તીવ્ર અશુભ અધ્યવસાય
 સ્થાનકો અને યોગ સ્થાનકોના બળથી જાય છે
 ૨ જાતિ નામ કર્મ

આખા પ્રાણી વર્ગના ચાર જાતિની દૃષ્ટિથી મુખ્ય ચાર
 વિભાગો પડે છે, તેમ જાતિની દૃષ્ટિથી મુખ્ય પાંચ વિભાગ
 પડે છે જાતિના પેટા વિભાગ પાડતા પાડતા ઠેક વ્યક્તિ
 સુધી આની જાણે છીએ એ વ્યક્તિ સુધી આવી ને
 પછી છીએ વ્યક્તિ કરતા અમુક એક વ્યાક્રતને જુદી પાડવા
 માટે તેનું નામ રાજ્ય પડે છે જેમ કે તમે અમે

શાપીને બીજી કેટલીક તમાગી આજ સુધીની પરિસ્થિતિ
 વિચારીને અમે લખી આપીએ છીએ કે-આપે પચ્ચેન્દ્રિય-
 ક્ષતિના વર્ગમાં, મનુષ્ય નામના પ્રાણી વર્ગમાં, આર્ય
 દ્રવ્યની ગેમીમાં, ક્ષત્રિય [વિશ્ય] વર્ણમાં, વીશા સ્થાતિમાં, અમુક
 શેષમાં, અમુક શાખા ધરાવતા કુટુંબમાં, અમુક વડીલના
 હાથ નીચેના કુટુંબમાં, ઓસવાળ વંશમાં, અમુક વ્યક્તિના
 મનુક પુત્રની અમુક પત્નિની કુક્ષિમાં જન્મ ધારણ કરવો
 અને ત્યાર પછી આપનું નામ બીજા લાઇઓથી જુદા
 પાયા 'રમીકલાલ' એવું રહેશે એટલે એકદર આપનું
 આપુ નામ નીચે પ્રમાણે અમારી આપીસમાં રજીસ્ટર
 થયેલું રહેશે—

મેટા, ઓસવાળ સાખીય, વીશા સ્થાતિય, કૌશિક
 ગાત્રીય, સરદાર કુટુંબમાં, રામચંદ્રના પુત્ર, ક્ષત્રિયવર્ણીય,
 મૈત્રવાકુ વંશીય, પચ્ચેન્દ્રિય જાતીય, રમીકલાલ નામના
 સંસારી આત્મા વિગેરે વિગેરે ”

આ પરવાનો લઇને તમે બીજા જીવનમાંથી આ જીવ
 નમાં ઉપત્ત થયા છો, આ ગીતે બધા જીવો માટે સમજ
 લેવું એમને એમ કયાય ઉત્પત્ત થવાતું નથી જાતિ-જન્મ,
 તેના સ્થળ અને વિભાગ વિગેરે નક્કી કરવાનું કામ
 આ કર્મનું છે તેના મુખ્ય પાત્ર વર્ગો છે અને દરેકના
 ઉત્તરોત્તર પેટા ભેટો અનેક છે જે આત્માની આજીવ બાજુ
 વર્ગ પ્રમાણે આ કર્મના કુડાગા ગોઠવે છે

પૃ ૫ ૧ પચ્ચેન્દ્રિય જાતિ નામ કર્મ—એકે
 મુ વર્ગના કુડાગામાં ગમે ત્યાં યોજ્યતા

ઘાખવા તરફકિ-તમારે જોવાને હવે પડી
 ઉપત્તિ થવું ? એ વિશે તમે તમારા પૂર્વજન્મા
 કર્મની ઔણીયમા અગ્ર કરી એટલે પડેલા તો ત
 તપાસ કરવામા આવી કે-“તમે અમારા-જાતિકર્મના
 મેરમા છો કે નહીં ? જો તમારો આત્મા તરૂન નિર્ન
 હોત તો તો-તે કર્મ લાચાર થઈને તનને નબળાથી દેવ
 “ હવે આપ અમારા કાર્ય મેર બહાર છો, જ્યાં અમારો
 આત્માઓ જોતા હોય કે પ્રગટ થતા હોય ત્યાં આપ મ
 થાઓ અથાત્ મુદ્દિમા સિધાવેલ અમે હવે જુદા ન
 કરી શકીએ પરંતુ તો તેને જોમ લાગે કે-“આપ હું
 અમારા કર્મ મેરમા છે ” તો પડી તેના તરફથી ની
 પ્રમાણે લખાઈને હુકમ આવેલો હોવો જોઈએ “ તમે જા
 નામ કર્મના કાર્યમેરમા આવી શકો છે કારણ કે હજુ તમ
 રામા એવી યોગ્યતા પામી છે કે તમારે ધ્યાન ઉત્પન્ન થ
 જોઈએ અમારા મુખ્ય પાત્ર વર્ગ છે તેમા ચક્રતા ઉત્પન્ન
 કર્મ પ્રમાણે યોગ્યતા જોઈને અમારે ઉપાસવાનો હુકમ આપવો
 પડે છે તમારી યોગ્યતા કેટલેક અંશે મારી ગળાય ખરી,
 એટલે ઉચ્ચ વર્ગમા ઉત્પન્ન થવાનો હુકમ અમે આપી
 શકીએ છીએ

જો કે હવે પડીનું તમારું જીવન તમારે કયા અવસ્થા,
 કયા મનોબલમા, કયા પરિસ્થિતિમા, કયું અને કયી જાતનું
 શરીર ધારણ કરીને લીધાવવાનું છે, તેની રૂપ રેખા ગતિ
 નામ કર્મ કરી આપી છે જેના નમુનાની નકલ અમને કર્મના
 કેન્દ્રમાથી મળી છે તે આ માથે માથે છે તેના તરફ ધ્યાન

મરીને બીજી દેટીક તમારી આજ સુધીની પગિન્ધિનિ
 જિંદગીને અને લાખી આપીએ ટીએ ટે-આપે પચ્ચેન્દ્રિય-
 દીન વર્ગમા, મનુષ્ય નાનના પ્રાણી વર્ગમા, આર્ય
 પ્રદીગેલીમા, દત્રિય [વિગ્ય] વર્ણમા, વીશા જ્ઞાતિમા, અસ્ત-
 ંગમા, અમુક શાખા ધગવના કુટુંબમા, અમુક વહીવટના
 ક્ષેત્ર નીચના કુટુંબમા, એમવાગ વગમા, અમુક વ્યક્તિના
 આ પુત્રની અમુ-પત્નીની કુક્ષિમા જન્મ ધાતુ દરવેલ
 એ તાર પત્રી આપનું નામ બીજા લાઇએલી જુદા
 ધાતુ 'મીકલાલ' એવું ગેરે એટલે એકદમ આપનું
 આનું નામ નીચ પ્રમાણે અમારી આશીસ્તમા ગુણ-
 વેકું હેગે—

મુના, એમવાગ ગામીય, વીશા જ્ઞાતીય, કૌશિક
 વેશીય, સંસ્કાર કુટુંબમા, ગમચકના પુત્ર, દત્રિયવર્ણીય,
 નેવાકું વશીય, પચ્ચેન્દ્રિય જાતીય, મીકલાલ નામના
 મરી આ મા વિગેરે વિગેરે ”

આ પરવાનો લઈને તમે બીજા જીવનમાથી આ જીવ-
 નમા ઉત્પન્ન થયા છે, આ ગીતે જાણા જીવે માટે મમજી
 હવે એમને એમ આપ ઉત્પન્ન થવાતું નથી જાતિ-જન્મ,
 દેગ થગ અને વિવાગ વિગેરે નહીં કરવાનું કામ
 આ કર્મનું છે તેના મુખ્ય પાત્ર વર્ગો છે અને દેકેકના
 ઉત્તમેક પેગ લેલો અનેક છે જે આમાની આનું બાનું
 વર્ત પ્રમાણે આ કર્મના કંડાગા બોલવે છે

કેટલીક તમારી આજ સુધીની પરિસ્થિતિ
 અને જોઈને લખી આપીએ છીએ કે—આપે પચ્ચેન્દ્રિય
 નામના પ્રાણી વર્ગમાં, આર્ય
 ધર્મી, દાનિય [વૈશ્ય] વર્ણમાં, વીશા જ્ઞાતિમાં, અમુક
 અમુક શાખા ધરાવતા કુટુંબમાં, અમુક વડીલના
 કુટુંબમાં, ઓસવાળ વંશમાં, અમુક વ્યક્તિના
 પુત્રની અમુક પત્નિની કુક્ષિમાં જન્મ ધારણ કરવો
 ત્યાર પછી આપનું નામ ખીલ્લ લાઇએથી જુદા
 “રમીકલાલ” એવું રહેશે એટલે એક દર આપનું
 નામ નીચે પ્રમાણે અમારી આશીસમાં રજીસ્ટર
 થશે—

મેટા, ઓસવાળ શાખીય, વીશા જ્ઞાતીય, કૌશિક
 વંશ, સરદાર કુટુંબમાં, ગમચ દ્રના પુત્ર, દાનિયવર્ણીય,
 વાકુ વંશીય, પચ્ચેન્દ્રિય જાતીય, રમીકલાલ નામના
 આત્મા વિગેરે વિગેરે ”

આ પરવાનો લઇને તમે ખીલ્લ જીવનમાંથી આ જીવ
 ઉત્પન્ન થયા છો, આ ગીતે જાણા જીવો માટે સમજ
 એમને એમ કયાય ઉત્પન્ન થવાનું નથી જાતિજન્મ,
 અથવા અને વિભાગ વિગેરે નક્કી કરવાનું કામ
 કર્મનું છે તેના મુખ્ય પાત્ર અને હેતુના
 ઉત્તર પેટા લેહો અનેક છે

પ્રમાણ આ રજીસ્ટર

૧૫૯

૧૫૯

પ્રમાણે ઉત્પન્ન થવાને ગ્રેરક અને તે તે નામ ધારણ કરાવનાર
 કર્મ તેના અનેક પેટા ભેદો થાય છે પૃથ્વી વર્ગ પ્રાણી
 વર્ગ, અગ્નિ વર્ગ વાયુ વર્ગ અને વનસ્પતિ વર્ગ તેદરેકના
 પણ પુનઃ પેટા ભેદો થાય છે જેમકે-વનસ્પતિ વર્ગમા-
 પ્રત્યેક અને સાધારણ પ્રત્યેકમા ઝાડ, વેણા, છોડ, ઘાસ
 એમ અનેક રીતે પેટા ભેદો છે તેમા પણ ફૂલ મહિત, ફૂલ
 વિના અમુક જાતના પાદડાવાળા છે અમુક જાતના ફળવાળા
 એમ વર્ગો પાડતા પાડતા ઠેક એક વ્યક્તિ મુધી જઈ
 ગકાથે જેમકે-વીંજડો આળો વિગેરે, તો પણ માન જેઓને
 ન્પર્ક નામની એક ઇન્દ્રિય અને તેને લગતી જીજ્ઞાસા
 નામની હોય એટલી મમાનતા વાળો પ્રાણી વર્ગ જ આ
 વર્ગમા આવી શકે છે બીજો ન આવી શકે

૫૪ ૬ ૨. બેઈન્દ્રિય જાતિ નામ કર્મ—સ્પર્શ
 અને રસ [છ-હા] એ બે ઇન્દ્રિયોવાળા પ્રાણી વર્ગમા ઉત્પન્ન
 કરાવી તેના પેટા વિભાગો પ્રમાણે નામ ધારણ કરાવનાર
 આ કર્મ છે બેઈન્દ્રિય અને તેને લગતી જીજ્ઞાસા સમાન
 નમાત્રીવાળો પ્રાણીવર્ગ આ જાતિમા જણાય છે તેની પણ
 અનેક શાખા પ્રશાખાઓ હોય છે અળશીયા, પોરા, કોડ
 વિગેરે વિગેરે

૫૫, ૭ ૩. ત્રીન્દ્રિય જાતિ નામ કર્મ—સ્પર્શ
 રસ અને ત્રાણ)ન્દ્રિયો અને તેને લગતી જીજ્ઞાસા
 લી સામગ્રીથી ધરાવનાર બધો પ્રાણી વર્ગ આ
 વર્ગમા આવી તેની પણ અનેક શાખા

હેલ છે આ વર્ગમા ગ્રેરક અતે તે નામ ધરાવી આપના
ર્મ, તે ત્રીન્દ્રિય જાતિ નામ કર્મ કહેવાય છે

૧૮ ૮ ૪) આ જન્મેમા પણ ઉપર પ્રમાણેજ વિવેચન સમજ
૧૭ ૮ ૫) હેલુ માત્ર ચતુરિન્દ્રિય જાતિના વર્ગમા
ચતુરિન્દ્રિય વધારે હોય છે ૫ ચેન્દ્રિય જાતિ
વર્ગમા શ્રોત્રેન્દ્રિય વધારે હોય ૭ યાત્રી વિગત
ઉપર પ્રમાણેના લખાણુ પ્રમાણે સમજવી

જાતિ નામ કર્મ અને જાતિ નામ કર્મ પરિસ્થિતિ
અને ઉત્પન્ન થવાના સંજોગો નકલી કરી આપે છે ૫૭
એટલા ઉપગ્રથીજ તમારો આત્મા અત્યાગે છે તેથી જ્યોતિર્મ
નથી ગોઠવાય શક્યો

જ્યાગે તે આ પહેલાના લવમાવી છુટ્યો હશે, ત્યા તે
આ સ્થળે-જ્યા તમારે ઉત્પન્ન થવું હશે ત્યા લાવી મૂકના
આનુપૂર્વી કર્મ કહેવાય છે

જે સ્થળે ઉત્પન્ન થવાનું હોય, તે સ્થળે આત્મા
આનુપૂર્વી કર્મ લાવીને મૂકે એટલે તુરંત પોતાની પાસે
મેળવી રાખેલી કર્મની તુડીઓ આત્મા વટાવવા માટે છે તેજ
વળતે-તેજ પહેલે મમયે-શરીર નામ કર્મ ઉદયમા આવે
અને મનુષ્યને યોગ્ય વર્ગણાઓજ ગ્રહણ કરવાનો હુક
મળે છે પરંતુ પર્યાસિ કર્મના જળ વિના તે ગ્રહણ
કરવાનું થાય શી રીતે ? એટલે તે વળતે પર્યાસિ નામ કર્મ
આહાર પર્યાસિ કર્મને કામે લગાડી વર્ગણાઓ ગ્રહણ
છે

જે વખતે વર્ગણાઓ અહણ થવા માડે છે તેજ વખતે આહાર કંઠી વર્ગણાઓનો જેવું શરીર બનાવડું હોય તેવો પરિણામ થવા માડે છે, એટલે જો શરીરના રચના ઝમન કરવા લાયક અન્યવોવાળી કરવાની હોય તેટલું ત્રસ નામ કુર્મ તે વખતે પોતાની અસર બતાવે છે, અને પહેલેથી જ તેને યોગ્ય પરિણામ વર્ગણાનો થવા માડે છે અને જો સ્થિર રહેવા યોગ્ય રચના કરવાની હોય તો, સ્થાવર નામ કુર્મ પોતાની અસર બતાવે છે અને તેવી રચનાને લાયક પરિણામ થવા માડે છે એજ રીતે એક શરીરમા એક જીવને રહેવાનું હોય તો પ્રત્યેક નામ કુર્મની અસર થઈ ગરીર રચના તેવી થવા માડે અને જો એક શરીરમા અન્ય જીવોને રહેવાનું હોય તો સાધારણ નામ કુર્મ ઉદયમા આવે, એટલે શરીરનું બધારણ અન્ય જીવોને રહેવા લાયક થવા માડે છે એ જ રીતે જો મૃત્યુ રચના કરવાની હોય તો બાદર નામ કુર્મ અને સૂક્ષ્મ રચના કરવાની હોય તો સૂક્ષ્મ નામ કુર્મ પોતાની અસર પહોચાડવા માડે છે એટલે કે પહેલી વખતે આવેલી વર્ગણાના આહારનો પરિણામ જ પહેલેલીજ તેવો થવા માડે છે

વગી, પગિણા પામેલી વર્ગણામાથી શરીર પચાસી શરીરને લાયક રચના કરે છે, તેની સાથેજ સંઘાતન નામ કુર્મ રીતગર સજ્જતીય શરીરના પરમાણુઓના જથ્થાને સજ્જતીય સાથે ગોળવે છે બધન નામ કુર્મ પરમ્પર ચોટાડી પહેલેથીજ ગરીર બાધનાનું કામ કરવા માડે છે

આ વખતેજ નિર્માણ નામ કુર્મ પણ

‘લેવા ગોઠવવા ?’ તે નક્કી કરવા માટે છે અને અ ગો
પાગ નામ કર્મે લેવા અગોપાગ કરવાના નક્કી કરી
આપ્યા હોય, તેને ધ્યાનમાં રાખીને પ્રથમથીજ તેવો પરિણામ
થાય છે એટલે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ બ્યારે ઇન્દ્રિયોના વિભાગ
બંને તેના જુદા જુદા અવયવોમાં એ પરમાણુના જથ્થાને
હેતુવા માટે છે ત્યારે પણ નિર્માણ અને અગોપાગને ધ્યાનમાં
રાખીને પ્રથમથીજ થયેલા પરિણામ પ્રમાણે બરાબર
લેવાના જાય છે

૧લી એ અવયવોના અને એકદર આખા શરીરના
માપના સ્થાન નામ કર્મે નક્કી કરી આપ્યા હોય
છે, તે પ્રમાણે પહેલેથીજ તેને યોગ્ય પરિણામ થાય છે,
એટલે તૈયાર થતાની માથે જ એ જાતનો આકાર
જાહેરાત જાય છે એજ રીતે મજબુતી માટે પણ
કમજબુતી કરણ કે અસ્થાન નામ કર્મે પહેલેથી પરિ
ણામ થતી વખતે પોતાની અંતર પાડવી ગરુ કરી દીધી હોય
છે પછી તો રગ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ પણ બહાર
ગોઠના જ જાય છે તેજુ ચોક્કસ ધોણુ તો પહેલેથીજ
વર્ણુ નામ કર્મે, ગંધનામ કર્મે, રસ નામ કર્મે,
સ્પર્શનામ કર્મે નક્કી કરી આપ્યું હોય છે એટલે
તેજ પ્રમાણેનો રગ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ ઉપન થઈ
જાય છે કારણ કે પહેલેથી પરિણામ થતી વખતે તે
કર્મે ત્યાં હાજર હોય છે તેને ધ્યાનમાં લઈનેજ યથાયોગ્ય
પરિણામ થવો શક થાય છે

૨ જાડી શ્વાસ લેવાની શક્તિ કેટલી આપવી જોઈએ ?

એ શ્વાસોચ્છવાસ નામ કર્મે નકરી કરી આપ્યું હોય
 છે એટલે શરીરમાં તે પ્રમાણે જ શ્વાસોચ્છવાસ લેવાનું બન્યું
 ઉત્પન્ન થાય છે અને પર્યાસિ નામ કર્મ શ્વાસોચ્છવાસ
 પર્યાસિ ઉત્પન્ન થાય કે તુરત શ્વાસોચ્છવાસને યોગ્ય વર્ગીકરણ
 હઇ પરિણામીને શ્વાસ લેવા મુકવાનું કામ કરે થઈ જાય
 છે આ ગીતે ભાકીના નામ કર્મે માટે સમજી લેવું

અહીં એક મોટા કારખાનાનું અને તેના મહાનિયા
 મકાનું દૃષ્ટાંત આપી શકાય અથવા ચિત્રકાગ્રનું દૃષ્ટાંત આપી
 શકાય કારખાનામાં જે ભતની ચીજ બનાવવી હોય તે
 પ્રમાણે પ્રથમથીજ વેતરાણુ જરૂરી પડે છે, અને સાધનો પણ
 તેવાજ વસાવવા પડે છે અથવા ધારો કે-એક મકાન બનાવવું
 હોય તો બધી જીનેની વેતરાણુ પહેલેથીજ તે પ્રમાણે તૈયાર થતી
 તેણે છીએ ચિત્રકાગ્ર મોટું અને આમેદુળ ચિત્ર કાઢના
 ધ્યતો હોય તો પહેલેથીજ તે પ્રમાણે તેની રેખા દોરે છે,
 તેનાજ રંગ પસંદ કરે છે, પહેલેથીજ તેવી સફાઈ કરે છે,
 એમ પહેલેથીજ બધી યોગ્ય સામગ્રી મેળવતા છેવટે બરાબર
 ચિત્ર તૈયાર થઈ જાય છે પહેલેથી જેટલી ખામી રહી હોય, તેટલી
 છેવટે આખા ચિત્રમાં જણાયા વિના ગેતી નથી ખાવાની ચીજ
 બનાવવામાં પણ પહેલેથી સાવચેતી રાખવામાં ન આવે, તો
 તેમાં છેવટે અનેક ભતની ખામીઓ અનુભવવી પડે છે
 તેમજ શરીર રચના ચનાની સાથે જ પ્રયેક આત્માએ પોતે
 પૂર્વજન્મમાં આ લગ્ન માટે ઉપાર્જિત કરેલા કર્મોની અસર
 પહેલેથીજ થવા માટે છે, એટલે આખી રચના તે પ્રમા
 હોજ શકે થાય છે, અને છેવટે બધી અસરોના અરવાળા

મે નમુક એક ચોક્કસ અવસ્થામાં આપુ શરીર, સ્વભાવ અને
એકદમ આપુ ઉવન ગોઠવાઈ જાય છે

અહીં જુઓ, બિચારા નિરજન નિરાકાર મર્વ શક્તિ-
ના આ માની સ્થિતિ ! તેને જુદી જુદી ગીતે ન્યાયવાનું
તથા તેના જુદા જુદા ઘાટ ગોઠવવાનું કામ નામ કર્મ કંઈ છે
એવા માટે નામ કર્મને ચિત્રકાર માથે સંજ્ઞાવેલું છે તે
જાણર સમજાવે

ઉત્પ ૧ થતાની માથેજ દરે નામ કર્મો રાગીરની
જનાવવામાં પહેલેથીજ પોતપોતાની અમર કરવા માટે છે,
અને તે અમર પછી પરિણામે બહાર તેની અમર કેવી
જણાય છે તે હવે જાણજી સમજાવે
કે ગરીબ નામ કર્મ—

આ કર્મ, કર્મ વિચાર પહેલા ભાગમાં જણાવેલી માગ
વર્ગણાનાની ગરીબને યોગ્ય પાત્ર વર્ગણામાંથી યથા યોગ્ય
વર્ગણા મહાપુ કરવાનો હક્ક આપે છે અને ગરીબ ટકી
જે ત્યાં મુખી તે પ્રમાણે વર્ગણા મહાપુ કરવાનો હક્ક
આપે જાય છે તેમાંથી પાત્ર રાગીબ બને છે

પદ ૧૦ ૧ ઔદારિક શરીર નામ કર્મ—આદા
નિક વર્ગણામાંથી જનાવવામાં આવતું મનુષ્ય તથા તિર્યચાનુ
શરીર ઔદારિક શરીર હોવાય છે અને તે જનાવવા માટે
ઉવન પર્યંત વર્ગણાઓ આપનાર આ કર્મ છે

પદ ૧૧ ૨ વૈકિય શરીર નામ કર્મ—વૈકિય પ
ધો જનાવવામાં આવતું સામાન્ય રીતે દેવો અ

નારકોનું શરીર વૈકિય શરીર જોવાય છે તે જનાવવા માટે
જીવન પર્યંત વર્ગણાઓ અપાવનાર આ કર્મ છે

૬૦ ૧૨ ૩ આહારક શરીર નામ કર્મ—આહારક
વર્ગણામાથી જનાવનામા આવતું, ચતુર્દશ પૂર્વ ધરોને ખાસ
કામ પ્રસંગે ઉપયોગનું, લગભગ જોડ હાથ પ્રમાણનું શરીર,
તે આહારક શરીર જોવાય છે અને તે જનાવવા માટે અ
તમૂદ્ધર્ત સુધી વર્ગણાઓ અપાવનાર આ કર્મ છે

૬૧ ૧૩ ૪ તૈજસ શરીર નામ કર્મ—તૈજસ
વર્ગણામાથી આ શરીર જને છે અને તે શરીર આખા
શરીરમા વ્યાપી રહેતું હોય છે શરીરમા તેમજ જઠરમા રહેલી
ગરમી આ શરીરને લીધે હોય છે તૈજસ શરીર જનાવવા
માટે આ કર્મ વર્ગણા અપાવવાનું કામ કરે છે

૬૨ ૧૪ ૫ કાર્મણ શરીર નામ કર્મ—કાર્મણ
શરીર કાર્મણ વર્ગણામાથી જને છે બધા કર્મોજ આ શરીર રૂપે
પરિણામ પામે છે, એમ કહીએ તો ચાલે કાર્મણ શરીર પણ
આખા શરીરમા વ્યાપેવ દોષ છે કાર્મણ શરીર જનાવવા માટે
આ કર્મ વર્ગણાઓ અપાવે છે

આ પાંચ શરીરને માટે વિગતવાર ઘણું સમજાવવા
જોવું છે, પરંતુ તે અહીં ન સમજાવના આગળ ઉપર પ્રસંગે
સમજાવીશું તો પણ એટલું ચાલે રાખવાનું કે જે આ જો શરીર
આત્માથી કંઈ છુટા પડતા નથી એ જો શરીરથી તદ્દન મોક્ષ

* શરીર જનન મરણ અને પરાંતિ નામકર્મ માટે
નિન્તાગથી સમજાવવાની તૈયારી કરી હતી. પરંતુ પુસ્તક અને
આમથી જોતા અહીં મંજેપમા ડિવિત મલેવ છે.

કાય, ત્યારેજ આત્માનો મોક્ષ થાય છે, જિજ્ઞાસે આ જ જાળમાંથી
 છુટે છે એટલે એક જન્મમાંથી ખીન્ન જન્મમાં જતી વખતે
 એ બે રાગીના તો માવે હોયજ છે તેના જાળથી નવા
 જન્મમાં બધી નવી જીવન સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે
 ૪ અગોપાંગ નામ કર્મ—

આ ઠર્મ શરીરના અગોપાંગોનું નિયામક છે જો આ
 કર્મ ન હોય, તો આપણુ શરીર માત્ર એક ગોળમટોળ દડા
 જેવુ થાય. પરંતુ તેમાં હાથ, પગ, માથુ વિગેરે અવયવો જોવામાં
 આવે છે, તે આ કર્મને લીધે છે જો કે, કયા અવયવો કયા
 જોઈએ ? તે નિર્માણ નામ કર્મ નક્કી કરી આપે છે, અને તે
 અવયવોના ઘાટ તથા મજબુતી, સ્થાન અને સહનન નામ
 કર્મ નક્કી કરી આપે છે તથા રંગ વિગેરે વર્ણુ નામ ઠર્મ
 વિગેરે નક્કી કરી આપે છે શરીર નામ કર્મે બધો ઢાંચો
 મસાવો તૈયાર કર્યો હોય છે પરંતુ “આ પ્રાણીને અમુક અમુક
 અગો કુટવા જોઈએ” એ ઢાંચા આ અગોપાંગ નામ કર્મ
 નક્કી કરી આપે છે તૈજસ્ અને કાર્મણુ શરીરને અગોપાંગો
 નથી હોતા પરંતુ પ્રથમના ત્રણ શરીરને હોય છે ત્યાં
 પ્રાણીને કયા અગોપાંગો હોય છે ? કેટલા હોય છે ?
 એ વિષે ઘણીજ વિચિત્રતા છે પરંતુ આમાન્ય રીતે નીચે
 પ્રમાણેના અગોપાંગો હોય છે

અગો—૭ હાથ, ૨ પગ, ૧ માથુ, ૧ પેટ, ૧ છાતી,
 ૧ પીઠ અગ એટલે મોટા અગો

ઉપાંગો—આગળા, નાક, ડાન વિગેરે વિગેરે
 નાના અગો

અગોપાગો—વાળ, દાંત, નખ, વિગેરે વિગેરે નાના અવયવો અગોયે નહીં, ને ઉપાગોયે નહીં પણ તેના જેવા, તે અગોપાગો.

૬૩. ૧૫ ૧ ઔદારિક અગોપાગ નામ કર્મ.

ઔદારિક શરીરમાં અગોપાગ ઉત્પન્ન દરાવનાર આ કર્મ છે

૬૪ ૧૬ ૨ વૈકિય અગોપાગ નામ કર્મ.

૬૫ ૧૭ ૩ આહારક અગોપાગ નામ કર્મ.

ઉપર પ્રમાણે સમજી લેવા

૫. બધન નામકર્મ.

આ કર્મ, શરીરને માટે મળેલી વર્ગણાઓને પરસ્પર મેળવી તેનું એકાકાર મિશ્રણ કરે છે

આત્મા જ્યારે બીજા જીવમાંથી આવ્યો તે વખતે તેની માથે તેજસ અને કાર્મણુ એ બે શરીર તો હતાજ ત્યાર પછી જે સમયે તેણે સાંથી પહેલી ઔદારિક વર્ગણા લીધી, ત્યારે તેજસ્ અને કાર્મણુ વર્ગણાઓ પણ લીધીજ હતી હવે પ્રથમના બે શરીરની સાથે નવા શરીરને એકાકાર કરવું જોઈએ એટલે ઔદારિક વર્ગણાના પરમાણુઓના યોગ્ય પરિણામ થઈ જાય કે સુરત આ બધન નામ કર્મ તેજસ્ તથા કાર્મણુ સાથે તેને મેળવે છે અને પછી નવી ઔદારિક વર્ગણા આવે તેને પોતાની સાથે મેળવે છે તેજ સમયે તેજસ્ અને કાર્મણુ પરમાણુઓ નવા આવે છે તેને પણ એકાકાર કરી આપે છે

બીજું તેજસ્ અને કાર્મણુ શરીરનું કાર્ય જો

૧૭. જુ. હોય છે છતાં તે બન્ને પણ જોડાકાર થયેલા હોય છે આ રીતે જોડાકાર થયેલા શરીરો જુદી જુદા થી રકતા નથી ડેવી વિચિત્ર ઘટના ! એવટે પ્રાણી થી મૂલો કંઈ ત્યાર જ એ સળધ છુટો પડે છે અને એવટે નવું બનાવેલું હલુ તે શરીર પણ છોડીને, કાર્મણ નેત્રના મિશ્રણવાળા શરીરને જુદું પાડી તેને ચોતાની બાંહેધ આત્મા ભવાન્તરમા આલ્યો જાય છે આ રીતે વિચાર કરતા નીચે પ્રકારે બધનો નક્કી થયા—

૧ તૈજસ્-કાર્મણ ૨ તૈજસ્-તૈજસ્ ૩ કાર્મણ-કાર્મણ
૪ ઔદારિક-તૈજસ્ ૫ ઔદારિક-કાર્મણ ૬ ઔદારિક-
તૈજસ્-કાર્મણ ૭ ઔદારિક-ઔદારિક આ સાત રીતે પરસ્પર મિશ્રણ થઈ શરીરનું બધારણ બધાય છે હવે જેવ તથા નારકને વૈકલ્ય શરીર હોય છે એટલે તેઓને ઔદારિકને બદલે વૈકલ્ય રાષ્ટ્ર મૂકવો અને આહારક શરીરવાળાને આહારક રાષ્ટ્ર મૂકવો એમ દરેકને માત સાત બધનો થશે તેમાના પહેલા ત્રણ દરેકમા મરખા હોવાથી તેની સખ્યા જુદી ન ગણતા કુલ ૧૫ જાતના બધનો આખા પ્રાણી વર્ગ માટે નક્કી થયા છે અને કઈ વખતે કેટલા હોય ? એ વિચાર અહીં કરીએ—

૧૮. ૧. તૈજસ્-કાર્મણ બધન નામ કર્મ-
તૈજસ્ શરીરપણે પરિણત થયેલી તૈજસ્ વર્ગણા અને
કાર્મણ શરીર પણે પરિણત થયેલી કાર્મણ વર્ગણા, તેનું
પરસ્પર જોડાત્ર મિશ્રણ થવું, તે તૈજસ્-કાર્મણ બધન
કર્મ, તેનું પ્રેરક કર્મ છે

૬૭. ૧૯ ૨ તૈજસ તૈજસ બધન નામ કર્મ-
 નવી આવેલી પરિણત તૈજસ્ વર્ગણા જુની પરિણત
 તૈજસ્ વર્ગણા સાથે મિશ્રણ પામે, તે તૈજસ્ તૈજમ્ બધન
 તેનું પ્રેરક આ કર્મ છે

૬૮ ૨૦ ૩ કાર્મણુ-કાર્મણુ બધન નામ કર્મ—
 નવી આવેલી પરિણત કાર્મણુ વર્ગણા જુની પરિણત કાર્મણુ
 વર્ગણા સાથે મિશ્રણ પામે છે, તે કાર્મણુ-કાર્મણુ બધન
 તેનું પ્રેરક આ કર્મ છે જે ભવ વચ્ચે અને બીજે પણ
 કોઈ કોઈ પ્રસંગે આ ત્રણજ બધન હોય

૬૯. ૨૧. ૮ ઔદારિક ઔદારિક બધન નામ
 કર્મ—નવી આવેલી પરિણત ઔદારિક વર્ગણા જુની પરિણત
 ઔદારિક વર્ગણા સાથે ઔદાકાર થાય, તે ઔદારિક-ઔદારિક
 બધન તેનું પ્રેરક આ કર્મ છે

૭૦ ૨૨ ૫ ઔદારિક કાર્મણુ બધન નામ કર્મ	ઉપર પ્રમાણે પરિણત ઔદારિક વર્ગણા તૈજમ્ અને કાર્મણુ સાથે મિશ્રણ પામે છે અને કેવળ જો બન્નેના મિશ્રણ સાથે પણ ઔદાકાર થાય છે ત્યારે
૭૧ ૨૩ ૬ ઔદારિક તૈજમ બધન નામ કર્મ	
૭૨ ૨૪ ૭ ઔદારિક તૈજસ્ કાર્મણુ બધન નામ કર્મ	

ઉપરના ત્રણ બધન થાય છે અને તેના પ્રેરક આ ત્રણ
 કર્મો છે

પ્રથમ સમયે આવેલી ઔદારિક વર્ગણના પ્રથમ
 મધ્યમ વખતે નવી આવેલી તેજસ્ અને કાર્મણ સાથે
 થયે, તથા તેજસ્-કાર્મણના મિશ્રણ સાથે મિશ્રણ થઈ
 થયે. ૫૪ી આવેલી નવી ઔદારિક વર્ગણના મધ્યમ
 પ્રથમની ઔદારિક માટે, તેજ વખતે આવેલી તેજસ્ અને
 કાર્મણ સાથે અને છેવટે તેજસ્ કાર્મણના એકાકાર મિશ્રણ
 થયે એકમાત્ર થાય છે

ઉપર પ્રમાણેજ વૈક્રિય શરીરવાળાને અને આહારક
 શરીરવાળાને માટે મમળ લેવા

૧૩ ૨૫ ૮ વૈક્રિય વૈક્રિય બધન
 નામ કર્મ

૧૪ ૨૬ ૯ વૈક્રિય તેજસ્ બધન
 નામ કર્મ

૧૫ ૨૭ ૧૦ વૈક્રિય-કાર્મણ બધન
 નામ કર્મ

૧૬ ૨૮ ૧૧ વૈક્રિય તેજસ્ કાર્મણ
 બધન નામ કર્મ

૧૭ ૨૯ ૧૨ આહારક-આહારક
 બધન નામ કર્મ

૧૮ ૩૦ ૧૩ આહારક તેજસ્ બધન
 નામ કર્મ

૧૯ ૩૧ ૧૪ આહારક કાર્મણ બધન
 નામ કર્મ

૨૦ ૩૨ ૧૫ આહારક તેજસ્
 કાર્મણ બધન નામ કર્મ

દેવનારકને ઔદારિક સાથેના ચાર
 બધનને બદલે આ
 ચાર વધારે હોય છે
 એટલે કુલ માત્ર
 બધન તેને પચીસ હોય
 છે ચાર બધનના
 પ્રેરક આ ચાર કર્મો
 છે ચતુર્થ પૂર્વ-
 ધર જ્યાં આહારક
 શરીર બનાવે ત્યારે
 આ ચાર જાનના
 બધનોનો મળવ
 ઉત્પન્ન થાય છે
 એટલે તે પચીસ સાત
 થાય છે તે વખતે
 આ કર્મ આ ચાર
 બધનોમા પ્રેરક
 થાય છે

જો આ બધન નામ કર્મ ન હોય, તો શરીરની વર્ગણાઓનું પરસ્પર એકાકાર મિશ્રણ ન થાય એટલે, રેતીના લાડુની માફક પવનનો અપાટો લાગતાજ શરીર વેરાઈ જાય અથવા પાણીનો દરેટો પડતા ગળી જાય પરંતુ તેમ બનતું નથી, તે આ કર્મને લીધે

૬ સઘાતન નામ કર્મ—

સમૂહપસર્ગ હન ધાતુ ઉપરથી સઘાતન શબ્દ બને છે તેનો અર્થ એકઠું કરવું, જત્યો કરવો, ઢગલો કરવો, એવો થાય છે આ કર્મનું કામ ત્રણ રીતે સમજાય છે

[૧] શરીર નામ કર્મને લીધે તે તે વર્ગણા મેળવવાનો આત્માનો હક્ક નક્કી થાય છે પરંતુ વર્ગણાઓ પણ પરમાણુઓના રક્ષોની બનેલી હોય છે અને પરમાણુઓનો બધ થાય ત્યારે સઘાત નામના પરિણામ વિશેષથી રક્ષો બને છે, સઘાત થવામા સ્નિગ્ધત્વ (ચિકાશ) અને કસત્વ (હુખાપણું) નામના બે પરમાણુધર્મો કારણબૂત બને છે આ રીતે રક્ષમા બધ થવામા સઘાત કારણ બૂત બને છે એટલે કે સઘાત થવામા સઘાતન નામ કર્મ કારણ બૂત છે અને બધ થવામા બધન નામ કર્મ કારણ છે જે પ્રાણીનું જે જાતનું સઘાતન નામ કર્મ તેજ પ્રમાણે પરમાણુઓમા સઘાત થાય અને જેવું બધન નામ કર્મ, તે પ્રમાણે બધન —બધ થાય જો બધન અને સઘાતન નામ કર્મ ન હોય, તો સીધે સીધા ડેવળ પરમાણુઓનું શરીર બનવું જોઈએ પરંતુ તેમ ન બનતા બધ પામેલા અને સઘાત પામેલા

પરમાણુઓની વર્ગીકૃતિઓ શરીર બાધવાના કામમાં આવે છે આમ આ જાતના અણુ મચુહો-૪ શરીર બાધવાના કામમાં આવે છે, બીજા છુટા પરમાણુઓ નહીં તેનું કારણ શું ? એ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે-વર્ગીકૃતિઓના બધનમાં બધન નામ કર્મ અને સઘાતમાં મઘાતનનામ કર્મ કારણ છે

શરીર બાધવામાં અહણુ થતી દરેક પ્રાણીની વર્ગીકૃતિઓની સખ્યા તથા તેની ઉત્તમતા મધ્યમતા વિગેરે શરીર નામ કર્મની તરતમતાને આભારી છે તે તરતમતાનું પ્રેરક પ્રતિ પ્રાણીના સઘાતન અને બધન નામ કર્મ છે વિગેરે હકીકત ધ્યાનમાં રાખીને આ અર્થ કરવામાં આવેલો છે

[૨] જ્યારે આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે અને પછી પણ જોઈએ તેમજ ત્રણ વર્ગીકૃતિઓ તો અહણુ કરેજ છે બે ભવની વચ્ચેના વખતમાં બે અહણુ કરે છે વૈકિય શરીર-વાળા અને આહારક શરીરવાળા ત્રણ અહણુ કરે છે એટલે તૈજસ્ અને કાર્મણુ તો દરેક ક્ષણે ગમે તે વખતે અહણુ થાયજ છે માત્ર વિગ્રહ ગતિના કે સમુદ્ધાતના અનાહારક ક્ષણમાં ટોઈ પણ પ્રકારની વર્ગીકૃતિ અહણુ શુ વ કરતો નથી પરંતુ જ્યારે વર્ગીકૃતિ અહણુ કરવાનીજ હોય ત્યારે વર્ગીકૃતિઓ તો બધી એકમેક મિશ્રિત રૂપમાંજ હોય છે એક સોયના નાકા જેટલી જગ્યામાં પણ બધી વર્ગીકૃતિઓ હોય છે એટલા જ સમુદાયમાંથી આ મઘાતન નામ કર્મ સંજ્ઞાતીય વર્ગીકૃતિઓને પોતાની સંજ્ઞાતીય વર્ગીકૃતિ તરફ જોઈ એકત્ર કરે છે

૩ અથવા, આ રીતે શરીર નામ કર્મ, આહાર પર્યાપ્તિ તથા શરીર પર્યાપ્તિ નામ કર્મના બળથી પરિણામ પામીને આવેલી વર્ગણાઓને સબ્બતીય તથા વિમ્બતીય વર્ગણા સાથે સંધાતન કરી મૂકે એટલે પછી બધન નામ કર્મ તેનું પરસ્પર બધન કરી નાખે

આ બાબત હજી આવિધયના નિબંધાતો સાથે ચર્ચા કરીને શાસ્ત્રનો તાત્પર્યાર્થ નક્કી કરવો

બધન જો કે અનેક જાતના થાય છે પરંતુ જુની વર્ગણાઓ સાથે નવી ને વર્ગણાઓનું સંધાન કરવાનું હોય છે, તે વધાનમા વધારે પાચ જાતની હોય છે એટલે સંધાતન નામ કર્મ પાચ જાતના ગણાવેલા છે

૮૧ ૩૩ ૧ ઔદારિક સંધાતન નામ કર્મ—
ઔદારિક વર્ગણાના સંધાતમા પ્રેરક કર્મ એજ પ્રમાણે નીચેના ચાર મમલ હોવા

૮૨ ૩૪ ૨ વૈક્રિય સંધાતન નામ કર્મ	} ઉપર પ્રમાણે જવૈક્રિય ગેરમાત્ર જ્ઞાનાદેર રીને લાવ સમજા હો
૮૩ ૩૫ ૩ આહારક સંધાતન નામ કર્મ	
૮૪ ૩૬ ૪ તેજસ્ સંધાતન નામ કર્મ	
૮૫ ૩૭ ૫, કાર્મણુ સંધાતન નામ કર્મ	
૭ સહનન નામ કર્મ	

આ કર્મ શરીરની મજબૂતીનું પ્રેરક છે શરીરમા જે મજબૂતી જણાય છે, તે સહનન અને તે ઉત્પન્ન કરનાર આ કર્મ છે જો આ કર્મ ન હોય તો શરીરમા મજબૂતી ન આવે બળનું પ્રેરક જો કે આત્મિક વીર્ય-શક્તિ છે છતાં તેને પ્રગટથવા માટે શરીરમા જે મજબૂતી હોય છે, તેનું પ્રેરક

આ કર્મ છે. સવિધ્યમા શરીરની મજબૂતી જેવી થવાની
રોય, તેમા ઉપયોગી થાય તેવીજ રીતે પહેલે સમયે
ધીજ ગ્રહણ કરેલી વર્ગીયુમા પરિણામ થવા લાગે છે

પ્રત્યેક પ્રાણીની મજબૂતી એકઠી કરીયે તો તેમા અનેક
જાતની શક્તિ ઉતરતા કેમની મજબૂતી માલૂમ પડશે પરતુ
તેનું સામાન્ય વર્ગીકરણ કરીને છ દાખલાથી છ પ્રકારની
શરીરની મજબૂતી સમજાવવામા આવે છે

૮૬ ૩૮ ૧ વજ્રઋષભ નાગચ સહનન નામ કર્મ
વજ્ર એટલે ખીલો ઋષભ એટલે પાટો નાગચ એટલે
બન્ને તરફ મર્કટબધ, એટલે વાદરીને પેટે જેમ તેનું બચ્ચુ
વળગી રહે છે, વાદરી ગમે તેમ હ્રદે પણ તે છુદ્ડ નજ પડે,
તેમ અથવા તમારા બન્ને હાથથી મજબૂત તમારા પોતાનાજ
હાથના કાઠા પકડો બસ આનું નામ મર્કટ બધ તેના ઉપર
એક મજબૂત ઋષભ એટલે લોહાનો પાટો વીંટી લઇએ,
અને પછી તેના પર સોસરો લોહાનો ખીલો ઠોકી બેસા
દીએ એટલે કેટલી બધી મજબૂતી થાય? બમ જેના શરીરના
હાડકાનું બધારણ આંટણુ બધુ મજબૂત હોય, તેનું નામ
વજ્ર ઋષભ નાગચ સહનન કહેવાય. આ સહનન
કહેવાય આવુ મહનન એટલે શરીરનો આવો મજબૂત
બાધો ઉત્પન્ન કરે તે કર્મ વજ્ર ઋષભ નાગચ સહનન
નામ કર્મ કહેવાય

અહી ખાસ એક વાત સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર જણાય
છે કે-૧૪ ઋષભનાગચ મહનન, અને વજ્ર ઋષભ નાગચ
સહનન નામ કર્મ એ બન્ને જુદી જુદી વસ્તુઓ છે

સહનન એ શરીરમા ઉત્પન્ન થયેલી મજબૂતી છે અને સહનન નામ કર્મ, એ મજબૂતી ઉત્પન્ન કરનાર કર્મ છે તેવીજ રીતે-ઓદારિક શરીર અને ઓદારિક શરીર નામ કર્મ, એ બન્ને ધણુ જુદી જુદી વસ્તુઓ છે ઓદારિક શરીર ઓદારિક વર્ગવાનું બને છે અને તેનું પ્રેરક કર્મ, તે ઓદારિક શરીર નામ કર્મ છે દરેક કર્મ કાર્મણુ વર્ગણીના હોય છે અને તે પ્રથમ બાધવામા આવે છે, અને તેનું અચુક વખતે ફળ મળે છે ત્યારે ઓદારિક શરીર વિગેરે તેના ફળ છે દેવગતિ ફળ છે દેવગતિ રૂપે ફળ આપનાર કર્મ તે દેવગતિ નામ કર્મ તે જ રીતે ઓદારિકાદિક શરીરની વર્ગણાઓમા થતો સઘાત, તે સઘાતન અને તેનું પ્રેરક કર્મ તે સઘાતન નામ કર્મ આ ભેદ બે ઠે તમે આટલુ સીખ્યા છે, એટલે સમજતા હોજાજ પરંતુ વધારે અપદ્ધ કરવાના હેતુથી, અથવા બૂલ ન થઈ જાય એવા હેતુથી તમને ચેતવ્યા છે માટે હવે દરેક પ્રસંગે કર્મ અને કર્મનું ફળ એ બન્નેનો જુદો જુદો અભ્યાસ કરજો

બરાબર છે, કોઈ વખતે શુચવાટો થઈ જવા સંભવ છે આટલી ચેતવણીથી હવે બરાબર સાવચેત રહીશું ઘણી વખત એવી બૂલ થાય છે કે, ઓદારિક શરીર નામ કર્મ વિષે પ્રશ્ન પૂછ્યો હોય છે, અને વિદ્યાર્થીઓ ઓદારિક શરીર વિષે સમજાવીને ચૂપ રહે છે, અથવા ઓદારિક શરીર વિષે પ્રશ્ન હોય તો, ઓદારિક શરીર નામ કર્મની વ્યાખ્યા બોલી જાય છે આવો ભ્રમ થઈ જતો ઘણી વખત જોવામા આવે છે

૮૭ ૩૮. ૨ ઋષભનારાય સહનન નામ કર્મ—
મર્કટ બધ પહેલા જેવો રાજો ને તેના પર પાટો પળુ ૨
દેવા દો માત્ર ખીલો નહીં એમ જે જાતની મજબૂતી થાય,
એવો હાડનો બાધો, તે ઋષભ નારાય સહનન અને તેવો
બાધો અપાવનાર કર્મ, તે ઋષભ નારાય સહનન નામ કર્મ

૮૮ ૪૦ ૩ નારાય સહનન નામ કર્મ—માત્ર
બન્ને તરફ મર્કટ બધજ, પરતુ તેના ઉપર પાટો કે
ખીલો કશુંયે નહીં એવો બાધો તે નારાય સહનન,
અને તેનું મેરક જોટલે તે અપાવનાર કર્મ તે નારાય સહનન
નામ કર્મ

૮૯ ૪૧. ૪ અર્ધનારાય સહનન નામ કર્મ—
તમે તમારા હાથના બન્ને કાઠા પરસ્પર પકડયા છે
તેમાનો એક હાથ છુટો કરો જોટલે એક તરફ મર્કટ બધ
રહેશે આતુ નામ અર્ધ નારાય આવો હાડકાનો બાધો
તે અર્ધનારાય સહનન અને તે અપાવનાર કર્મ, તે અ
ર્ધનારાય સહનન નામ કર્મ

૯૦ ૪૨. ૫ કિલિકા સહનન નામ કર્મ—બસ,
બન્ને તરફનો મર્કટ બધ છોડી નાંખો માત્ર બન્ને હાથને
પામે પામે રાજો માત્ર તેની વચ્ચે એક નાનકડી નાળુક
પાતળી ખીલી કિલિકા-નાખી દબાવે અને જે મજ
બૂતી થાય, તેના જેવો શરીરના હાડનો બાધો, તે
[કિલિકા કથાન્તોપલક્ષિત] કિલિકા સહનન નામ કર્મ
અને તેવું સહનન અપાવનાર કર્મ તે કિલિકા સહનન
નામ કર્મ

૯૧ ૪૩ ૬ સેવાર્ત સહનન નામ કર્મ—બસ ખીલી પણ નહીં માત્ર પાસે પાસે રહેલા હાડકાના સાધા બહુજ સાધારણ મજબૂતીથીજ વગળી રહ્યા હોય છે આમ અ પ મજબૂતિવાળા શરીરના બાધાને માટે સેવાર્ત, છેદાર્ત, સ્પાટક, છેવડું એવા બુદ્ધિ સમ્પન્ન છે તેનું પ્રેરક કર્મ તે સેવાર્ત સહનન નામ કર્મ

જો કે દરેકને આ પ્રમાણેજ હાડકાનો બાધો હોય છે, એમ નથી પરંતુ કેટલાકને શરીરમાં હાડકા નથી પણ હોના, તેથી આ દાખલા ઉપરથી માત્ર શરીરની મજબૂતી નો પ્રકાર સમજી લેવો એક એકના વર્ગમાં આવા અનેક એમણા વત્તા પ્રકારો પડી જાય છે માત્ર શાસ્ત્રોપયોગી વિષય સમજાવવા માટે આમ સ્પૂલ પ્રકાર પાડી બતાવ્યા છે પરંતુ શરીરની મજબૂતી વિષે એ હું સ્વતંત્ર શાસ્ત્ર રચવા બેઠીએ તો વિગતવાર વધારે પેટા ભેદો પાડીને તેનું વર્ગીકરણ કરી વિવેચન કરી શકાય પરંતુ અહીં કર્મ શાસ્ત્રમાં તેનો જે રીતે ઉપયોગ છે, તેટલા પુરતો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે ને તેજ ઉચિત છે

૮ મર્યાદા નામ કર્મ—

આ કર્મ શરીર, તેના અવયવો, અને એક દર તેની રચનાની પ્રમાણ સરતાનું પ્રેરક કર્મ ■ સંક્ષેપમાં માત્ર અહીં ના ઉપયોગ પુરતા તેના ૬ પ્રકારો બતાવ્યા છે આ કર્મ ન હોય તો શરીર વિગેરેની આકૃતિનું કાઈ ઠેકાણું ન રહે વિરૂપ આકૃતિ વાળો માણસ પણ સૌભાગ્ય નામ કર્મને

હીધે ખીજને ંહાલો લાગે, તથા યશનામ કર્મને હીધે તેને।
 યશ પણ દેલાય, છતાં જેના શરીરની આકૃતિ સુદર હોય,
 એટલું પુણ્ય જેણે ઉપાજીયું હોય, તે સુલગ અને યશસ્વી પણ
 હોય, ંદાચઆ રીતે સુદર આકૃતિ જેમ મોહક અને આકર્ષક
 અને છે, તેમ આકર્ષકતાના કારણ સૌભાગ્ય નામ કર્મ વિગેરે
 પણ હોય છે માત્ર શરીર વિગેરેની આકૃતિનું નિમાયક
 આ કર્મ છે

જગત્કરમા ત્રણ કાળમા ઉત્પન્ન થતા પ્રાણી મા
 ના શરીરની આકૃતિના વર્ગ પાડીએ તો અસખ્ય વર્ગ
 પડી શકે પરંતુ એમ વર્ગીકરણ કરતા કરતા આ કર્મ શા
 અમા ઉપયોગી થાય તેવા છ પ્રકારોમા ફરેડ લેદો—પેદા લેદોને
 સમાવેશ કરીને આ કર્મનું વિવેચન કરવામા આવ્યું છે તેમા
 પ્રથમ સૌથી ઉત્તમ સન્ધાન ઢેવું હોય, તે જતાવીને સર્વથી
 હલકામા હલકું ઢેવું હોય, તથા તેની વચ્ચેના ખીજ જાણવા
 જેવા ઉપયોગી લેદો જતાવીને નીચે પ્રમાણે છ પ્રકારો
 પાડવામા આવે છે

દર ૪૪ ૧ સમચતુરસ્ર સ્થાન નામ કર્મ—

સમ=સરખા ચતુર=ચાર અસ્ર=ખુણા સ્થાન=આકૃતિ
 એટલે પર્યાકાસને પલાઠી વાળીને બેઠા પછી ડાબા હીચ
 ધુથી જમણા બાજા સુધી ૨ જમણા હીચધુથી ડાબા બાજા
 સુધી ૩ બે હીચણ વચ્ચેનો ગાળો ૪ પલાઠી વખતના
 પગના બન્ને નળાના સંલેગથી લલાટ સુધી, એ ચારેયનું
 અંતર સરખે માપે થાય એવી શરીરની રચના હોય, તે
 સમચતુરસ્રસ્થાન ંહેવાય તેનું ત્રેરક કર્મ તે સમ

ચતુરશ્ર મસ્થાન નામ કર્મ આવા પ્રકારની જેના શરીરની આકૃતિ હોય, તે ઉત્તમોત્તમ આકૃતિ કહેવાય આથી ઉત્તમ આકૃતિ જગત્મા બીજી કોઈ નથી જ આવી આકૃતિ હોય, તેનું શરીર અને તેના બીજા અવયવો વિગેરે જરાબર સુરેખ સુદર આકારવાળા અને જરાબર માપમર હોય આ બધા માપ અને આકૃતિઓ રેખાઓ વિગેરેનું વર્ણન ઠરનાર સામુદ્રિક શાસ્ત્ર અસ્તિત્વમા આવ્યું છે પોતાના આગળથી જરાબર ૧૦૮ જાનળ શરીર ઉચ્ચ હોય, છાતી પણ બ ગમર તેજ માપે હોય, છાતીમા ડૅસ્તુજ હોય, હાથ ૫ ગના તળીયા લાલ હોય, વિગેરે અનેક સ પૂર્ણ શુભ લક્ષણ લક્ષિત દેહલતા આ સન્ધાન વાગાને હોય છે

૬૩ ૮૫ ૨ ન્યગ્રોધ પરિમિદલ મસ્થાન નામ કર્મ—ન્યગ્રોધ એટલે વડ, પરિમિદળ એટલે ઘેરાવો ન્યગ્રોધના પરિમિદળ જેણે સસ્થાન તે ન્યગ્રોધ પરિમિદળ સસ્થાન, અને તેનું મૈરક કર્મ તે ન્યગ્રોધ પરિમિદળ સસ્થાન નામ કર્મ વડનું ચડ એટલું બધું સુદર નથી હોતું પરંતુ તેના ઉપર ઘટા હોય છે તેથી ફરથી વડની સુદરતા લાગે છે આ ઉપમાથી બીજા સસ્થાનનું સ્વરૂપ આપણા ખ્યાલમા ઉતારવાનો શાસ્ત્રકારોએ પ્રયત્ન કર્યો છે તેથી એ મસ્થાનનું નામ પણ એવી રીતે ઉપમાન ગર્ભિત શબ્દોથી રૂઢ કરવામા આવ્યું છે ભાવાર્થ એ છે કે ઉપર લખેલા સન્ધાનમા આણુ શરીર સ પૂર્ણ લક્ષણ લક્ષિત હોય છે તે પ્રમાણે આ સસ્યનમા માત્ર ગરીરનો કેડ ઉપરનો ભાગ સ પૂર્ણ લક્ષણ લક્ષિત હોય છે, નીચેનો ભાગ સુદર તે

૬૪ ૪૫ તેમા સપૂર્ણ લક્ષણોની અપેક્ષાએ ઠંધક
પણી હોય છે

૬૪ ૪૬ ૩ આદિમસ્થાન નામ કર્મ—સાદિ
મથેના સાચિ એમ બે નામ આ સસ્થાનને માટે વપરાય
જે સાદિ એટલે માત્ર અમુક જગ્યાએથી શરૂઆત એવો
મથ થાય છે અર્થાત્ કેડવો શરૂઆત થઇ પગ સુધીનો
મથો ભાગ યથાર્થ લક્ષણોપેત હોય તે સાદિ સસ્થાન
નામ કર્મ સાચિ શબ્દનો અર્થ તે નામનું કેાઇ વૃક્ષ
વિશેષ હશે કે જે નીચેના ભાગમા રમણીય હશે, બીજા
સસ્થાન કરતા આ ત્રીજુ સસ્થાન વિપરીત છે

૬૫ ૮૭ ૪ કુખજ સસ્થાન નામ કર્મ—ખન્ને
ભાગમા લક્ષણો ન્યૂન હોય કુખજ શબ્દનો સામાન્ય અર્થ
કુખડુ એવો થાય છે પરતુ એ કુખડાપણ ઉપરના ત્રણ
સસ્થાનમા બતાવેલા લક્ષણો પુરેપુરા ન હોય, તેની અપે
ક્ષાએ સમજવું જે શરીરમા ઉપર નીચે ખન્ને ભાગ સપૂર્ણ
લક્ષણુ લક્ષિત ન હોય, કઈક કઈક ખામી હોય તે કુખજ
સસ્થાન, અને તેનું ગ્રેરક કર્મ તે કુખજ સસ્થાન નામ કર્મ

૬૬ ૪૮ ૫ વામન સસ્થાન નામ કર્મ—
વામન શબ્દનો અર્થ ઠીંગણુ થાય છે પરતુ ઠીંગણાપણ
ઉપરના સસ્થાનોની અપેક્ષાએ સમજવું એટલે કે
કુખજ સસ્થાનમા યદ્યપિ સર્વ અવયવો સપૂર્ણ લક્ષણો
પેત ન હોય, છતાં શરીરનો કદ, બાધો, રચના વિગેરે
ઠીક હોય, તેના કરતા આ સસ્થાન વાળા શરીરમા

સ પૂર્ણ લક્ષણો તો ન હોય, પરંતુ કઈક નીચાપણું હોય. માટે તેનું નામ વામન સ્થાન તેનું પ્રેરક કર્મ વામન સ્થાન નામ કર્મ

૬૭ ૪૯ ૬ હુંડક સ્થાન નામ કર્મ—હુંડક અથવા હુંડન એ જે શબ્દો વપરાય છે હુંડકનો અર્થ અવ્યવસ્થિત એવો કઈક થાય છે જે શરીરમાં અવયવો વિગેરેમાં લક્ષણોપેતતા તો નહોય, પરંતુ ઉલટી વિલક્ષણતા હોય, એ રીતે અવ્યવસ્થિત સમજવું આવા સ્થાનનું પ્રેરક કર્મ તે હુંડક સ્થાન નામ કર્મ

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ વર્ણુ નામ કર્મ, ગધ નામ કર્મ, રમ નામ કર્મ, સ્પર્ગ નામ કર્મ આ ચારેય કર્મો અને તેના લેહોનું વર્ણન સાથેજ કરીશું

શરીર નામ કર્મથી શરીરની વર્ગણા મળી શરીર પર્યા-સિધ્ધિતેમની રચના કરી બધન અને સઘાતનથી તેના બધન, સઘાતન થયા નિર્માણ નામ કર્મે શરીરના અવયવોના સ્થાનો નક્કી કરી આપ્યા, ત્યાં અગોપામ નામ કર્મે અવયવો રચના સ્થાન નામ કર્મે તેની યથા યોગ્ય આકૃતિ, અને સહનન નામ કર્મે શરીરમાં અને અવયવોમાં યથા યોગ્ય મજબૂતી મૂકી તથા પ્રત્યેક નામ કર્મે એકજ જીવને એકજ શરીરમાં રહેવાનો અધિકાર આપ્યો, વિગેરે વિગેરે રીતે શરીર અને આત્માના સબધથી જીવતું જાગતું પ્રાણી તો દુનિયા માં અસ્તિત્વ ધરાવતું થયું પરંતુ દરેક શરીરના રંગ, સ્વાદ, સ્પર્શ, ગધ વિગેરે નક્કી કરનાર કર્મો તો જોઈએજ ને ?

અપિ, શરીર પુણ્ય પરમાણુઓની વર્ગણાઓનું બને છે
 જે વાત તો આગળ સમજાવી છે પરમાણુમાળ વર્ણ, ગ ધ,
 ર અને સ્પર્શ ગુણો હોય છે જે વળતે જેવા સંજોગો
 વેળાએ તેવું રૂપાન્તર થયા કરે છે દાખલા તરીકે-ભાવળના
 લાકડાનો કકડો લાલ રંગનો છે એટલે કે તે પરમાણુઓના
 અણુમા લાલ રંગ પ્રગટ થયો છે હવે તેને અગ્નિમા
 લાકડાનો, એટલે તેનો ઢાળો કાલસો બની જશે અર્થાત
 જે લાકડાનો કકડો લાલ મટીને ઢાળો થઈ ગયો સંજો
 ગો લીધે તેનો રંગ બદલાઈ ગયો તેવા ઘણા દાખલા
 આપી શકાય આ રીતે પરમાણુમા વર્ણાદિ ગુણો હોય છે
 પરંતુ મજોગવશાત તેમા ફેરફાર થયા કરે છે

હવે ઉપનું શરીર પણ પરમાણુઓનું જ બને છે એટલે
 તેમા પણ સ્વાભાવિક રીતેજ વર્ણાદિ પ્રગટ થશે જ તો પછી
 તેના મૈરક ઈર્મો માનવાની જરૂર ગી ? એ જાતની શંકા
 અહીં થયા વિના રહેતી નથી

તેનું સમાધાન એ છે કે-અપિ પરમાણુઓમા અને
 વર્ગણાઓમા સ્વાભાવિકજ રીતે વર્ણાદિ હોય છે પરંતુ જ્યારે
 જીવ તેનું શરીર બનાવે છે, ત્યારે માત્ર શરીરજ બનાવે છે
 પરંતુ શરીરમા વર્ણાદિ દેખાય છે, તે દેખાવા ન જોઈએ કારણકે
 શરીર નામકર્મ તો શરીરજ આપી શકે આ ઉપરથી કહેવાનો
 આશય એ છે કે કુદરતી સંજોગો ગમે તેવા હોય, તેને
 અને આત્માને લાગે વળગે શું ? એ વર્ણાદિ અમુક પરમા
 ણુઓના, ભલે હોય, તેથી અમુક આત્મા સાથે તેને સંબંધ
 શો ? છતાં તે અમુક આત્માના બને છે અને તેના જ સંજોગો

પ્રમાણે રૂપાન્તર પામે છે તે આ કર્મેની લીધે અર્થાત્ કુદરતી સંભોગે સર્વ સામાન્ય છતાં તે અમુકના જ બને છે, અને અમુકનાજ કામમા આવે છે તેનું કારણ તેના પોતાના કર્મો છે તેજ રીતે બધન અને સઘાતન પામવાનો શુભ પરમાણુમા છે છતાં અમુક પ્રાણીના શરીરના પરમાણુઓમાં અમુક જાતના બધન અને સઘાતન થાય, એ તેના તેના બધન અને સઘાતન નામ કર્મને લીધે તેજ રીતે અહીં પણ કુદરતી રીતે પરમાણુઓમા વર્ણાદિ છતાં તે અમુક આત્માના બને છે અને પાછા અમુક જાતના ફેરફારો પામે છે તે આ કર્મેની લીધે જો આ કર્મો નહોત, તો એ વર્ણાદિ ઉપર આત્માનો હુકમ ન ચાલે ભલે વર્ગીણાઓ મળે, તેમાના વર્ણાદિ ઉપર તેનો અધિકારજ ન રહે એટલે પ્રથમ તો એ વર્ણાદિ ઉપર જે અધિકાર અમુક આત્માનો થાય છે તે આ કર્મેની લીધે બીજા ફેરફારો થવાની તો વાત પછી બીજા ફેરફારો થાય છે તે વર્ણાદિ કર્મોની તરતમતાને લીધે સમજવા અને વર્ણાદિ કર્મોની તરતમતા આત્માના અધ્યવસાય સાથે સબધ રાખે છે અધ્યવસાય પ્રત્યેક આત્માના સ્વતંત્ર જુદા હોય છે એટલે પછી શરીરના વર્ણાદિ પણ પોતપોતાના સ્વતંત્ર ગણાય ॥ અને તેના ફેરફારો આત્માના અધ્યવસાય ઉપર આધાર રાખે છે નહીં કે પરમાણુ વર્ગીણાના કુદરતી ફેરફારોના સંભોગ ઉપર

વર્ણુ એટલે સામાન્ય રીતે રંગ એવો અર્થ થાય છે તે રંગ અનેક જાતના બેવામા આવે છે છતાં બધાનું વર્ગીકરણ કરીને મુખ્ય પાંચ રંગો છે, એમ નૈન શાસ્ત્ર કારાઓ નહીં કર્યું છે કાળો, ધોળો, રાતો, પીળો, લીલો

ગધ પશુ ળધા ગધેનું એકીકરણ કરીને એ જાતના
 નક્કી કર્યા છે સુરભિગધ=સુગધ અને દુરભિગધ એટલે દુર્ગંધ
 ગસ-રસ એટલે સ્વાદ સ્વાદ અનેક જાતના હોય છે
 પરંતુ તેનું એકીકરણ પાંચ પ્રકારોમાં સમાવેલું છે તિષ્ઠો,
 ધ્રુવો, મીઠો (ગળ્યો), ખાટો, તુરો.

અર્ષ આઠ નક્કી કર્યા છે ટાઢો, ઉનો, સુવાળો,
 ખડખડો, ભારે, હલકો લુખો, અને ચીકણો

આ રીતે આ વર્ણાદિ ૨૦ નક્કી કરવામાં આવ્યા છે
 બીજા ળધા પ્રકારોનો તેમાં અમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે
 શરીરની રચનાના પ્રથમ ક્ષણથીજ પ્રાણીના પોતાના ઈર્મ
 પ્રમાણે વર્ણાદિનો પરિણામ થવા માટે છે

૯૮ ૫૦ ૧ શ્યામવર્ણુ નામ કર્મ—સેશ,
 બડરી, હબસી, લીલ, કાગડા કાચલ, લમરા, વિગેરે પ્રાણી
 જોના શરીરો કાળા જણાય છે તેનું કારણ તેઓના
 ઔદારિક શરીરની વર્ગણમાં રહેલા સ્વાભાવિક વર્ણુ કાળા
 વર્ણુ રૂપે પરિણામ પામ્યા છે તેમ થવામાં આ કર્મ પ્રેરક
 છે દરેકની કાળાશમાં થોડો થોડો ફેર જણાય છે, તેનું
 કારણ દરેકનું શ્યામવર્ણુ નામ કર્મ જુદી જુદી જાતનું હોય
 છે, તે છે હવે પછીના બીજા વર્ણુ નામ કર્મો તથા ગધ
 નામ કર્મો વિગેરેની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણેજ સમજી લેવી

૯૯ ૫૨ ૩ હારિત વર્ણુ નામ કર્મ—દાખલા-
 ધ્રુવજો, જાડના પાદડા, પોપટ, લીલી દ્રાક્ષ,

૧૦૦ ૫૧. ૩. રક્ત વર્ણુ નામ કર્મ—
 ચોઠા, ગાય, હરણ, લાલમાછલુ મરચા, પોથી

૧૦૧ ૫૩ ૪ પીત વર્ણુ નામ કર્મ—

ભમરીઓ, સિંહ, કુતરા, ચતરા, મોગરાના ફૂલ

૧૦૨ ૫૪ ૫ શ્વેત વર્ણુ નામ કર્મ—

ગાય, ઘોડા, માણસો, ઘોળા કબૂતર, ફુલ, જીવાર, સસડું

કેટલાકના રંગો આથી જુદી જાતના હોય છે અથવા ચિત્ર વિચિત્ર હોય છે છતાં તેમાં મુખ્યપણે તે આ પાચનુજ મિશ્રણ હોય છે અથવા પાચેય જુના જુદા સ્થાનમાં ગોઠવાયેલા હોય તેથી પણ ચિત્ર વિચિત્ર લાગે. અથવા તે તે પ્રાણીઓના પોત પોતાના વર્ણને માટે જુદી જુદી જાતના વર્ણુ નામ કર્મ માનવામાં વાધો નથી માત્ર શાસ્ત્ર માં સક્ષિપ્ત સ્વચ્છ રસ માટે આ પાચ પ્રકારો બતાવ્યા છે પરમાણુઓના કુદરતી વર્ણુ ઉપર આ કર્મને લીધે અમુક આત્માનું આધિપત્ય જામે છે

૧૦૩ ૫૫ ૧ મુગભિગધ નામ કર્મ—દાખલા—
કસ્તુરી મૃગ, શુલાખ વિગેરેના ફુલો, માટી, સુખઠ

૧૦૪ ૫૬ ૨ દુરભિગધ નામ કર્મ—
લસણ, ડુંગળી, કેટલાક ફીડાઓ

આમાં પણ ચિત્ર વિચિત્ર ગંધો હોય છે પ્રત્યેક પ્રાણીના શરીરની જુદી જુદી કષ્ટક વિવક્ષણ ગંધ હોય છે પરંતુ તે બધાનું સંલેપથી એકીકરણ આ બે પ્રકારમાં થાય છે

૧૦૫ ૫૭ ૧. તિજત રસ નામ કર્મ—દાખલા—
અદરજવ, કડું, કુવાર, કારેલા, લીંબડો

૧૦૬. ૫૮ ૨ ઠડુક રસ નામ કર્મ— ”

મરી, મરચા, સૂક, તજ, લવીંગ

૧૦૭ ૫૯. ૩ કપાય રસ નામ કર્મ— ”

હરડે, સોપારી, મીઠીયાવળ, નસોતર,

૧૦૮. ૬૦. ૪. અમ્લ રસ નામ કર્મ— ”

આમલી, લીંબુ, કેરી, આબળા, બિજેરા

૧૦૯. ૬૧. ૫ મધુર રસ નામ કર્મ— ”

શેરી, ચીકુ, પાકા કેળા, પાકી કેરી

સમ્પ્રત બાપામા-તિકત શબ્દનો અર્થ ‘ઠડુ’ એવે
પણ થાય છે અને ઠડુકનો અર્થ તીખુ એવો પણ થાય
છે જો કે પ્રતિ પ્રાણીને પા- પોતાના શરીરનો સ્વાદ જુદો
જુદો હોય છે અને તેનું પ્રકર કર્મ પણ પોત પોતાને
જુદ જુદ હોય છે પરંતુ જધારું એકી ઝરણ કરતા આ
પાત્ર જાતના રમમા અથવા તેના મિશ્રણથી ઉત્પન્ન થતા
અનેક પ્રકારોમા સમાવેશ પામી શકે છે અહીં એટલું
યાદ રાખવું કે દાખલાઓમા જણાવેલા પ્રાણીઓમા વર્ણાદિ
ચારેય હોય છે પરંતુ તેમાથી જેમા જે મુખ્ય હોય છે
તે ધ્યાનમા રાખીને દાખલા આપ્યા છે સૂક, ગે ધીળી,
ગધે-સુગધી, સ્વાદે તીખી અને સ્પર્શે ખડખડી હોય
છે તે પ્રમાણે જધારાં યથાયોગ્ય રીતે સમજી લેવું

૧૧૦ ૬૨ ૧ ગુરુ સ્પર્શ નામ કર્મ—દાખલા-

હોદ્ડ, પત્થર, આપણ શરીર

૧૧૧. ૬૩ ૨ લઘુ સ્પર્શ નામ કર્મ— ”

૩, પક્ષિનું શરીર

૧૧૨. ૬૪ ૩. મૃદુ સ્પર્શ નામ કર્મ— ”
ફળો, ફૂલો, આપણા શરીરો

૧૧૩ ૬૫. ૪ ખર સ્પર્શ નામ કર્મ— ”
સીતાકેળ, અનનસ, સતરા શીંગો, મગર

૧૧૪ ૬૬ ૫ શીત સ્પર્શ નામ કર્મ— ”
કેળ, ખરફ, પાણી

૧૧૫ ૬૭ ૬ ઉષ્ણ સ્પર્શ નામ કર્મ— ”
અગ્નિ

૧૧૬ ૬૮ ૭ સ્નિગ્ધ સ્પર્શ નામ કર્મ— ”
કેટલાક જીવોના શરીર ઉપર ચીકાસ હોય છે

૧૧૭ ૬૯ ૮ નેદ્ર સ્પર્શ નામ કર્મ— ”
કેટલાક જીવોના શરીર રાખ જેવા હુખા હોય

૧૩ વિહાયોગતિ નામ કર્મ—

પ્રાણીને શરીર અને તેને લગતી ઘણીખરી સગવડો ઉપરના કર્મોથી મળે છે, ત્રસ નામ કર્મ ગતિ શરૂ થાય છે પરંતુ ગતિ એટલે ચાલવાની રીતમા પણ ફેરફાર હોય છે કેટલાક પ્રાણીઓની ગતિ સુદર આનંદ આપે તેવી હોય છે, એટલે વખણાય છે જેમકે ઉત્તર ઘોડા, હાથી, બળદ, ગાય, હસ, વિગેરે વિગેરે

અને કેટલાકની ચાલ એટલી બધી ખરાબ હોય છે—જે વખણાતી નથી ઉડ, ખમ્ચર વિગેરે વિગેરે આ ગતિ આકાશના અવકાશમાં પ્રાણીઓ કરે છે એટલે ‘વિહાયોગતિ’ નામ આપી પ્રથમ જણાવેલા ગતિ નામ કર્મથી

અને જુદા પાડેલ છે આકાશને બદલે વિહાયસ્ શબ્દ
પરેલો છે વિહાયસ્ એટલે આકાશ

૧૧૮. ૭૦. ૧ શુભ વિહાયોગતિ નામ કર્મ-ગતિ
કિંવાળા શુભ તથા (પુણ્ય) શરીરનો સંલેગ થવા
ના, ગતિ કરવાની શક્તિ ત્રસ નામ કર્મ આપે છે પરંતુ
તેમા શુભ ગતિનું નિયામક આ કર્મ છે

૧૧૯. ૭૧. ૨ અશુભ વિહાયો ગતિ નામ કર્મ-
આ કર્મ ઉપરના કર્મથી વિપરીત છે
છવમાં રહેલી ગતિ શક્તિને ત્રસ નામ કર્મ મર્યાદિત
કરે છે, અને ગતિ શક્તિ પ્રવર્તવા દે છે તેમા શુભાશુભનું
નિયામક આ કર્મ છે એટલે એક રીતે આ કર્મ ત્રસ
નામ કર્મની સાથે સબધ ધરાવતું હોય તેવું જણાય છે
પરંતુ તેના બે ભેદ પાડેલા હોવાથી તેની ગણતરી પિંડ
પ્રકૃતિમા ગણવાની જરૂર પડી છે

૧૪. આનુપૂર્વી નામ કર્મ.

આનુપૂર્વી આર છે અહીં જગતનું સ્વરૂપ જો કે
સમજાવવું નોંધ્યે અને તેમા આકાશ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ પણ
સમજાવવું નોંધ્યે આત્માઓ અને પરમાણુઓની ગતિ
આકાશ પ્રદેશોની ઊંચી પ્રમાણે કેવી રીતે થાય છે ગતિ-
વિજ્ઞાનને લગતું જ્ઞાનશાસ્ત્રોમા રીતસર સંજોગોગ ચોક્કસ
નિયમો શાસ્ત્રીય પદ્ધતિપર આધ્યા છે તે પણ સમજાવવા
નોંધ્યે પરંતુ અહીં તે સમજાવવા જતા ઘણા જ વિસ્તાર
થાય તેથી તે વિચાર હવે પછીના ભાગો ઉપર રાખીને
કામ ચલાઉ હકીકત તમને સમજાવીશ એટલેથી તમારે
સતોષ માનવો નોંધ્યે

એક દાખલો ત્યો—ખારીક વાળાની ઝીણી જાળી
 શુ થેલી હોય, અથવા દવા ચાળવાનો ખારીક હવાલો ભુજો
 તેમા ખારીક તારો હોય છે હવે તેમા પાણી છટા અને
 પછી એ હવાલાને ત્રાસો ઉભો રાખો તો પાણીના બિંદુઓ
 મુખ્યપણે તાર સાથે લાગેલા હશે અને તારની મદદ
 પ્રમાણે નીચે ઉતરી આવશે એમને એમ એ બિંદુઓ નીચે
 ન પડતા તારની પ્રમાણે મીઠા નીચે ઉતરી આવશે

તેવી રીતે આકાશના પ્રદેશની એણીઓ (લાઈનો) સર્વ દિશામાં જાય છે કોઈપણ જીવ કે પરમાણુ-શક ધો
 એણીઓના ક્રમ પ્રમાણે ગતિ કરી શકે છે જેમ રેલ્વે લોહાના
 પાટાની લાઈન પ્રમાણે ચાલે છે તેમ એ ગતિ કરનારા
 દ્રવ્યો એણીને છોડ્યા વિના ગતિ કરે છે આમ ક્રમસર ગતિ
 કરવી તેનું નામ આનુપૂર્વી આનુપૂર્વી ઝરવા છતાં ઉત્પત્તિ-
 હેતુ આઠે અવળે સ્થળે હોય તો ત્યાં આનુપૂર્વી પ્રમાણે
 જીવને જવા માટે પ્રેરક બળ આપનાર આ કર્મ છે જે
 આ કર્મ ન હોય તો મીઠી એણી ઉપર તો જીવ ચાલે
 પરંતુ એણી બદલવાનું તેનાથી બની શકતું નથી એ
 આનુપૂર્વી-એણીનો ક્રમ બદલી આપવાનું કામ આ કર્મ
 કરે છે જેમ રેલ્વે એક પાટા ઉપર મીઠીજ તી હોય છે
 પરંતુ તેને બીજે પાટે ચડાવવી છે અને બુનીજ દિશાના
 પ્રદેશો તરફ ચલાવવાની છે, પરંતુ જે સંધાવાળો સાધો
 બદલી આપીને બીજે પાટે ન ચડાવી આપે તો તેતો એમને
 એમ સીધીજ ચાલ્યા કરે પરંતુ ધારેલ પ્રદેશો ન પહોંચે
 તેમ ધારો કે એક કીડીનો જીવ ખારી સામેની આ પેટી

જી નીકળીને આ મકાનના પેલા ખુલ્લામાં અંદર રહેલા
 દુકાન પાટીયાપર કુચુ રૂપે ઉત્પન્ન થવાનો છે તે જીવ
 જીવ ત્યાં છે ત્યાંથી સીધો ઉચે તો જાય પરંતુ તે
 જોઈ શકા સુધી ચાલ્યો જાય ? તેને આ આનુપૂર્વી કર્મ
 નામ જતો અટકાવી ત્યાં ઉત્પન્ન થવું છે તેની હદ
 સુધી ઉચા જાય એટલે વાળીને ઉત્પત્તિક્ષેત્ર તરફ સહેલથી
 રહ શકાય તે એવી તરફ વાળી દે છે અને ડેબટે એવી
 ૧૧/ ચલાવીને ઉત્પત્તિક્ષેત્ર સુધી લાવી મૂકે છે જુઓ
 આ રીતે—[શિક્ષકે આકૃતિ કાઢી સમજાવણુ]

આ કર્મ ન હોય તો જીવ માત્ર સીધી એણીમાં ગતિ
 પે જાય, પરંતુ ઉત્પત્તિસ્થળે જઈ ન ગઈ ત્યાં ગયા
 વિના તેનો છુટકો તો નથી કારણ કે ત્યાં જવા માટે
 અનેક જાતની સામગ્રી લઈને નીડળ્યો છે મોક્ષમાં સીધો
 પહોંચી જવાની તો તેની પાસે યથાયોગ્ય સામગ્રી છે જ
 નહીં એટલે અને એવી વિના તો ગતિ થઈ શકતી નથી
 એટલે એવી બદલી બીજી એવી પર ચઢવાને માર્ગદર્શક
 પ્રેરક બળ આપનાર આ કર્મ છે તેના બળથી તે ઉત્પત્તિ
 ક્ષેત્ર સુધી પહોંચી જાય છે સીધી એણીએ ગતિ કરવા
 સિવાય બીજી રીતે કરવાનું સામર્થ્ય જીવમાં કર્મની મદદ
 વિના શી રીતે આવી શકે ? હવે આ એણીઓમાં પહોંચી
 ગતિને ઝડલુ, અવિચ્છાદગતિ, સીધી ગતિ કહે છે અને
 ત્યાર પછીની એણીઓમાં ગતિ કરે ત્યારે એ ગતિઓને
 વક્રગતિ-વિચ્છાદવતીગતિ-ચાક્રી ગતિ એવું નામ સામ્રમાં
 આપેલું છે આ આનુપૂર્વી નામ કર્મનો વિષાક માત્ર

વિશ્વહ ગતિમા હોય છે અવિશ્વહ ગતિમા નથી હોતો.
 દારણુકે ત્યા તેવી જરૂર નથી સજ્જગતિ જીવ પોતાની
 સ્વાભાવિક ગતિ શક્તિથીજ કરે છે આવી સજ્જગતિ
 માત્ર એકજ હોય છે અને તેને માટે એક સમયનો વખત
 લાગે છે પરંતુ વિશ્વહગતિ વધારેમા વધારે વણ, અને ત્રણ
 સમય સુધી હોય છે

હવે આ વચ્ચલા વખતમા પણ કાર્મણ અને તેજસ્
 શરીર તો જીવની સાથે હોય છે અને પ્રતિ સમય તેને
 યોગ્ય નવી નવી વર્ગણા દેવા માટે તે અપાવનારા તેજસ્
 કાર્મણ શરીર નામ કર્મ પણ સાથેજ હોય છે એટલે
 તે કર્મો પોતાનું કામ શી રીતે બધ રાખે ? એ પોતાને
 યોગ્ય વર્ગણાઓનું આહારણુ-ખેચાણુ-સ્વીકાર કરે જને ?
 પરંતુ તેમાં એટલું સમજવાનું છે કે જે સમયની વિશ્વહ
 ગતિ હોય તો વિશ્વહગતિના પહેલા સમયમા કાર્મણ
 જાતના રક ધો જીવ લેતો નથી અને ત્રણ સમયની
 વિશ્વહગતિ હોય તો વિશ્વહગતિના પહેલા જે સમય રક ધો
 આહરણુ કરતો નથી અર્થાત્ અનાહારક હોય છે આ
 ઉપરથી એક સ્થળેથી છુટેલો જીવ બીજે સ્થળે ઉત્પન્ન થાય
 ત્યા સુધીમા વચ્ચલા વખતમાં ઓચામા ઓચો એક
 સમય અને વધારેમા વધારે ચાર સમય લાગે છે આ
 કર્મનું બીજું નામ તેના બાવાર્થ પ્રમાણે અનુચેણી કર્મ
 પાડવું હોય તો પાડી શકાય

આ રીતે વિશ્વહગતિમા જીવને યેરક બા આપનાર
 આ કર્મ છે સામાન્ય રીતે જીવને ઉત્પન્ન થવાના ચાર મુખ્ય

વિભાગો છે એટલે તે મુખ્ય વિભાગોને આશ્રયીને આ
 ૧૨૦ ૭૨ ૧. દેવગતિ આનુપૂર્વી નામ કર્મ—

દેવી પરિસ્થિતિમા જવાને ઈચ્છતા જીવને પહેલાં છોડેલી
 અને હવે પછી મેળવવાની એમ જન્મે ગતિની વચ્ચેના
 પ્રદેશમા મહદગાર ચર્મ ઉત્પન્ન થવાની ગતિ સન્મુખ જીવને
 થાય છે, આકાશપ્રદેશોની શ્રેણીના અનુક્રમ પ્રમાણે
 પ્રમાણે—અનુપૂર્વી પ્રમાણે પ્રમાણે— દેવપરિસ્થિતિમાના
 ઉત્પત્તિપ્રદેશ સુધી લઈ જનાર કર્મ

૧૨૧ ૭૩. ૨. મનુષ્યગતિ નામ કર્મ } આ ત્રણેયના અર્થો
 ૧૨૨ ૭૪. ૩. તિર્યચગતિ નામ કર્મ } પણ ઉપર પ્રમાણેજ
 ૧૨૩ ૭૫ ૪ નારકગતિ નામ કર્મ } યાદ કરી લેવા

૮ શુદ્ધ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ

હવે આપણે પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓના વિચાર ઉપર
 આવીશું એ લેદો, તેના વિપાકના અને પિંડ પ્રકૃતિઓના
 વિપાકના કોઈ મૂળ તત્ત્વમા લેઈ છે, એ ઉપરથી એ લેઈ
 પાડવામા નથી આવ્યા પરંતુ માત્ર તેને પેટા લેદો નથી
 અને ઉપર ગણાવેલી ચૌદપ્રકૃતિઓને પેટા લેદો છે એટલે
 અથરચનાનો અમુક કર્મ સાચવવા એ પ્રમાણે વિભાગ
 પાડીને વિવેચન કરેલું છે જાકી બીજી રીતે પણ તેનું
 વિવેચન કરી શકાય જીવ વિપાકીનો વર્ગ જુદો અને
 પુદ્ગલ વિપાકીનો વિભાગ જુદો તથા ક્ષેત્ર વિપાકીનો ત્રીજો
 વિભાગ એમ વિપાકની તત્ત્વમતાને લીધે તેના ત્રણ ભાગ
 પાડી શકાય જે હવે પછી જતાવીશું

આ આઠ પ્રકૃતિઓમાં શ્વાસોચ્છવાસ નામ કર્મ છે અને જીવ નામ કર્મ જીવ વિપાકી છે અને પાકીની પુદ્ગલ વિપાકીની છે અર્થાત્ તેઓના વિપાકનો સમાવેશ પુદ્ગલવર્ગજીવોના બનેલા શરીર સાથે સુખ્ય છે

પુદ્ગલોમાં અનેક શક્તિઓ છે તે બધી સ્વાભાવિક રીતે પરિણામો પામ્યા કરે છે, ત્યારે તે વિશ્રસા પરિણામને કહેવાય છે પરંતુ જીવના નિમિત્તને લઈને જે પરિણામો થાય છે, તે બધા પ્રયોગ પરિણામો છે પ્રયોગ પરિણામોમાં જીવ ખાસ નિમિત્ત છે, અને જીવનિમિત્ત છતાં પ્રયોગ પરિણામોમાં જે તરતમતા રહે છે, તે કર્મને લીધે હોય છે કર્મો વિના પ્રયોગ પરિણામો પ્રાપ્ત કરવાનો જીવને અધિકાર રહેતો નથી એટલે કે પુદ્ગલોમાં રહેલી સ્વાભાવિક શક્તિઓના પ્રયોગ પરિણામો કર્મની મદદથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે તમામ પુદ્ગલવિપાકીઓના પુદ્ગલવિપાકીપણામાં આ મૂળ તત્ત્વ છે એ ધ્યાનમાં રાખીએ તો કર્મોના વિપાકનો અર્થ બરાબર સમજી શકાય છે

૧૦૪ ૭૬ ૧ અગુરુ લઘુ નામ કર્મ—પુદ્ગલ પરમાણુઓ અને સ્કંધોમાં પણ સર્વ અવાતર પરિણામોના મૂળ તત્ત્વરૂપ એક અગુરુલઘુનામનો વ્યાપક પરિણામ હોય છે પરંતુ આ તો જીવે અહણુ કરેલી શરીરાદિકના સ્કંધોમાં પરિણામ થવાનો છે અને તે પ્રત્યેક જીવની જુદી જુદી પરિસ્થિતિ અને સંલેગો પ્રમાણે વિચિત્ર વિચિત્ર ભાવનો રહેવાનો એટલે આ પ્રયોગ પરિણામમાં જીવનું કર્મ કારણ દોષજ નોઈએ એટલે આ કર્મ તે તે જીવે

ંગ પ્રાપ્ત કરેલા શરીરાદિક સ્કંધોમા ઉત્પન્ન થતા
પ્રકૃત્યુપયોગપરિણામનું નિયામક છે

એવીજ રીતે ઉપધાત, પરાધાત, આતાપ, ઉત્તોત,
ભાણુ વિગેરે વિષે સામાન્યતઃ સમજી રાખવું કારણ કે
પરિણામો વિશ્રમ પશુ હોય છે, અને જીવ પ્રયોગકૃત હોય
કાર પ્રયોગ પરિણામો પશુ હોય છે અને તે તે પ્રયોગ
પરિણામમા તે તે કર્મ કારણ હોય છે એટલું સામાન્ય સમજ્યા
ગી તે તે પરિણામની ગી શી ખામ જરૂર છે તે નીચે
પ્રમાણે સમજી લેવાથી બગબર ખ્યાલ આવી જશે

૧૭૫ ૭૭ ૧ નિર્માણુ નામકર્મ — આ કર્મ
ખગોપાગ નામ કર્મથી મળવાને નક્કી થયેલા અગોપાગોની
પ્રમા મર્યાદાઓ નક્કી કરે છે જે અગ જ્યાં ચોક્કી શકે
જને બરાબર ઉપયોગમા આવી શકે તે રીતે બરાબર
સ્થગો નક્કી કરવાનું કામ આ કર્મ કરી આપે છે આ
કર્મ માત્ર બાહ્ય અગોપાગોના સ્થગો નક્કી કરે છે, એમ
નથી પરંતુ અદ્વના અગો અને એકદર શરીરનાં નાના
મોટા તમામ તત્ત્વોનો રીતમર ચીતાર નડકો કરી આપે
છે અને તે આવેલી વર્ગણાઓ ઉપર પડેલે સમયેથી
અસર કરવા માટે છે એટલે પરિણામે તે પ્રમાણે ગણુ
ગોઠવાતુ ચાલે છે યદ્યપિ આવો ક્રમસંનિવેશ પરિણામ
પુદ્ગલમા હોયજ છે પરંતુ અહીં જીવ વિશેષને લીધે
જુદી જુદી પરિસ્થિતિવાળો હોય છે એમ પ્રત્યેક જીવની
પરિસ્થિતિ પ્રમાણે પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા કર્મસંનિવેશ
પરિણામમા આ કર્મ કારણજૂત છે માટે જ તે પ્રયોગ
પરિણામ કહેવાય છે

૧૨૬ ૭૮ ૧ પરાધાત નામ કર્મ—બીજાના શરીરને આધાત પહોંચાડી શકે, પડી બહેને કદાચ સામે માણુમ બળવાન હોય, પરંતુ શરીર રચનામા એવોજ એક પરિણામ પ્રગટ થાય કે જેથી કરીને તે બીજાના શરીરને આધાત પહોંચાડી શકે, તે આ કર્મને લીધે પ્રત્યેક જીવની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જોખાવતા પ્રમાણુમા આ પરિણામ પ્રગટ થાય છે

૧૨૭ ૭૯ ૧ ઉપધાત નામ કર્મ—આ કર્મ હાગભગ ઉપરના કર્મ કરતા કંઈક વિપરીત અસર ઉત્પન્ન કરે છે બીજાના શરીરથી પોતાનું શરીર ઉપધાત પામે એવો તેમા પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે તથા રોગાદિકથી અને વધારાના કેટલાક અવયવોથી જેવા કે—રસોળી, પડજી, છટ્ટી આગળી, ત્રણ પગ, પશુને પાચપગ, જે માથા, વિગેરે રીતે શરીરમા હરકત રહ્યા કરે આવા વિચિત્ર જાતનો શરીરમા ઉપધાતકજનક પ્રયોગ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે તે આ કર્મને લીધે

૧૨૮ ૮૦ ૧ આતાપ નામ કર્મ—આતાપ નામનો પરિણામ પુણ્યલોભા પ્રગટ થાય છે અને તે જીવ વિશેષતા શરીરમા પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે આ પરિણામ માત્ર અમુક જીવોના શરીરમાજ ઉત્પન્ન થાય છે એમ શાસ્ત્રોમા જણાવ્યું છે અને તે બીજા કોઈ જીવોના શરીરમા નહીં, માત્ર સૂર્યનું બિંબ જે આપણે જોઈએ છીએ, તે એક જાતની પાર્થિવ રચના છે જેમ સોનું, લોહ વગેરે, અને તેમા સૂર્ય નામની દેવજાતિ રહે છે પરંતુ

એ પાર્થિવ જિજ્ઞાસા પૃથ્વીકાય હવેા ઉત્પન્ન થાય છે
અર્થાત્ એ જિજ્ઞાસા અમરજ્ય પાર્થિવ હવેાના શરીરોના
મંદહરણ હોય છે એ શરીરોમા આતાપ પરિણામ ઉત્પન્ન
રાય છે તે આ કર્મને લીધે તેમા ખુબી એ છે કે—એ
કોરને ને આપણે સ્પર્શ કરીએ તો તે આપણને ગરમ
લાગે પરંતુ તેમાથી બહાર પડતા કિરણો દૂર દૂર ગરમ
લાગે અને બીજી વસ્તુને પણ ગરમ કરી દે

જો કે અગ્નિમા આ સ્થિતિ આપણે જોઈએ છીએ
પણ તેના આતાપ પરિણામ નથી માનેલો પરંતુ તે રક્ત
નામ કર્મ અને ઉષ્ણ સ્પર્શ નામ કર્મની અસરનું પરિ
ણામ છે એટલે કે અગ્નિને અડકીએ તો તે ગરમ લાગશે,
અને બહાર દૂર દૂર તે અર્પણની અમર જ્યાં સુધી ફેલાય
ત્યાં સુધી ગરમી જણાશે પછી નહીં જણાય ત્યારે
આતાપમા એ કેર છે કે મૂળ સ્થળે ગરમી નથી હોતી અને
દૂર દૂર વધારે ને વધારે ગરમી હોય છે જો કે આ એક
વિચિત્ર શોધ છે પણ તે જાણવા જેવી ઠે સૂર્યનો તડકો
આપણને લાગે છે પણ સૂર્ય એટલો ગરમ નથી એમ આ
કર્મના વિવેચન વખતે શાસ્ત્રકારો આપણને સમજાવે છે

૧૨૯. ૮૧ ૧ ઉદ્યોત નામકર્મ—ઉદ્યોત, કાતિ,
પ્રસા, એ નામનો પ્રયોગ પરિણામ પ્રાણીના શરીરમા ઉત્પન્ન
થાય છે તેનું પ્રેરક આ કર્મ છે હીરા, પન્ના, ચંદ્ર, પત
ગીયા, દેવો, મહાત્મપત્નીઓ, ખજાનુઆ, કેટલીક ઔષ
ધીઓ વિગેરેના શરીરપર ઠંડક ઉત્પન્ન કરે તેવો ઉદ્યોત
પરિણામ અકચકતો જણાય છે તે આ કર્મને લીધે પત્તાનો

રગ નીલવર્ણ નામ કર્મને લીધે તેમજ હીરાનો સ્વેતવર્ણ નામ કર્મને લીધે પરતુ ચક્રચક્ર ઉદ્યોત કર્મને લીધે

૧૩૦ ૮૨ ૧ સ્વામ્યોચ્છવાસ નામ કર્મ—આ કર્મ જીવ વિપાકી છે. ચલ્પિ સ્વાસોચ્છવાસ નામની વર્ગણા અગાઉ પહેલા ભાગમાં આપણે ગણાવી ગયા છીએ, તેના મહત્ત્વ, પરિણમન, અને ત્યાગ કરવામાં પર્યાપ્તિ નામ કર્મ પ્રમાણે વપરાતી જીવની શક્તિ કામ ઠરે છે પરંતુ તે ગૃહીત અને પરિણત વર્ગણાનો સ્વાસોચ્છવાસ પછે ઉપયોગ કરી દેવામાં આ કર્મ જીવને પ્રેરક બળ આપે છે અને તેથી આપણે સ્વાસ લઈ શકીએ છીએ અને ઉચ્છવાસ કાઢી શકીએ છીએ જો આ કર્મ ન હોય તો સતત નિયમિત ચાલતી આ પ્રવૃત્તિ ચાલી ન શકે તેમાં આત્માને નિયમિત રીતે પોતાનું સામર્થ્ય લાગુ રાખવાનું જ હોય છે. એ પ્રવૃત્તિમાં પોતાનું સામર્થ્ય રોકવાનું આત્મા બંધ ઠરે એટલે બધી જીવનની પ્રવૃત્તિઓ રોકાઈ જાય છે અર્થાત્ આ કર્મ આત્માની અમુક શક્તિને આ પ્રવૃત્તિમાં રોકી ગાળે છે, અથવા આ પ્રવૃત્તિ ચલાવવા માટે અમુક એક શક્તિને રોકી આપે છે અર્થાત્ આ કર્મની સીધી અસર આત્માની અમુક શક્તિ ઉપર છે એટલે તે જીવ વિપાકી કહેવાની હોવી જોઈએ.

આપણે સ્વાસોચ્છવાસ લઈએ છીએ તેને પ્રાણાપાન કહે છે અર્થાત્ જુદા જુદા દ્વારોથી શરીરમાં દાખલ થતો પ્રાણ નામનો વાયુ અને નીચે ફરીને પાછો જુદા જુદા દ્વારોમાંથી નીકળી જતો અપાન વાયુ એમ કહેવાય છે.

ખરી રીતે એ વાયુ નથી જો કે પવન દાખલ થાય
 અને બહાર નીકળે પરંતુ તેની માથે બીજા
 દ્રવ્યો હોય છે જેન શાસ્ત્રકારો કહે છે કે-તે ક્રિયામા
 શ્વાસોચ્છ્વાસ વર્ગણના સ્કધો ખાસ ઉપયોગી
 પર્યાપ્તિ નામકર્મથી ઉત્પન્ન થયેલી જીવની જીવનશક્તિ
 વિશેષ પોતાના બળથી એ વર્ગણના સ્કધો ગ્રહણ કરે
 છે, ઉપયોગમા આવે તેવી રીતે તેને પરિણામ આવે છે, અને
 ઉપયોગમા લીધા પછી તેને છોડી દે છે, અને નવા લે છે
 વિગેરે પ્રવૃત્તિ આત્યા કરે છે

ભાષાના સ્કધોની મારફત શ્વાસોચ્છ્વાસના સ્કધોનો
 માત્ર અમુક વખતે જ ઉપયોગ થાય છે, એમ નથી પરંતુ
 તેનો ઉપયોગ સતત અમુક નિયમ પ્રમાણે નિયમસર
 આધ્યાત્મ કરે છે, અને તેમ ચલાવવામા આત્માનું અમુક
 પ્રમાણમા બળ નિયમિત રીતે જોડાઈ રહે છે તે રીતે
 નિયમિત રીતે તે બળને રાહી રાખવાનું કામ આ કર્મ કરે છે
 એટલે આ પ્રકૃતિ જીવ વિપાકી તો બરાબર લાગે છે

પરંતુ પ્રાણાપાન-શ્વાસોચ્છ્વાસ વર્ગણ મળે છે, તે
 કયા કર્મને લીધે, અને તેમા ચતા બીજા પરિણામ વિશે-
 ધના નિયામક કર્મો કે જે પુણ્યલવિપાકી સંભવી શકે, તે
 કેમ નહીં ગણાવ્યા હોય? તે વિષે તમને શકા થશે પરંતુ
 સંક્ષેપપ્રિય શાસ્ત્રકારોએ કોઈમા અતર્કાવ કરેલો હોવો
 જોઈએ. એજ પ્રમાણે ભાષા અને મનને માટે પ્રશ્ન છે જો
 પર્યાપ્તિ નામ કર્મને તેના નિયામક ગણવામા આવે, તો તે પણ
 જીવ વિપાકી છે પુણ્યલવિપાકી નથી એટલે શરીર નામ

કર્મ સાથે તેનો અતર્જાવ કર્યો હોય તો ના ન કહેવાય વળી ભાષા અને મનની પ્રવૃત્તિમા પ્રેરક બળ શરીર (કાયાયોગ) આપે છે તેને બદલે પ્રાણાપાનમા પ્રેરક બળ આ પ્રાણાપાન લઘિ જનક નામ કર્મ આપે છે આમ કંઈક વ્યવસ્થા લાગે છે

આપ આ રીતે સંદેહમાં વાતો કરો, ત્યારે અમારે શું સમજવું ?

બરાબર છે આ વિષય એટલો ગંભીર છે કે આ વિષયના વિજ્ઞાનના ઉંડા જ્ઞાન વિના તેનું ચથાર્થ સમાધાન વિદ્વાનોએ પણ આપવું મુશ્કેલ પડે તેમ છે એટલે આ કર્મ વિચારના વિષયોમા આટલા ઉપરથી તમે મને પણ પારગત ન માનશો ઘણું સમજવાનું અને શીખવવાનું અને શોધવાનું છે તે બધું નમ્ર બની શાસ્ત્રોના અવગાહન કરી શોધ્યા કરશો તો કંઈક કંઈક નવું બાણી શકશો.

૧૩૧-૮૩-૧ તીર્થંકર નામકર્મ—જીવ પોતે પોતાના સ્વતંત્ર અધિકારમા રહેવાના જ સ્વભાવવાળો છે છતાં કર્મોને લીધે તેને તે સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થતી નથી પરંતુ તે શક્તિ મર્યાદિત રીતે પ્રાપ્ત થાય છે એટલે આ કર્મ એ મર્યાદાનું નિયામક છે તેથી તે જીવ વિપાકી છે જગત્મા પ્રાણી વર્ગમા અધિકાર પ્રમાણે અનેક પદવીઓ જીવને હોગવવી પડે છે અથવા બાહ્ય દૃષ્ટિથી કહીએ તો પ્રાપ્ત કરવી પડે છે એક માણસ જાતિ નામ કર્મને લીધે અમુક કુટુંબમા પત્ર થયો, પરંતુ તે કુટુંબમા ઉત્પન્ન થયો એટલા ઉપરથી

બના સુખી તરીકેની પદવી જધાને મળેજ, એમ નથી

તે પદવી તો અમુક વ્યક્તિનેજ પ્રાપ્ત થાય, અથવા લોગ
વધી પડે અર્થાત્ આત્માનું અમુક ચોક્કસ સામર્થ્ય અમુક
ચોક્કસ મર્યાદામાં એ પદવી નિમિત્તવડે આત્મા પ્રગટ કરી
શકે અથવા પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આવી પદવીઓ પ્રતિ પ્રાણી વર્ગમાં મેળવવા ધાત્રીએ
તો મળી શકે પરંતુ એ સર્વ પદવીઓની શિરોમણિ
તીર્થંકર પદવી છે તેનાથી ઉચ્ચ કોઈ પણ પદવી નથી
રાજા, ચક્રવર્તી, ઇંદ્ર, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય નાયક, વિગેરે
વિગેરે પ્રાણી માત્રની સર્વ પદવીઓ એ પદવીમાં વ્યાપ્ત
રીતે સમાઈ જાય છે અર્થાત્ એ પદવી ત્રિભુવનના
પ્રાણીઓને પૂજ્ય થઈ પડે છે આવી ત્રિભુવન પૂજ્ય પદવી
પ્રાપ્ત કરાવનાર કર્મ અથવા એ શક્તિને પ્રકટ કરવાનો
અવકાશ આપનાર કર્મ તીર્થંકર નામ કર્મ છે
આ કર્મનું આ નામ ઉપલક્ષણ રૂપ હોય એમ સમજાય છે,
કેમ કે—દુનિયામાંની હરેક વ્યવસ્થિત પદવીનું પ્રેરક આ કર્મ
છે એટલે કે—ગણધર, આચાર્ય ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, ગણી,
પ્રવર્તક, પ્રવર્તિની, સાધુ પદવી, રાજા, ચક્રવર્તી, ઇંદ્ર, સા-
માનિક, પુગેહિત, સેનાધિપતિ, સામત, ન્યાયાધીશ, શેઠ,
નગરશેઠ, કુલપતિ, કુટુંબપતિ, પ્રમુખ, મત્રી, નાયક, મ-
ધવી, વિગેરે વિગેરે પદવીના પ્રેરક કર્મો તે તે જીવને
લગતા અને તે તે પરિસ્થિતિ અમાણે જાણી શકાય છે

અહીં એટલું યાદ રાખવું કે—તીર્થંકરની યોગ્યતા અને પદવી,
આચાર્યપણું અને આચાર્ય પદવી, સાધુપણું અને સાધુ પદવી,
વિગેરેમાં સૂક્ષ્મ ભેદ છે અર્થાત્ તે તે જાતની સ્વાભાવિક

યોગ્યતા આત્માના તે તે ગુણોની ખીલવણીથી ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ તે તે જાતની પદવી મળે છે, તે આ કર્મના પેટા ભેદમાના તે તે પદવી પ્રેરક કર્મને લીધે મળે છે, એમ સમજી શકાય છે તે તે જાતની યોગ્યતા છતાં તે તે યોગ્યતાને લગતી પદવીને પ્રેરક કર્મ જેણે ઉપાજન ન કર્યું હોય, તેને તે પદવી મળતી નથી તેથી આ ભેદ સમજાય તેવો છે

આ રીતે સમાન શક્તિવાળા આત્માઓમા પણ તીર્થંકર પદ માત્ર અમુક વ્યક્તિને જ હોય છે

પદવીઓ પ્રાપ્ત કરવાને માટે યોગ્ય યોગ્ય સદ્વર્તન જેમજેમ કેળવીએ તેમ તેમ તે પ્રાપ્ત થતું જાય, તેવી રીતે સર્વોત્કૃષ્ટ ઉત્તમ સદ્વર્તનમા આત્માને લગાવવાથી પરિણામે તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત થાય છે તે કેળવવાના ૨૦ પ્રકારો શાસ્ત્રમા બતાવ્યા છે પ્રભુમય જીવન કરવાના એ સચોટ વીશ પ્રકારોનું યથાર્થ સેવન કરે તે ચોક્કસ પ્રભુમય થાય, તીર્થંકર થાય પ્રભુમય થવાની યથાર્થ કુચી આપણા પ્રાચીન શાસ્ત્રકારોથી અજ્ઞાત નથી

એ વીશ પ્રકારો કયા કયા ?

તે વિષયનું પ્રકરણ આવશે ત્યાં તે ગણાવીશું, અને સમજાવીશું એક દર સદ્વર્તન રાખવું, એ તેનો સાર છે હાલતો એટલું સમજીને આગળ વધીએ તો ઠીક

૨૦ સપ્રતિપક્ષ પ્રત્યેક પ્રકૃતિઓ—આ પણ માત્ર સપ્રતિપક્ષતાને લીધે પ્રથમની પ્રકૃતિઓ કરતા બુદ્ધિ પડે છે નહીં કે બીજી કાર્મ પણ કારણ છે

આમાં-પ્રત્યેક નામ કર્મ અને આધારણ નામ કર્મ, સ્થિર નામકર્મ, અસ્થિર નામકર્મ, શુભ નામકર્મ અને અશુભ નામકર્મ, એ છ પ્રકૃતિઓ પુણ્યલ વિપાકીની છે બાકીની ચૌદ જીવ વિપાકીની છે

પુણ્યલ વિપાકીનો વિપાક શરીર ઉપર થાય છે અને જીવવિપાકીઓ જીવ ઉપર સીધી અસર કરીને તે તે સામગ્રી પ્રાપ્ત કરાવે છે માટે જીવવિપાકી છે

૧૩૨. ૮૪ ૧ વ્રતનામ કર્મ } આ બન્ને કર્મોની
૧૩૩ ૮૫. ૨ સ્થાવરનામ કર્મ } અસર પરસ્પર
વિરુદ્ધ એવી છે માટે સમપ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિઓ છે આત્મામા
ગતિ શક્તિ છે આત્મા નિઃપ્રયોજન ગતિ કરેજ નહો
અથવા સમપ્રયોજન મર્વત્ર ગતિ કરી શકે અથવા સદા-
ગતિ ગીલ ગ્રહી શકે આવી તેની સ્વતંત્ર મૂળ ગતિ
શક્તિ છે તે શક્તિને અચુક મર્યાદામા મર્યાદિત ઢરનાર
વ્રત નામ કર્મ છે અને જ્યારે ગતિનો તદ્દન રોધ થઈ
જાય એટલી હદ સુધી પોતાનો વિપાક બતાવે, અને તેને
પરિણામે જીવને એકજ સ્થળે સ્થિર થઈ રહેવું પડે, ઇચ્છા
છતા ગતિ ઢરવાનો હકક જરાએ ભોગવી ન શકાય, એવી
સ્થિતિમાં આવી જવું પડે, તે સ્થાવર નામ કર્મને લીધે
ગતિને મર્યાદિત ઢરનાર અને ગતિનો રોધ કરી સ્થિતિ
કરાવનાર કર્મની કેમ બાંધે બે અવસ્થા વિશેષને ધ્યાનમા
રાખીને એક કર્મના બે ભેદ પાડ્યા હોય, તેવું જણાય
છે વ્રત નામ કર્મને લીધે અચુક હદ સુધીની ગતિ શક્તિ
વ્યક્ત રહે છે, અને સ્થાવર નામ કર્મને લીધે તે શક્તિ

જીવન ક્રિયાઓને ચલાવનાર પ્રેરક બળ જીવન શક્તિ છે અને એ જીવન શક્તિ આત્માનું જ એક બળતંત્ર સામર્થ્ય છે અને બીજા શબ્દોમાં પ્રાણ પશુ કહેવાય છે અર્થાત પ્રાણોનો આધાર આ જીવન શક્તિ ઉપર જ છે

જીવન શક્તિ એ આત્માનું સામર્થ્ય છે પણ તે આ પશુ શરીરમાં જુદી જુદી જીવન ક્રિયાઓ દ્વારા દેખાય છે- જણાય છે તે ન હોય તો, શરીરમાં વૃદ્ધિ થાય છે, તથા બીજા પશુ કેટલાક વ્યાપારો ચાલે છે, તે ન ચાલે, અને શરીર બનેજ નહીં અથવા અમુક એક સ્થિતિમાં જ પડ્યું રહે

આપણા શરીરમાં જીવન ક્રિયાઓ ચાલે છે, તો આપણે જીવોએ છીએ એ જીવ ક્રિયાઓ બધ પડે તો તેજ વખતે મરણ થાય જીવન ક્રિયાઓ ચલાવનાર જીવન શક્તિ છે જીવન ક્રિયાઓ છ પ્રકારની છે તેથી જીવન શક્તિ એક છતાં છ પ્રકારે વહેચાયેલી જણાય છે એ જીવન શક્તિ તેજ પર્યાપ્ત અર્થાત એક પ્રાણીને જે ટલી હદ સુધીની જીવન શક્તિ હોવી જોઈએ, તેટલી સ પૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય પ્રગટ થાય, તો તે જીવ પર્યાપ્ત કહેવાય અને અપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય, તો તે જીવ અપર્યાપ્ત કહેવાય

આત્માની પૂર્ણ શક્તિને મર્યાદિત કરવા છતાં અમુક મર્યાદા સુધીની પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્ત સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય, તેવી રીતે આત્માની શક્તિને આવરનાર-પર્યાપ્ત જીવન શક્તિ આપનાર-કર્મ તે પર્યાપ્ત નામકર્મ છે અને જે કર્મ જીવન શક્તિને એટલી બધી હદ સુધી આવરી નાખે

કે જેથી કરીને પોતાની અમુક પરિસ્થિતિમા (પર્યાપ્ત) જરૂર પુરતી-જીવન શક્તિ (પર્યાપ્તિ) પણ પ્રાપ્ત ન થવા દે, તે અપર્યાપ્ત નામકર્મ અર્થાત્ પર્યાપ્ત નામકર્મ, પર્યાપ્ત જીવનશક્તિ—પર્યાપ્તિ—શેષ રહેવા દે છે કે જેના બળથી પોતાના ચાલુ જીવનને યોગ્ય બધી જીવન ક્રિયાઓ ચલાવી શકાય અને અપર્યાપ્ત નામકર્મ, એ જીવન શક્તિને=પર્યાપ્તિને—ઁટલી બધી હલ સુધી ઢાઠી દે છે કે જેથી કરીને માત્ર અમુકજ પ્રમાણમા જીવન શક્તિ ખુટી રહેવા દે છે, કે જેથી કરીને પોતાને યોગ્ય પુરેપુરી જીવન ક્રિયાઓ ચલાવી શકાતી નથી

આ રીતે આ કર્મી આત્માની જીવન શક્તિ ઉપર અસર કરનારા હોવાથી જીવનિપાત્રી છે એક ઝોઝી અમર કરે છે, અને બીજી ઘણીજ વધારે અસર કરે છે માટે તેના બે લેહ જુદા જુદા પરસ્પર વિરોધિ જેવા બણાવ્યા છે

આ રીતે જીવન ક્રિયામા મદદગાર શક્તિ-તે જીવન શક્તિ, અર્થાત્ પર્યાપ્તિ એ જીવન શક્તિ આત્માની શક્તિ છે અને તે અપરિમીત હોય છે પણ તેને મર્યાદિત કરી અમુક પ્રમાણમા ઠીક ઠીક શેષ ખુલી રાખે, તે કર્મ પર્યાપ્ત નામ કર્મ કહેવાય છે અને વધારે પ્રમાણમા ઢાંકે અને બહુ જ ઝોઝા પ્રમાણમા ખુલી રાખે, તે અપર્યાપ્ત નામ કર્મ કહેવાય છે

હવે-આપણા જીવનમા જીવન ક્રિયાઓ કેટલી ચાલે છે, તે તપાસીએ

૧ આપણે ખારું પડે છે જો ખાઈએ નહીં તે, મરી જાઈએ તમે સવારે જમ્યા છો પરંતુ અત્યારે ત-

મારી હોજરી ખાલી થઈ છે જે કાંઈ ખાવાનું મળે તો ખાવાની ઈચ્છા થઈ છે, જેને જૂખ કહે છે આમ દરેક પ્રાણી આહરણ ક્રિયા-ખાવાની ક્રિયા કરે છે

૨ ખાધા પછી તે ખોરાક હોજરીમા પડ્યો રહેતો નથી પણ તે આતરકામા ધકેલાય છે અને તેમાથી છેવટે લોહી બને છે અને તે લોહી હૃદયમા યમને આખા શરીરમા ધકેલાય છે જીઓ-તમારા જમણા હાથના અંગુઠા તરફ ઠાઠા ઉપર આંગળીઓ મૂકો-તો ત્યાંનાડી ધબકે છે હૃદય માં લોહી આવે છે, અને ધકેલાય છે તેના ધબકા પ્રમાણે જ નાડીમા ધબકા થાય છે એવી સૂક્ષ્મ ક્રિયાઓ શરીરમા અનેક જાતની ચાલ્યા કરે છે અને શરીરની રચના થાય છે તે પણ એક જાતની જીવનક્રિયા છે જે શરીર જીવન ક્રિયા કરતું બધ પડે, તો નાડી પણ બધ જ પડે આ બીજી જીવન ક્રિયા ચાલે છે

૩ ત્રીજી જીવન ક્રિયા ઇન્દ્રિયોમા અને તેના સૂક્ષ્મ અવયવોમા ચાલ્યા કરે છે જે ઇન્દ્રિયોમા જીવન ક્રિયા ન ચાલતી હોય, તો ઇન્દ્રિયો જડ થઈ જાય, અને કંઈ બાંધી શકે નહીં જે વખતે મેં આ ટોકરીનો અવાજ કર્યો તે વખતે તમારા કાન ચમક્યા, અને સાંભળવાનું કામ જપાટાબધ કરવા લાગ્યા આ ઇન્દ્રિયો અને જ્ઞાન તત્ત્વો વિગેરેમા ચાલતી જીવન ક્રિયા છે

૪ હવે શ્વાસોચ્છવાસ-પ્રાણાપાન નામની જીવનક્રિયા ચાલે છે તેનો તમે સમજી શકતા જ હોયો આપણે શ્વાસ લેઈએ છીએ અને ઉચ્છવાસ કાઢીએ છીએ તે ચોથી જીવન ક્રિયા છે

આ ચિવાય બીજી કંઈ જીવન ક્રિયાઓ

એટલે તે અપર્યાપ્ત કહેવાય પરંતુ એટલું ચાદ રાખવું કે- અપર્યાપ્તને પણ પહેલી ત્રણ જીવન ક્રિયાઓ તો હોયજ તે ચિવાય તે પ્રાણીનું જે નામ હોય તે ન કહેવાય. ત્રણ જીવન ક્રિયાઓ શરૂ થઈને ચાલે, તેટલો વખત તો કોઈ પણ પ્રાણી જીવેજ

એટલે કે-ત્રણ જીવન ક્રિયાઓ ચાલુ કરીને, અથવા પોતાને જેટલી હોય તેટલી પુરેપુરી બધીયે પૂરી કર્યા વિના મરે, તે અપર્યાપ્ત પ્રાણી કહેવાય તેની આવી સ્થિતિ અપર્યાપ્ત નામ કર્મને લીધે ચાલુ છે આ છ જીવન ક્રિયાઓ આપણા જીવનમાં ચાલે છે, તે ચલાવનાર જીવન શક્તિઓ પણ છ છે એટલે કે આત્માની એક જીવન શક્તિ છ પ્રકારે બહેચાઈને પોતાનું કામ કરે છે આ જીવન શક્તિને જૈન શાસ્ત્રમાં પર્યાપ્તિ નામ આપવામાં આવ્યું છે

એ છ પર્યાપ્તિઓ પ્રાણી જન્મે છે, ત્યારે પ્રગટ થાય છે, અને તે છ જીવન ક્રિયાઓ કેવી રીતે ચાલે છે? પછી પણ જીવ આખા જીવન સુધી પર્યાપ્તિઓ=જીવન ક્રિયાઓ-કેવી રીતે ચલાવે છે વિગેરે બાબતો ને લગતું સૂક્ષ્મ વિવેચન ચોક્કસ સ્વરૂપમાં જૈન શાસ્ત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે, તે સમજાવવાનો અહીં પ્રસંગ છે એટલે સંમેપમાં સમજાવવું પડશેજ

આહાર પર્યાપ્તિ-આ પર્યાપ્તિ-શક્તિના-બળથી જીવ સરીર, શ્વાસોશ્વાસ, શબ્દ અને મનને લગતી વર્ગણાઓ અદ્યક્ષ કરી શકે છે, તેના યોગ્ય પરિણામ કરી શકે છે, અને તેના ઉપયોગ પણ કરી શકે છે આપણે ખોરાક લઈએ

છીએ, તે ગળે ઉતરે ત્યાં સુધી આહાર ક્રિયા કહેવાય તેમા મદદગાર આ પર્યાપ્તિ છે તથા સમયે સમયે ઉપરની વર્ગણાઓ ગ્રહણકરીએ છીએ, તે પણ આહાર કહેવાય છે તેમા પણ આ પર્યાપ્તિ મદદગાર છે તથા જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ વખતે નવું શરીર બનાવવા જે જોજાસુ સ્કધોમા દાખલ થાય છે, અને અહાર રૂપે તેને ગ્રહણ કરે છે, તે પણ આ પર્યાપ્તિના બળથી

કાર્મણ અને તૈજસુ શરીરની મદદથી જોજાસુનો આહાર આત્મા કરે છે જોજાસુ એટલે વીર્ય અને રજસુ અથવા દરેક પ્રાણીની ઉત્પત્તિને યોગ્ય સ્થળમા રહેતા જોજાસુપણે પરિણત થયેલા પુદ્ગલો પ્રાણી મ્હોથી કવલ આહાર કરે છે, અને શરીરના તમામ છિદ્રોથી રોમ આહાર કરે છે, કે જેમા ઉપરની વર્ગણાઓ આહાર તરીકે ઉપયોગમા આવે છે જેમ કે -આપણને ઉપવાસ હોય અને તૃષ્ણા લાગે, ત્યારે ગળે પ્રાણીવાળું હુગડું બાધીએ છીએ, તરમ છીએ છે, તથા ઉપર મલમ વિગેરે ચોપડવાથી અદરના રોગ મટે છે

આપણે કાળીયો મ્હોમા ઉતારીએ છીએ કે તુરત મ્હોના બધા અવયવો તેમા કામ કરવા મડી પડે છે અને તેમાથી જેટલો રસ ચુસાય તેટલો રસ ચુસે છે એમ ઠેક હોજરીમા જતા સુધી એમને એમ ચુસન જિયા થતી જાય છે એ ચુમવા દ્વારા પણ શરીર આહાર કરે છે

શરીર પર્યાપ્તિ-હોજરીમા ગયેલો આહાર અથવા શરીરમા આવેલા શરીર વર્ગણાના સ્કધો, તથા પ્રથમ સમયે ગ્રહણ કરેલ જોજાસુ આહાર, જે દરેક ઉપર શરીર

સ્વનાને યોગ્ય ક્રિયા થવા માટે છે તે કરનારને શરીર પ
ર્યાપ્તિ કહેવાય છે આહારમા ઉપાતર થવા માટે છે તેના
ગંધ, રંગ, સ્વાદ, સ્પર્શ વિગેરે તમામ બદલાય જાય છે

હોજરીમા ગયેલો આહાર પરિણામ પામીને તેમાથી
અમુક રસ ચૂસાય છે, તે આહારણુ ક્રિયા તેમા હોજ
રીમાનો રસ મળીને તેનો જુદો પરિણામ થાય છે એમ
હોજરીમાથી નીકળેલો ભાગ આતરકામા જાય છે અને
ત્યાં પણ આજ રીતે રસ ચૂસાય છે, ને આહારણુ ક્રિયા
થાય છે તેમા બીજા તત્વો મળે છે, અને ઉપાતર
થાય છે, એ શારીરિક ક્રિયા થાય છે એમ ચાલતા ચાલતા
કૃત્વા રહે છે તે મળી રૂપે બહાર નીકળી જાય છે

ઉપર પ્રમાણે શરીરના જુદા જુદા અવયવોએ ચૂસેલો
રસ પણ એ ને એ સ્વરૂપમા નથી રહેતો, તેમા વળી અમુક
પરિણામ થઈને તે લાલ બને છે, એટલે લોહી બને છે
તે હૃદયમા જઈ આખા શરીરમા ફેલાય છે

રસનું લોહી બને અને લોહી હૃદયમા જાય ત્યાં સુધી
મા પણ શરીરની જીવન ક્રિયાના અનેક જાતના પરિણામો
થાય છે પિત્તાશય વિગેરે સ્થળોમાથી પિત્ત મળે છે અને
પોતાને ઉચિત ભાગ તેમાથી લેઈ લે છે એમ ચા.ચા કહે છે

શરીરમા ધકેલાએલું લોહી પણ, માસ, ચરબી,
હાડકા, મજ્જા, વીર્ય વગેરે રૂપે પરિણામ પામતું જાય
છે એ તો મૂળ સાત ધાતુઓ કહી—રસ, લોહી, માસ,
ચરબી, મજ્જા, હાડકા, વીર્ય

ઉપરાંત બીજા પણ અનેક અવયવો જાને છે, હૃદય દેક્ષા, બરોળ, પિત્તાશય, દાંત, નખ, વાળ, કંકુ, વિગેરે વિગેરે જુદા જુદા રંગના, જુદા જુદા ઉપયોગના અનેક પરિણામો થાય છે તે કેવળ આહારામાથીજ તેનું બારે સૂક્ષ્મ પૃથક્કરણ થઈને અનેક જાતની ચીજોમા તે બહેચાઈ જાય છે તે બધું શારીરિક જીવન ક્રિયાને લીધે અને તેની પાછળ શરીર પર્યાપ્તિનું બળ હોય છે આ રીતે શારીરિક જીવન ક્રિયાના બળથી પરિણામ પામેલા તત્ત્વોમા પણ એક જાતની જીવન શક્તિ ઉત્પન્ન થાય ॥ તે નવાઓને પોતાનો વારસો આપે છે અને પોતે નિરુપયોગી થતા જાય, તેમ તેમ શરીરથી ખરતા જાય છે આમ પ્રતિ સમય આત્મા ઠરે છે

આપણે નિર્જીવ નખ કાપી નાખ્યા, કે વાળ કતરાવી નાખ્યા કે તુરત પાછળ નવા આવે છે તે સતત ચાલતી આ જીવન ક્રિયાને લીધે શુભકુ થયું હોય, તે પણ અમુક વખતે વગર ઔષધે પણ મટી જાય છે તે પણ આ ક્રિયાને લીધેજ નવા નવા જીવન તંત્રો ત્યાં દાખલ થાય છે, અને જુના જુના નિમત્ત થઈને ખરતા જાય છે આમ સતત આત્મા ઠરે છે આ બાબત વૈદ્યકીય શારીરિક રચનાનું જ્ઞાન હોય, તો વધારે મારી રીતે સૂક્ષ્મતાથી સમજાય .

ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ શરીર પણ પરિણત થયેલા તત્ત્વો ઇન્દ્રિયોના સ્થાનો પામીને ત્યાં વધારે તેજસ્વી અને બહારના પદાર્થોનું જ્ઞાન કરવા માટે વધારે પાણીદાર થઈને ઉપયોગમા આવે ॥ આ જાતની 'અમુક તત્ત્વોમા

થતી જીવન ક્રિયા, તે ઇદ્રિય પર્યાપ્તિના બળથી થાય છે એટલે કે તીવ્રજીવનક્રિયા—શક્તિવાળા અવયવો તૈયાર થઈ જાય છે અને તેમા પણ વિષયોને આકર્ષવાની જીવન ક્રિયા શરૂ થાય છે

આ ત્રણ જીવન ક્રિયાઓ પુરી કર્યા વિના કોઈ પણ જીવ મરેજ નહીં જોઆમા જોઆછી એટલી જીવન ક્રિયા કર્યા પછીજ જીવ મરણ પામે છે

શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ—આહાર પર્યાપ્તિ અને શરીરના બળથી જેએલી શ્વાસોચ્છવાસ વર્ગણામા પરિણામ થાય છે અને તે શ્વાસોચ્છવાસ લેતી વખતે ઉપયોગમા આવે છે, ને પાછી છુટી થઈ જાય છે, વળી બીજી આવે છે એમ ચાલ્યા કરે છે તે આ પર્યાપ્તિને બળે શ્વાસોચ્છવાસ વર્ગણાનો ઉપયોગ કરતી વખતે શ્વાસોચ્છવાસ નામ કર્મ મદદમા હોય છે એ ચાહ સમજવું

ભાષા પર્યાપ્તિ અને મન પર્યાપ્તિ—આ બન્ને વર્ગણાઓ પણ આહાર પર્યાપ્તિ અને શરીરના બળથી આહુત થાય છે, અને આ બે પર્યાપ્તિઓના બળથી તેના પરિણામ થાય છે એટલે કે જોલવા, વિચારવામા કામ લાગે એવું રૂપાતર થાય છે પછી જોલવા તથા વિચારવામા ઉપયોગમા આવી જયા પછી પાછા એ રૂક થો નકામા થઈ ફેકાઈ જાય છે ગ્રહણ, પરિણામ અને ફેકવા, એ ત્રણે જીવન ક્રિયામા આ પર્યાપ્તિઓ મદદગાર થાય છે

આ રીતે આ છ જીવન ક્રિયામા આ છ પર્યાપ્તિઓ મદદગાર છે હવે તે જીવન શક્તિઓ—પર્યાપ્તિઓ પ્રથમ પ્રગટ શીરીતે થાય છે? તેનો કમ આ પ્રમાણે છે

પ્રથમ સમયે આહુત થયેલા આહારના રુક ધોના છ વિભાગ પડી જાય છે પછી પ્રતિ સમયે આવતા એ રુક ધોનો એ પ્રમાણે એ વિભાગોમા ઉમેરો થતો જાય છે

હવે પહેલા વિભાગમા-એવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, કે જે આહારના રુક ધો ખેચવા પરિણુમાવવા વિગેરે જાતનું કામ કરી શકે એવી હોય છે અને એ શક્તિ પહેલા સમયમાજ ઉત્પન્ન થાય છે એટલે એક સમયની આહાર પર્યાપ્તિ અર્થાત આત્માની શક્તિ પ્રથમ રુક ધો દ્વારા પ્રગટ થાય છે, અને પછી આખા જીવન જર આહાર લેવાનું કામ ચાલ્યા કરે છે

બીજા વિભાગમા-આહુતવર્ગણુનો શરીરપણે પરિણામ કરવાની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે ત્રીજામા-શરીરપણે પરિણામ પામેલા પુદ્ગલોમાથી ઇન્દ્રિયોના પરિણામો કરવાની શક્તિ પેદા થાય છે બાકીના વિભાગોમા અનુક્રમે શ્વાસોચ્છવાસ, લાષા અને મન મુખીનું કામ કરવાની શક્તિ પેદા થાય છે

આ છ ભાગોમા પહેલેથી સાથે તૈયારી થવા માટે છે, પણ પુરા થતા વાર લાગે છે એટલે કે-તેની પૂર્ણતા અનુક્રમે થાય છે કારણ કે ઉત્તરોત્તર કાર્ય બારીક કરવાનું હોય છે, એટલે તે કામને માટેના સધાઓ પણ બારીક અવયવો વાળા બનાવવા પડે છે, બારીક અવયવો વાળા સાચા બનાવતા પણ વખત લાગેજ પછી અનુક્રમે તૈયાર થઈ ગયેલા એ છએ મુખ્ય યત્રો દ્વારા પર્યાપ્તિ શક્તિ પ્રગટ થઈ જીવન ક્રિયાઓ ચલાવ્યા કરે છે આ વિભાગો શરીરમા માત્ર અમુક જગ્યાએજ હોય છે, એમ નથી પણ આખા શરીરમા એ જ એ સાધનો વ્યાપ્ત

હોય છે એટલે એ છ એ જીવન શક્તિઓ આખા શરીરથી પ્રગટ થાય છે, અને આખા શરીરમાં જીવન ક્રિયાઓ ચાલે છે એ કે તેના અમુક અમુક મુખ્ય મથકો હોય છે, છતાં તેનો શરીર આખામાં પ્રચાર અને ઉપયોગ હોય છે આ રીતે બાકીની પચિસ પર્યાપ્તિઓના યત્રો અતર્મૂહૂર્તમાજ તૈયાર થઈ જાય છે છતાં અહર અહર તેા અનુક્રમેજ મુરા ચાય છે

અર્થાત્-પુદ્ગલો પરિણમાવવા માટેની જીવન ક્રિયાઓ અલાવવા, પુદ્ગલોના જથ્થા દ્વારા બહાર પડતી જીવન શક્તિ, તે પર્યાપ્તિ આ બ્યાખ્યાયે બરાબર બધ બેસતી થશે

આ રીતે આ છ જાતની જીવન ક્રિયાઓની પરસ્પર જીવન શક્તિઓ ઉપર પણ અસર થાય છે કારણ કે એ બધી એક મહાન્ જીવન ક્રિયાઓનો પેટા શાખાઓ હોય છે જીવ ઉત્પન્ન થતી વખતે આ જીવન શક્તિઓ પર્યાપ્તિ નામ કર્મને ધ્યાનમાં રાખી જે અસર ઉત્પન્ન કરે છે, તેજ વખતે શરીર, પ્રત્યેક, સાધારણ, શુભ, સઘાતન, બધન, વર્ણાદિ, નિર્માણ વિગેરે વિગેરે કર્મો પણ પોતાની અસર પહેલેથીજ કરવા લાગ્યા હોય છે અને ગતિ, જાતિ વિગેરે તમામ કર્મ પણ પોતાની અસર પાડે છે એ બધી અસરોના સરવાળા રૂપ અમુક જાતનું શરીર, અમુક સંખ્યામાં-અમુક આકારની, તથા અમુક તીવ્ર શક્તિ વાળી હૃદયો, શ્વાસોશ્વાસની રીત, બાષ્પ અને મનને લગતી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે

પર્યાપ્તિના સબધમાં ઘણું સમજવા જેવું છે.
પરંતુ તેના સમજામાંથી સંશોધના તમને અહીં
સમજાવ્યું છે

૧૩૮ ૬૦ ૧. પ્રત્યેક નામ કર્મ } આ બન્ને ઠમો
૧૩૯ ૬૧. ૨ સાધારણનામકર્મ } પરસ્પર સપ્રતિપક્ષ

છે, અને પુરુષના વિપાકી છે એટલે કે—આત્માએ શરીરમાં
રહેવું જોઈએ, પણ એકને માટે એક શરીર, કે ઘણા શરીર ?
અથવા ઘણા જીવને માટે એક શરીર કે ઘણા શરીર ?
આ પ્રશ્નો ઉભા થાય છે તેના નિર્ણય આ કર્મોની યોજ-
નાથી થઈ જાય છે એક જીવ માટે એક જ શરીરમાં
રહેવાનો હક્ક પ્રત્યેક નામ કર્મ અપાવે છે અને એક
શરીરમાં અનંત જીવોએ રહેવું જ જોઈએ એવી દેરજ
સાધારણ નામ કર્મ પાટે છે બાકી એક જીવને માટે ઘણા
શરીરની આવશ્યકતા નથી કોઈને બે શરીર સાથે જોડા
યેલા જણાય છે પણ તે તો ઉપધાત છે, વિકાર છે
૧૪૦ ૬૨. ૧ સ્થિર નામ કર્મ } આ બન્ને પરસ્પર
૧૪૧ ૬૩ ૨ અસ્થિર નામ કર્મ } વિરુદ્ધ કર્મો પુરુ-
ષના વિપાકી છે શરીરમાં અમુક અવયવો સ્થિર હોય તોજ
તે વધારે ઉપયોગી થાય, જેમકે—દાંત, હાડકા વિગેરે અને
અમુક અવયવો અસ્થિર હોય તો જ તે વધારે ઉપયોગી
થાય જેમકે—હાથ, પગ, આજી, વિગેરે માટે અમુક અવ-
યવોમાં સ્થિરતા ઉત્પન્ન કરનાર સ્થિર નામકર્મ છે અને
અસ્થિરતા ઉત્પન્ન કરનાર અસ્થિર નામકર્મ છે

૧૪૨ ૯૪ ૧ શુભ નામ કર્મ } આ પણ પરસ્પર
 ૧૪૩ ૯૫ ૨ અશુભ નામ કર્મ } વિરોધી પ્રકૃતિઓ
 પુદ્ગલ વિપાકીની છે

શરીરનો ઉપરનો ભાગ શુભ ગણાય છે, અને નીચેનો
 ભાગ અશુભ ગણાય છે માટે તે વ્યવસ્થા કરનાર આ
 કર્મો છે કેાકેને પગ અડકે છે, તો તેને અરુચિકર લાગે
 છે અને હાથ અડકે છે, તો તે અરુચિકર ન લાગતા રુચિ
 કર પણ લાગે છે અર્થાત્ શુભભાવ, શોભા, મગજમય
 અવધવાનું પ્રેરક શુભ નામકર્મ છે, અને અશુભ નામકર્મ
 તેથી વિપરીત છે

૧૪૪ ૯૬. ૧ સૌભાગ્ય નામ કર્મ } આ બંને પર
 ૧૪૫ ૯૭ ૨ દૌર્ભાગ્ય નામ કર્મ } સ્પર વિરોધી
 પ્રકૃતિઓ જીવ વિપાકી છે સુરૂપ કે દુરૂપ છતાં જોતાની
 સાથે પોતાના પ્રત્યે બહાલ ઉપજે એવી જાતની અસર આત્મા
 ઉપર પાડી શકે છે તે આ સૌભાગ્ય નામકર્મને લીધે
 અને જોતાની સાથે જ સામાના મનમાથી અણુગમ્યાની
 લાગણી જાગી ઉઠે છે તે દુર્ભાગ્ય નામકર્મને લીધે

૧૪૬. ૯૮ ૧ સુસ્વર નામ કર્મ } આ બંને પર
 ૧૪૭ ૯૯ ૨ દુસ્વર નામ કર્મ } સ્પર વિરો
 ધિની પ્રકૃતિઓ જીવવિપાકી છે જો કે અવાજ-શબ્દ એ
 પુદ્ગલનો પગ્થિામ છે પરંતુ તેમા સારાપણા અને નરસા-
 પણાના પ્રેરક આ કર્મો છે તેથી તે જીવવિપાકી છે અવા
 જમા મીઠાશનું પ્રેરક સુસ્વર નામકર્મ છે અને કડવાશનું
 પ્રેરક દુસ્વર નામકર્મ છે

૧૪૮. ૧૦૦ ૧. આદેય નામ કર્મ } આ બન્ને
 ૧૫૧. ૧૦૧. ૨. અનાદેય નામ કર્મ } કર્મો પશુ પર
 સ્પર વિરોધી અને જીવવિપાકી છે બીજા જીવ આ
 જીવનો હુકમ માને, એવી સ્થિતિમા જીવને મૂકનાર
 કર્મ આદેય નામકર્મ, અને અધિકાર છતાં બીજા હુકમ ન
 માને, એવી સ્થિતિમા જીવને મૂકનાર કર્મ તે અનાદેય નામકર્મ
 ૧૫૦. ૧૦૨. ૧ યગ કીર્તિ નામકર્મ } આ બન્ને
 ૧૫૧. ૧૦૩. ૨ અપયશ અકીર્તિ નામકર્મ } પરસ્પર
 વિરોધી કર્મો પશુ જીવવિપાકી છે

જીવનો યશ અને કીર્તિ ફેલાવનાર યશ-કીર્તિ નામ
 કર્મ છે અને અપયશ અને અપકીર્તિ ફેલાવનાર અપયશ-
 અપકીર્તિ નામકર્મ છે

પાઠ ૮ મો

૭ ગોત્ર કર્મ.

ઉચ્ચ-નીચ કુળમા ઉત્પન્ન થવાને પ્રેરક આ કર્મ છે

૧૫૨ ૧ ઉચ્ચ ગોત્ર કર્મ—આ કર્મને લીધે

ઉચ્ચ-સ સ્કારવાળા દેશ, જાતિ, કુળ, સ્થાનમા જન્મ તથા
 માન, સત્કાર, વૈભવી જીવન. વિગેરેનું પ્રેરક આ કર્મ છે

૧૫૩ ૨ નીચ ગોત્ર નામકર્મ—ઉપરનાથી વિપરીત
 હલતી પરિસ્થિતિનું પ્રેરક આ કર્મ છે

૮ અતરાય કર્મ

આ કર્મ જીવની દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ, અને વીર્ય

એ પાત્ર શક્તિઓનું આપરણ કરે છે આ બાબત ૪ ચોથા
 પાઠમા વિગતવાર સમજાવેલ છે

૧૫૪ ૧. દાનાન્તરાય કર્મ—આત્મા મમસ્ત

૧૪૨ ૯૪ ૧ શુભ નામ કર્મ } આ પણ પરસ્પર
 ૧૪૩ ૯૫ ૨ અશુભ નામ કર્મ } વિરોધી પ્રકૃતિઓ
 પુદ્ગલ વિપાકીની છે

શરીરનો ઉપરનો ભાગ શુભ ગણાય છે, અને નીચેનો ભાગ અશુભ ગણાય છે માટે તે વ્યવસ્થા કરનાર આ કર્મો કે કોઈને પણ અડકે છે, તો તેને અરુચિ કર લાગે છે અને હાથ અડકે છે, તો તે અરુચિ કર ન લાગતા રુચિ કર પણ લાગે છે અર્થાત્ શુભભાવ, શોભા, મગળમય અવયવોનું પ્રેરક શુભ નામકર્મ છે, અને અશુભ નામકર્મ તેથી વિપરીત છે

૧૪૪ ૯૬ ૧ સૌભાગ્ય નામ કર્મ } આ બન્ને પર
 ૧૪૫ ૯૭ ૨ દૌર્ભાગ્ય નામ કર્મ } સ્પષ્ટ વિરોધી
 પ્રકૃતિઓ જીવ વિપાકી છે સુરૂપ કે દુરૂપ છતાં જોતાની સાથે પોતાના પ્રત્યે બહાવ ઉપજો એવી જાતની અસર આત્મા ઉપર પાડી શકે છે તે આ સૌભાગ્ય નામકર્મને લીધે અને જોતાની સાથે જ સામાના મનમાથી અલ્પગમ્યાની લાગણી જાગી ઉઠે છે તે દુર્ભાગ્ય નામકર્મને લીધે

૧૪૬ ૯૮ ૧ સુસ્વર નામ કર્મ } આ બન્ને પર-
 ૧૪૭ ૯૯ ૨ દુસ્વર નામ કર્મ } સ્પષ્ટ વિરો-
 ધિની પ્રકૃતિઓ જીવવિપાકી છે જો કે અવાજ-શબ્દ એ પુદ્ગલનો પરિણામ છે પરંતુ તેમાં સારાપણા અને નરસા-
 પણાના પ્રેરક આ ધર્મો છે તેથી તે જીવવિપાકી છે અવાજમાં મીઠાશનું પ્રેરક સુસ્વર નામકર્મ છે અને ઠંડવાશનું પ્રેરક દુસ્વર નામકર્મ છે

તેમ કરવાની તેનામાં શક્તિ છે આ શક્તિ ઉપર આવરણ
કરનાર આ કર્મ છે માત્ર જેટલું આવરણ ઓરું તેના
પ્રભાણમાં જ તે બળ વાપરીને બધા વ્યવહારો કરી શકે છે
કુલ ૧૫૮ એકસો અઠાવન પ્રકૃતિઓનું સાધારણ
વિવેચન સમજાવ્યું છે

પાઠ ૯ મો.

ઉદય

ઉદય એટલે વિપાક, અનુભવ, ફળ, એ બધા સમા
નાર્થક શબ્દો છે ઉદયાવસિકામાં પ્રવિષ્ટ કર્મ જેમ જેમ
ઉદયમાં આવતું જાય છે, તેમ તેમ તે તે કર્મના તે તે
ફળો-સામગ્રીઓ અવસ્થાઓ વિગેરે આત્માને સપ્રાપ્ત થતા
જાય છે

હવે મારો પ્રશ્ન એ હોતો કે-“તમે એટલે શું ?” ત્યારે
તેના જવાબમાં-તમારો આત્મા, તેનું સ્વરૂપ અને શક્તિઓ,
અને જુદા જુદા કર્મોને લીધે તમને મળેલી સામગ્રીઓ,
એ બધાનો સમુદાય તે તમે છો, એ હવે બરાબર સમજ્યા હશે.

વળી તમારી પાસે કયા કયા કર્મો છે, કે જેને લીધે
તમને આ ઘણી ખરી સામગ્રીઓ મળી છે? અથવા તમારા
આત્માની તથા શરીરની પ્રવૃત્તિઓમાં વપરાતો અનેક સામ-
ગ્રીઓ ઉપરથી તમારી પાસે કયા કયા કર્મો હોવા જોઈએ ?
કયા કયા કર્મોના કેટલી હદસુધી ઉદય છે ? વિગેરે હવે
ચાલસ નક્કી કરી શકશો કે કેમ ?

જગત્નું દાન કરી શકે છે તે શક્તિપર આવરણ કરનાર આ કર્મ છે માટે તે જીવવિપાકી છે અને એ રીતે અત રાય કર્મની બધી પ્રકૃતિઓ જીવવિપાકી છે કારણ કે તે સીધી રીતે આત્માના દાનાદિ ગુણો ઉપર અસર કરે છે માત્ર જેટલું આવરણ ઓછું તેટલું દાન કરી શકે છે

૧૫૫ ૨ લાભાન્તરાય કર્મ—આત્મા આખા જગતનો પોતાના વિકાસમા ઉપયોગ કરીને લાભ મેળવવા માટે સ્વતંત્ર છે તેના પર આ કર્મ આવરણ કરે છે માત્ર જેટલું આવરણ ઓછું, તેટલી વસ્તુથી લાભ ઉઠાવી શકે છે

૧૫૬ ૩ લોગાન્તરાય કર્મ—જગત્ ભરના તમામ લોગો લોગવવાને આત્મા સ્વતંત્ર છે તેના ઉપર આ કર્મ આવરણ કરે છે માત્ર જેટલું આવરણ ઓછું તેટલી વસ્તુઓ લોગમા લઈ શકે છે લોગ્ય એટલે દીર્ઘ કાળ લોગવાય તેવી વસ્તુઓ

૧૫૭ ૪ ઉપલોગા તરાય કર્મ—જગત ભરની ઉપલોભ્ય તમામ વસ્તુઓનો ઉપલોગ કરવાને આત્મા સ્વતંત્ર છે તે શક્તિ ઉપર આવરણ કરનાર આ કર્મ છે માત્ર જેટલું આવરણ ઓછું, તેટલી જ વસ્તુઓનો ઉપ લોગ કરી શકે છે ઉપલોગ એટલે માત્ર અસુક વખત સુધી જ લોગવાય તે ફૂલ, અત્તર, તેલ, વિગેરે લોગ અને ઉપલોગ બન્ને વ્યવહારમા જુદા જુદા ગણાય છે, એ દૃષ્ટિથી અહીં પણ લેઈ પાડવામા આવ્યો છે

૧૫૮. ૫ વીર્યાન્તરાય કર્મ—આત્મામા અનંત શક્તિ છે અનંત સામર્થ્ય છે બ્યારે જેમ ધારે ત્યારે

કર્મેનો ઉદય ચાર પ્રકારે થાય છે અર્થાત્ કર્મે પોતાનો વિપાક ચાર પ્રકારે બતાવે છે એ વાત ઘણે અંશે તો તમારે આવી ગઈ છે પરંતુ તેનો અગ્રહ અહીં કરી દેવો ઠીક પડશે

જીવવિપાકી, પુદ્ગલ વિપાકી, ક્ષેત્ર વિપાકી, અને ભવવિપાકી

૧ જીવવિપાકી—જીવ ઉપર સીધી અમર કરનારા કર્મે જીવ વિપાકી કહેવાય છે જ્ઞાનાવરણીય ૫, દર્શનાવરણીય ૬, વેદનીય ૭, મોહનીયની ૨૮, ગોત્રની ૨, અતરાયની ૫, તથા નામ કર્મમા-ગતિ ૪, જાતિ ૫, વિહાયો ગતિ ૭, શ્વાસોશ્વાસ નામ કર્મ ૧, તીર્થંડર નામ કર્મ ૧, ત્રસ ૧, બાહર ૧, પ્રયાત્ન ૧, સૌભાગ્ય ૧, સુસ્વર ૧, આદેય ૧, યશ ૧, એ સાત તથા સ્થાવર ૧, સૂક્ષ્મ ૧ અપ્રયાત્ન ૧, દાર્ભાગ્ય ૧, દુસ્વર ૧, અનાદેય ૧, અને અપયશ ૧ એ સાત કર્મ, એમ યોગ મપ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિમાથી, એટલે નામ કર્મની ૨૭ પ્રકૃતિ, એટલે કુલ—

$૫+૬+૨+૨૮+૨૭+૨+૫=૭૮$ જીવવિપાકી

પુદ્ગલ વિપાકી-પુદ્ગલ એટલે જડ પરમાણુઓ અને રક્ષા, અર્થાત્ શરીર, પ્રાણાપાન, ભાષા અને મન એ પુદ્ગલો છે અને તે જીવને ઉપયોગમા આવે છે તથા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ તથા શબ્દ, બંધ, સૂક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, સંસ્થાન, ભેદ, અધિકાર, છાયા, આતાપ, પરાધાત ઉપધાત, અશુરુલધુ, ઉઘોત, સંઘાત, મજ્જાતિ વિગેરે પુદ્ગલ દ્રવ્યના પગિણાઓ છે, અર્થાત્ પુદ્ગલો અપાવનાર અને

હા, જી

તો તે પ્રમાણે તમારી મેળે એ વિચારે પછી તમારું મિત્રો, ખીન્ન માણસો પશુપક્ષિઓ, ગાયો, ઘોડા, વિગેરેને કયા કયા કર્મો હશે ? તે તમારી મેળે શોધવા લાગો, અને નક્કી કરો પછી ક્રિડાઓ જતુઓ વિગેરે જુદા જુદા પ્રાણી વર્ગ ઉપર જેટલી બુદ્ધિ પડે એ તેટલું થટાવો ત્યારે તમને કર્મનું નાટક ટેલું વિચિત્ર છે ? તે બરાબર સમજાશે આ થટનાઓ કરો, લખો અને રોજ રોજ અમને બતાવો એટલે તમારું જ્ઞાન ડેટલું ચોક્કસ થયું છે ? તેની ખાત્રી થાય અને ચોક્કસ થયેલું જ્ઞાનજ આગળના ભાગે સમજવામાં બરાબર મદદગાર થશે. વળી દરેક પ્રાણીઓની સરખામણી અને જુદાપણું વિચારો તેના કારણભૂત કઈ કર્મ કોને છે ? અને કોને નથી ? તે પણ વિચારો

ઉદય એ બહાર જણાતું કર્મોનું પરિણામ છે એટલે તેના ઉપરથી કર્મોનું અનુમાન થણું બરું થઈ શકશે વળી કયા પ્રાણીને કઈ સ્થિતિમાં કયા કયા કર્મોનો બંધ, ઉદય અને સત્તા હોય ? તે વિજતવાર અને પદ્ધતિસર આવશે એક ભાગમાં વિચારીશું વળી એકી સાથે બંધ, ઉદય, સત્તા, તથા સંક્રમ, વિગેરે કરજોમાં કયા કર્મની કઈ પરિસ્થિતિ હોય ? વિગેરે હજુ થણું વિચારવાનું બાકી છે

કર્મ પ્રકૃતિઓના સબંધમાં પણ તેની સ્થિતિ, પ્રદેશ-વધવો, ધાતિ અધાતિપણું, પરાવર્તમાન, અપરાવર્તમાન, વિગેરે વિસ્તૃત વિચાર હવે પછીના ભાગમાં કરીશું, ત્યારે આ વિષયની ગહનતાનો ખરો ખ્યાલ તમને આવશે

કર્મોનો ઉદય ચાર પ્રકારે થાય છે અર્થાત્ કર્મો પોતાનો વિપાક ચાર પ્રકારે બતાવે છે એ વાત ઘણું અશે તો તમારે આવી ગઈ છે પરંતુ તેનો સમજ અહીં કરી લેવો ઠીક પડશે

જીવવિપાકી, પુદ્ગલ વિપાકી, ક્ષેત્ર વિપાકી, અને ભવવિપાકી

૧ જીવવિપાકી—જીવ ઉપર સીધી અસર કરનારા કર્મો જીવ વિપાકી કહેવાય છે જ્ઞાનાવરણીય ૫, દર્શનાવરણીય ૬, વેદનીય ૨, મોહનીયની ૨૮, ગોત્રની ૨, અતરાયની ૫, તથા નામ કર્મમા-ગતિ ૪, જાતિ ૫, વિહાયોગતિ ૨, શ્વાસોશ્વાસ નામ કર્મ ૧, તીર્થંકર નામ કર્મ ૧, વ્રસ ૧, બાહર ૧, પ્રયાત્ન ૧, સૌભાગ્ય, ૧, સુસ્વર ૧, આદેય ૧, યશ ૧, એ સાત તથા સ્થાવર ૧, સૂક્ષ્મ ૧ અપ્રયાત્ન ૧, દૌર્ભાગ્ય ૧, હ્રસ્વર ૧, અનાદેય ૧, અને અપયશ ૧ એ સાત કર્મ, એમ ચૌદ સમ્પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિમાથી, એટલે નામ કર્મની ૨૭ પ્રકૃતિ, એટલે કુલ—

$૫+૬+૨+૨૮+૨૭+૨+૫=૭૮$ જીવવિપાકી

પુદ્ગલ વિપાકી—પુદ્ગલ એટલે જડ પરમાણુઓ અને સ્કંધો, અર્થાત્ શરીર, પ્રાણાપાન, ભાષા અને મન એ પુદ્ગલો છે અને તે જીવને ઉપયોગમાં આવે છે તથા પર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ તથા શબ્દ, ગંધ, સૂક્ષ્મતા, સ્પૃહતા, સંસ્થાન, લેહ, અધકાર, છાયા, આતાપ, પરાધાત ઉપધાત, અશુરુલધુ, ઉદ્યોત, સંધાત, મજ્જૂતિ વિગેરે પુદ્ગલ દ્રવ્યના પરિણામો છે, અર્થાત્ પુદ્ગલો અપાવનાર અને

તેના પરિણામે ઉપર અસર કરનારા કર્મો પુનઃ
 છે અને તે માત્ર નામ કર્મમાં જ એ પ્રકાર છે
 શરીર નામ કર્મ   ૫   નિમોણુ નામ કર્મ
 અગ્નિપાત્ર નામ કર્મ   ૩   પરાધાત નામ કર્મ
 બાધન નામ કર્મ   ૧૫   ઉપધાત નામ કર્મ
 સ્વધાતન નામ કર્મ   ૫   આત્માપ નામ કર્મ
 મહાન નામ કર્મ   ૬   ઉદ્યોત નામ કર્મ
 સ્વસ્થાન નામ કર્મ   '   'મ
 વર્ણનામ કર્મ   જી   'ન
 ગધ નામ કર્મ
 રસ નામ કર્મ
 રૂપરસ

તેના પરિણામો ઉપર અસર કરનારા કર્મો પુનઃ વિપાકી છે અને તે માત્ર નામ કર્મમાજ એ પ્રમાણ છે

શરીર નામ કર્મ	૫	નિમોણુ નામ કર્મ	૧
અગ્નિપાગ નામ કર્મ	૩	પરાધાત નામ કર્મ	૧
ભયન નામ કર્મ	૧૫	ઉપધાત નામ કર્મ	૧
સંધાતન નામ કર્મ	૫	આતાપ નામ કર્મ	૧
મહનન નામ કર્મ	૬	ઉદ્યોત નામ કર્મ	૧
સંસ્થાન નામ કર્મ	૬	પ્રત્યેક નામ કર્મ	૧
વર્ણનામ કર્મ	૫	સાધારણ નામ કર્મ	૧
ગંધ નામ કર્મ	૨	શુભ નામ કર્મ	૧
રસ નામ કર્મ	૫	અશુભ નામ કર્મ	૧
રૂપરંગ નામ કર્મ	૮	સ્થિર નામ કર્મ	૧
અશુભલુ નામ કર્મ	૧	અસ્થિર નામ કર્મ	૧

૭૨

ક્ષેત્રવિપાકી—ચાર આનુપૂર્વ કર્મો કારણ કે તે પ્રકૃતિ બે ગતિની વચ્ચે બરાબર આકાશ પ્રદેશોની એવી રૂપ મેત્રપદ પસાર થતા હોવાને ઉદયમા આવે છે

ભવવિપાકી—ચાર યુગ કર્મો માત્ર અસુક ભવ-માજ ઉદયમા આવે છે માટે તે ચાર ભવવિપાકી કહી શકાય ભવ વિપાકી બીજી પછી ગણાવી શકાય પરંતુ મુખ્ય રીતે આ ચાર ભવ વિપાકી છે, માટે તેને ગણાવી છે

જે કે બધી કર્મ પ્રકૃતિઓ હવ ઉપર અસર કરે છે, માટે હવ વિપાકી કહી શકાય, છતાં મુખ્યતા ધ્યાનમાં રાખીને આ બેદો પાકવામા આવ્યા છે

